

T.C
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

74449

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RANT KOLLAMA TEORİSİ VE RANT
KOLLAMA FAALİYETLERİNİN
TOPLUMSAL MALİYETİ

KASIM TURGUT

YÜKSEK LİSANS KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KOCAELİ, HAZİRAN 1998

**T.C
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RANT KOLLAMA TEORİSİ VE RANT
KOLLAMA FAALİYETLERİNİN
TOPLUMSAL MALİYETİ**

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof.Dr. BETÜL TOSUN

KASIM TURGUT

KOCAELİ, HAZİRAN 1998

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

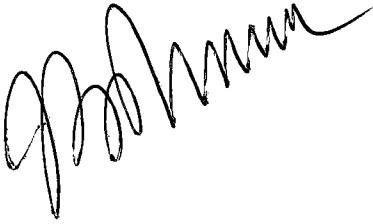
**RANT KOLLAMA TEORİSİ VE RANT KOLLAMA
FAALİYRTLERİNİN TOPLUMSAL MALİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Kasım TURGUT

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim kurulu Karar ve No: 09.07.98 , 98/11

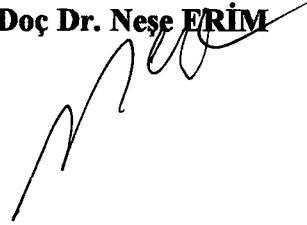
Prof.Dr.Betül TOSUN

.Doç.Dr.Recep TARI

Doç Dr. Neşe ERİM

TEMMUZ 1998

Ö Z E T

Bu çalışmanın amacı rant kollama teorisi ve bu teoriden hareketle rant kollama faaliyetlerinin yol açtığı maliyetleri analiz etmektir. Spesifik anlamda rant kollama kavramı, 1970’li yıllarda uygulamalı ekonomi kuramının içinde ortaya çıkmıştır.

Rant çeşitli anlamlarda kullanıldığında mali kaynakların sahiplerinden başkasına yapılan ödemelerdir. Rant, aşırı fırsat maliyetinin bir bedelidir. Bir bakıma kaynakların kişisel olarak kullanımını cezbediği için istenmeyen gereksiz bir ödemedir.

Rant kollama teorisi çıkar ve baskı gruplarının devleti kullanarak rant elde etmek için yaptıkları faaliyet ve harcamanın topluma yüklediği maliyet yoğunlaşmaktadır. Çıkar ve baskı grupları devlet üzerinde değişik mekanizmalarla baskı kurarak, ya devletin elindeki kaynakları transfer etmekte, ya da gelir temin etmelerini sağlayacak yasal düzenlemeleri devlete yaptırmak suretiyle gelir elde etmektedirler.

Çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetlerinin toplumun tümüne yüklediği iktisadi maliyetlerin yanı sıra, devletin büyümesi, yolsuzlukların artması, devlete olan güvenin sarsılması gibi siyasal ve sosyal maliyetleri de bu çalışmada ortaya konulmaktadır.

Devlet faaliyetleri tamamen değil ancak geniş anlamda kısıtlanırsa özel kesim ilişkileri başarıya ulaşacak eşya ve kişi hukuku korunacaktır. Piyasa süreci ekonomik

ABSTRACT

This study aims to analyze the rent-seeking theory and the social costs of the rent-seeking facilities. Rent seeking, as a specific term, emerged in applied economic theory only in the 1970's.

Rent is that part of the payment to an owner of resources over and above that which those resources could command in any alternative use. Rent is receipt in excess of opportunity cost.

The common point of the rent-seeking theory is that interest and pressure groups rent seeking by means of the state creates various costs to society. Interest and pressure groups make a pressure on the state through differed mechanisms in order to transfer the economic resources belonging to the state as well as create a legal order which gives passibility to these groups to get revenue.

It is also argued that beside the welfare costs the rent seeking of the interest and pressure groups leads to the political and social costs such as the growth of the state, the increase of the corruption and decrease in belief to the state and other institutions.

So long as governmental action is restricted largely, if not entirely, to protecting individual rights, personal and property, and enforcing voluntarily negotiated private contracts, the market process dominates economic behavior and ensures that any economic rents that appear will be dissipated by the forces of competitive entry. Further more, the prospects for economic rents enhance the dynamic process of development, growth and orderly change.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. BÖLÜM

RANT KOLLAMA TEORİSİ

A. RANTLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	9
1- <i>Rant Kavramı ve Türleri</i>	9
2- <i>Rant kollama Kavramı</i>	11
3- <i>Kar Kollama Kavramı</i>	15
4- <i>Doğrudan Verimli Olmayan Kar Kollama Kavramı(Directly Unproductive Profit Seeking Activities)DUP</i>	16
B.RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	19
1- <i>Rant Yaratma</i>	19
a)- <i>Dinamik Piyasa Koşullarında Rantın Yaratılması</i>	20
b)- <i>Hükümet Politikalarıyla Yaratılan Rantlar</i>	22
2- <i>Rant Dağıtma</i>	22
3- <i>Rant Kollama</i>	22
C. RANT KOLLAMANIN TÜRLERİ.....	24
1- <i>Monopol kollama</i>	24
2- <i>Teşvik Kollama</i>	25
3- <i>Tarife Kollama</i>	27
4- <i>Kota ve İthalat Lisansı Kollama</i>	31
5- <i>İnside ve Tüyo kollama</i>	32
6- <i>Sosyal Yardım Kollama</i>	33
D.RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNDE DEVLETİN VE BASKI GURUPLARININ ROLÜ.....	34
1- <i>Rant Kollama Faaliyetlerinde Devletin Rolü</i>	34

2-Rant Kollama Faaliyetlerinde Baskı Guruplarının Rolü ve Etkisi...37

<i>a)-Çıkar ve Baskı guruplarının Oluşumu.....</i>	<i>37</i>
<i>b)-Çıkar ve Baskı Guruplarının Sınıflandırılması.....</i>	<i>38</i>
<i>c)-Çıkar ve Baskı Guruplarının Devletle İlişkileri ve Rant Kollama Faaliyetleri.....</i>	<i>43</i>
<i>d)-Çıkar ve Baskı Guruplarının Rant Kollama Yöntemleri.....</i>	<i>45</i>
<i>i)- İkna.....</i>	<i>46</i>
<i>ii)- Seçim Kampanyası yardımları.....</i>	<i>47</i>
<i>iii)- Rüşvet.....</i>	<i>48</i>
<i>iv)- Tehdit.....</i>	<i>49</i>
<i>v)- Sabotaj.....</i>	<i>49</i>
<i>vi)- Toplu Eylem.....</i>	<i>50</i>
<i>vii)- Oy Verme/ Vermeme.....</i>	<i>50</i>

F. RANT KOLLAMANIN REFAH MALİYETİ VE KAYIPLARIN

ÖLÇÜLMESİ.....	52
1-Rant Kollamanın Refah Maliyeti.....	52
2-Rant Kollamadaki Kayıpların Ölçülmesi.....	54

G.MÜLKİYET HAKLARI AÇISINDA RANT KOLLAMA.....58

1-Mülkiyet Hakkı Kavramı.....	58
2-Mülkiyet Haklarının Yeniden Tahsisi.....	59

II.BÖLÜM

RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNİN TOPLUMSAL
MALİYETİ

A.RANT KOLLAMANIN EKONOMİK MALİYETİ.....	65
--	----

v. Aşırı İstihdam.....	90
vi. Aşırı İç ve Dış Borçlanma.....	91
vii. Seçmenlerin Oy Pazarlığı.....	92
viii. Savunma Harcamalarının Fazlalığı.....	92
b)Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Devletin Büyümesi... ..	93
2-Bürokratik Sistemin Siyasallaşması ve Yozlaşması.....	96
a)- Bürokrasinin Tanımı.....	96
b)- Bürokrasinin Büyümesi.....	97
c)- Bürokrasinin Siyasallaşması.....	97
d)- Bürokrasinin Yozlaşması.....	100
3-Politik Sistemin Yozlaşması ve Ekonomiye Hakim Olması.....	107
C. RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNİN SOSYAL MALİYETİ.....	111
1- Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkması.....	111
a)- Yolsuzluğun Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	111
b)- Yolsuzluk Teknikleri.....	113
c)- Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma.....	115
d)- Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Yolsuzluk.....	118
2- Devlet Mekanizmasına Olan Güvenin Azalması.....	122
D. RANT KOLLAMANIN AHLAKİ MALİYETİ.....	127
1-Ahlaki Değer Yargılarının Değişmesi.....	127
2- Tüketim ve İsrاف Toplumunun Doğması.....	130
3- Politikada Yalanın Yaygınlaşması Gizlilik ve Örtbasın Artması.....	131
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	140

GİRİŞ

Gerçek kişilerin veya çıkar guruplarının devletten bir transfer, karşılıksız menfaat veya haksız kazanç sağlamak amacıyla kamu yetkililerini veya yasa koyucuları etkilemek için yaptıkları tüm faaliyetler olarak adlandırılan rant kollama teriminin aslında uzun bir geçmişi vardır.

Tarıma dayalı monarşik yapının hakim olduğu toplumlarda, toprağın mülkiyet ve kullanım hakkı krallara aittir. İşte bu dönemde toprağın kullanım hakkını elde etmek için krallara hediyeler veya büyük paralar verilirdi. Bu ise toprağın verimli kullananların elinden alınmasına, verimsiz etkin olarak kullanmayanların eline geçmesini sağlıyordu. İşte bu dönemi değerlendiren iktisatçılar aslında isim olarak "rant kollama" terimini kullanmasalar da, bu durumun ekonomik açıdan israf ve verimsizliğe sebep olduğunu vurgulamışlardır.

Rant kollama kavramını terim olarak kullanmasa da, içerik olarak Adam Simith çalışmalarında bu konu üzerinde durmuştur. Adam Simith iktisat tarihinde ilk defa üreticilerin devlet üzerinde baskı oluşturarak devlet politikalarını kendi menfaatleri doğrultusunda belirlenmesinin ekonomik sistem açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır. "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında sistemi anlatırken bazı imalatçıların ve tüccarların kendi durumlarını düzeltmek ve garanti altına almak için, yöneticiler üzerinde baskı kurduklarını ve kanunları değiştirmeye çalıştıklarını bunun da ekonomi açısından olumsuz sonuçları olduğunu vurgulamıştır. İçerik olarak bakılınca Adam Simith Rant kollama teorisinin temelini atmıştır.

Adam Smith'den sonra rant kollama konusunda çalışmalar yapan Jean.B.Say rant kollamanın maliyeti üzerinde durmuştur. J.B.Say yaşadığı dönemde kamu kurumlarından kaynaklanan rant kollama ve buna bağlı olarak ortaya çıkan israflara dikkat çekmiştir. Ayrıca bu tür faaliyetlerin topluma olan maliyetlerini incelemiştir. Say, o dönemde birey veya gurupların kendi yararlarını, kanun ve yönetmelikler çıkarmak için kamu görevlilerine baskı yaptıklarını ileri sürmüştür. Yapılan yeni yasal düzenlemeler ile, yeni tekellerin meydana getirildiğini ve tekellere verilen ayrıcalıkların tüketicilerin sırtından elde edildiğini ileri sürmüştür. Yani meydana gelen bu yeni durum, ürün üretmekten çok, gelir transferine yol açmaktadır. Kişi ve gurupların ürün üretmek yerine bu gelir transferiyle ilgilenmeleri topluma yeni maliyetler getirmektedir.

Rant kollama konusunda ilk modern anlamda çalışmalar ve iktisat literatüründe ilk olarak kullanılması kamu tercihi teorisyenleri tarafından gerçekleştirilmiştir.1960'lı yıllardan sonra kamu tercihi teorisyenleri kamunun ekonomide üstlendiği rollere ve faaliyetlerine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kamu tercihi teorisi, politikanın ekonomik analizi olup, ekonomik prensiplerin politik karar alma sürecine uygulanmasıdır. Bu anlamıyla kamu tercihi politika bilimiyle ekonomiyi harmanlar karıştırır.

Rant kollama teorisi, her ne kadar bağımsız bir teori olarak ele alınsa da temelde kamu tercihi yaklaşımı içinde yer almaktadır. Bu sebeple rant kollama teorisini daha kapsamlı açıklayabilmek için, kamu tercihi yaklaşımının hareket noktası olan temel ilkelere buradan kısaca deyinilecektir.

Kamu tercihi yaklaşımı siyaset biliminin temel konularını iktisat biliminin araç ve teknikleriyle analiz etmektedir.

Bu yaklaşımın temel düşünürü J.Buchanan'a göre toplumdaki bütün ekonomik ve sosyal kararlar birey tercihlerine göre belirlenmektedir. Bireyler ise faydalarını maksimize edecek tercihlerde bulunmaktadır. Kamu ekonomisinde ise karar alma sürecinde seçmenler kendilerine en fazla ekonomik hizmeti sunacak olan siyasi parti için oylamada bulunurken, siyasal partilerde kendilerine en çok oyu kazandıracak ve yeniden seçilmeyi garanti edecek, ekonomik programı sunmaya özen gösterirler.

20. yüzyılda insanlar en az kötü yönetim biçimi olan demokratik sisteme ulaşmışlardır. Fakat demokrasilerde toplumsal kesimler arasındaki etkileşim zaman içerisinde olumsuzluklar doğurmuştur. Demokrasilerde siyaset yapanların en büyük arzuları iktidarı ele geçirmektir. Çünkü iktidar paylaşmakla bitmeyen nimetlerin kaynağını oluşturmaktadır. Ülkeyi yönetme yetkisini halktan alarak iktidara gelen politikacı, politikacının işlerini yürütecek olan bürokrat ve yetkiyi veren seçmen bu şekilde karşılıklı etkileşim sürecine girmiştir. İşte bu etkileşimin temelinde rant kollama faaliyetleri vardır. İktidarı elinde bulunduran politikacı ya da onun üyesi olduğu parti bir müteşebbis gibi davranmaya başlamıştır. Bu politik müteşebbis kamusal mal ve hizmetlerden ne miktarda üretileceğine karar vermektedir ve iktidarın nimetlerini elinde tutmaktadır.

Politikacı kamusal mal ve hizmetleri arz ederken tüm toplumun yararını maksimize edecek politikalardan daha çok oyunu maksimize ederek kendini iktidar yapacak politikaları

uygulamaya koymaktadır. Politikacı bu şekilde çıkar maksimizasyonu ile hareket ederken, seçmenler de kamusal mal ve hizmetlerden elde edecekleri faydayı maksimize etmenin peşinde koşmaktadır. Bu politik mübadelede seçmenler doğrudan maliyeti kendilerine yüklenmeyen kamusal mal ve hizmetlerden talep etmektedirler. Bu durum politikacıları, kamusal harcamaları artırmaya sevk etmektedir. Kamusal harcamalar artarken bunun finansmanı vergilerden değil vergi dışı gelirlerden finanse edilmektedir. Bunların yanında bütçeyi tanzim eden bürokratlarda çıkar maksimizasyonu ile hareket ederek kendilerini önemli kılacak şekilde bütçeyi genişletmektedir. Çünkü bütçenin genişlemesi daha geniş bir alana hükmetmek anlamını taşımaktadır. Seçmen, politikacı, bürokrat üçgeninde gelişen bu süreçte, seçmenin istediğini yerine getiremeyen iktidar bir daha seçilememekte, siyasi iktidarın isteklerini yerine getirmeyen bürokrat bazı özel imkanlarını kaybetmekte, siyasi iktidara gerek oyuyla gerek baskı gurupları aracılığı ile sözünü geçiremeyen seçmen, iktidarın nimetlerinden mahrum kalmaktadır.

Demokrasilerin yozlaşması bu noktada başlamaktadır. Bugün çağdaş demokrasiler çeşitli çıkar ve baskı gurupları arasında ulusal kaynakların yağmalanması kavgasına dönüşmüştür. Bu kavga o kadar kısa görüşlü ve bencildir ki, bu faaliyetler sonucunda toplumun bazı kesimleri fakirleşmekte, ekonomik büyüme durmakta, ekonomide kronik istikrarsızlıklar baş göstermekte, ekonomik yozlaşma meydana gelmektedir. Bu süreçte devletin ekonomideki rolünden yararlanılarak, rant kollama faaliyetlerine girişilmekte, dolayısıyla kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanılması mümkün olmamaktadır.

Kamu tercihi teorisyenleri, söz konusu süreci farklı bir bakış açısıyla incelenmekte klasik iktisatta geçerli olduğu varsayılan fayda maksimizasyonu , kar maksimizasyonu kavramları yerine politik olayların meydana geldiği arenada, bütçe maksimizasyonu, oy maksimizasyonu ve çıkar maksimizasyonu gibi kavramlar politik mübadeleyi açıklamak için kullanılmaktadır. İktisadi olayları değişik şekilde yorumlayan bu ekonomik anlayış, ekonomide meydana gelen bozulmanın, yozlaşmanın, kaynak israfının, kaynakların bölüşümündeki adaletsizliğin sebeplerini ve toplumsal maliyetini değişik teorilerle açıklamaktadır. Bu teorilerin en açıklayıcı kapsamlısı rant kollama teorisidir.

Rant kollama terimi ilk kez 1974 yılında Ann O Krueger tarafından kullanılmıştır. Ancak Rant kollamanın teorik yönü ilk kez Gordon Tullock tarafından geliştirilmiştir.

Ann Krueger'e göre merkeziyetçi ve müdahaleci devlet anlayışının olduğu devletlerde, kamu sektörü yaşamın hemen hemen her alanını kapsamıştır. Bu müdahalenin boyutunun geniş olması, rant kollamanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ann Krueger şirketler arasındaki rekabetin yasal yollardan yapılırken, bazen de rüşvet ve kaçakçılık gibi yasadışı yollardan yapıldığını da vurgulamıştır. Ann Krueger'e göre rant kollama mücadelesinde yapılan rekabet sonunda meydana gelen refah kaybı, salt tarifeden kaynaklanan refah kaybından daha büyüktür.

G.Tullock modern anlamda rant kollama teorisinin babası kabul edilmektedir. G.Tullock rant kollamaya devlet tekellerinin sebep olduğunu, bunun devlet tarafından meydana getirildiği için boyutunun çok geniş olduğunu ileri sürmüş ve tekellerin sosyal maliyeti üzerinde durmuştur.

G.Tullock kar peşinde koşan işadamlarının tekel hakkı elde etme çabası içinde olduklarını vurgulamıştır. Tekelleşmeye yol açan faaliyetlerin rekabetçi endüstriden kaynaklandığını, rekabet sürecinde birbirine rakip olan firmaların bir kısmının kaynaklarını tekrar elde etmek için kullandıklarını ve çoğunlukla da başarılı olduklarını söylemiştir.

Rant kollama faaliyetleriyle ilgili olarak 1975 yılında R.A. Posner bir çalışma yapmıştır. Posner'a göre rant kollama tekel gücünün dağıtılmasıdır. Bu tekeller dağıtılırken çıkar gurupları arasında rekabet yaşanmaktadır. Bu durum kaynakların gereksiz kullanımına sebep olmakta ve israfa yol açmaktadır.

1982 yılında J. Bhagwati uluslararası ticarete doğrudan verimli olmayan rant faaliyetlerinin olduğunu vurgulamıştır. Ancak kamu tercihi teorisyenlerinin aksine doğrudan verimli olmayan rant faaliyetlerinin (DUP) her zaman israfa yol açmayacağını savunmuştur.

1982 yılında M.Olson tarafından yazılan "kollektif tercih" teorisine göre, rant kollama faaliyetleri toplumda sınırlayıcı bir etkiye sahiptir ve toplumun ekonomik büyüme oranını düşürmüştür. Ülkede meydana gelecek ani değişiklik (olson şoku) bu gurupların gücünü kıracaktır. O zaman büyüme tamamen duracaktır. 1985 yılında F.M. Fisher tarafından yapılan çalışmada, rant kollama faaliyetlerinin ihale yoluyla gerçekleşmesi halinde israfın azalacağını savunmuştur.

Rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkmasında devletin rolü büyüktür. Çünkü rant kollama faaliyetlerinin odak noktasını oluşturan tekeller, teşvikler, tarifeler ayrıcalıklı statüler devlet tarafından oluşturulmaktadır. Devletin bu konumundan

yararlanmak isteyen çıkar ve baskı gurupları, çıkarları doğrultusunda siyasi iktidara müdahale etmekte ve yönlendirmektedir. Rant kollama sürecinde çıkar ve baskı gurupları devletin elindeki kaynakları kendilerine transfer etmek için çalışmaktadırlar. Rant kollama faaliyetlerinde devlet merkezi konumda olduğu için, devletin ekonomideki ağırlığı rant kollama faaliyetlerinin çapını da belirlemektedir. Devletin ekonomideki etkinliği ne kadar fazla ise rant kollama faaliyetleri o kadar artmakta yolsuzluklar ve yozlaşma o kadar yaygınlaşmaktadır.

Demokrasilerdeki yozlaşmışlığın, ekonomide devletin yerinin ne olması gerektiğinin tartışıldığı, yolsuzlukların gündemi belirlediği günümüzde, rant kollama teorisinin ve rant faaliyetlerinin maliyetinin inceleme konusu yapılması büyük önem arz etmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomideki istikrarsızlık, büyüme ve kalkınmanın yavaşlaması ile rant kollama faaliyetlerinin yakın ilişkisi vardır.

Bu çalışma, son yıllarda Türkiye' de yoğun biçimde tartışma gündemine getirilen "rant kollama" kavramını teorik bilgiler ışığında açıklamayı ve rant kollama faaliyetlerinin meydana getirdiği maliyetleri bu teorik bilgiler ışığında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Rant kollama faaliyetleri, pozitif ve normatif rant kollama teorisi olarak iki farklı şekilde inceleme konusu yapılmaktadır: Pozitif rant kollama teorisinde, çıkar ve baskı guruplarının oluşumu türleri nitelikleri iktisadi analiz konusu yapılmaktadır. Normatif rant kollama teorisinde ise rant kollama faaliyetleri matematiksel olarak formüle edilmektedir. Bu çalışma pozitif rant

kollama teorisi ve rant kollama faaliyetlerinin toplumsal maliyeti ile sınırlandırılmış olup rant kollama faaliyetlerini matematiksel olarak analiz eden normatif rant kollama teorisi inceleme dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada rant kollama teorisi ve rant kollama faaliyetlerinin toplumsal maliyeti inceleme konusu yapılmıştır. Bu bağlamda; rant kollama teorisinin iktisadi tarihsel süreç içinde nasıl geliştiği, rant kollama faaliyetlerinin nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı, rant kollamanın türleri ve bu faaliyetlerde devletin ve baskı ve çıkar guruplarının rolünün ne olduğu, rant kollama faaliyetlerinin maddi anlamda refah maliyetinin ne olduğu, rant kollama faaliyetlerinin genel anlamda toplumsal maliyetinin ne olduğu sorularına cevap aranmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Rant kollama teorisi başlığını taşıyan birinci bölümde, ilkin rant ve rant kollamayla ilgili temel kavramlara açıklık getirilmektedir. İkinci olarak rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkışı ve bu faaliyetlerin ortaya çıkmasında devletin işlevi incelenmektedir. Daha sonra, pozitif rant kollama teorisinin içeriğini oluşturan baskı ve çıkar gurupları ile devletin rant kollama faaliyetlerinin oluşmasındaki rolü ele alınmaktadır. Son olarak rant kollama faaliyetlerinin refah maliyeti ve mülkiyet hakları açısından kaynakların yeniden tahsisi değerlendirilmektedir. Rant kollama faaliyetlerinin toplumsal maliyeti başlığını taşıyan ikinci bölümde ise, rant kollamanın, iktisadi, siyasi, sosyal ve ahlaki maliyeti incelenmektedir.

I.BÖLÜM

RANT KOLLAMA TEORİSİ

A. RANTLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1-Rant Kavramı ve Türleri

Rant toprağın kullanım fiyatıdır. Daha geniş bir tanımla rant, üretim faktörlerinden toprağın ve diğer doğal kaynakların (maden, petrol yatakları, ormanlar vb.) üretiminden alınan paraya verilen isimdir.¹ Emegın geliri ücret, sermayenin geliri faiz, teşebbüsün geliri kar, toprağın geliri ranttır.

İktisat tarihinde ilk olarak rant kavramı üretim faktörlerinden biri olan toprak için kullanılmıştır. Toprak rantı, toprağın kıt olması nedeniyle toprak sahibinin uzun dönemde veya kısa dönemde sahip olduğu topraktan artı bir değer elde etmesi olarak değerlendirilmiştir.

Klasik iktisatçılardan bu yana rant kavramı değişik anlamlarda kullanılmıştır. Adam Smith rantı, toprağın sahibinin topraktan elde ettiği pay olarak görmüştür. Thomas R. Malthus rantla nüfus artışı arasında bağlantı kurmuş ve toprağın verimliliğine bağlamıştır. D. Ricardo rantı, ekilen toprakları verimlilik farkına bağlamış ve literatüre diferansiyel rant kavramını getirmiştir. J. Stuart Mill rantın anlamını genişleterek toprağın dışındaki üretim faktörlerinde de rantın doğabileceğini ileri sürmüştür. J.S. Mill

---

¹ Coşkun Can Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Ankara: Takav Matbaası, 1994, s.161.

mutlak rant kavramını ortaya atmıştır. Bütün topraklar kullanıma açılırsa marjinal toprağın mutlak rant sağlayacağını ileri sürmüştür.²

Bu klasik anlayış içinde değişik rant türleri inceleme konusu olmuştur. Bunların başlıcaları şunlardır:Diferansiyel rant, mevki ve şehir rantı, kalite rantı, mutlak rant, tüketici ve alıcı rantı gibi rant türleridir.¹⁷

1) Diferansiyel Rant:Toprağın verim yönünden farklı olması, piyasalara uzak veya yakın olması, verim farklılığından doğan bir rant meydana getirmektedir. Verim farklılığından doğan ranta diferansiyel rant denmektedir.

2)Şehir Rantı:Şehirler büyüdükçe genişledikçe arazi bina ve arsaların fiyatları artmaktadır. Şehirleşmeyle birlikte arazi fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan ranta şehir rantı denir.

3)Mevki Rantı:Arazilerin bulunduğu mevkiden dolayı ortaya çıkan ranttır. Yani üretim yapılan toprağın piyasalara uzaklığı veya şehir merkezine uzaklığından kaynaklanan ranta mevki rantı denir.

4)Kalite Rantı:Aynı büyüklükteki iki farklı toprak parçasının ürün yönünden kalitelerinin farklı olması sonucu ortaya çıkan ranta kalite rantı denir.

5) Mutlak Rant: En kalitesiz toprağın bile bir rantı mevcuttur. Buna mutlak rant denir.

---

2 Orhan Oğuz, İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler, İstanbul: 1992,s.110

3 Oğuz, a.g.e., s.113.

6)Tüketici veya Alıcı Rantı:İnsanların bazı mallara verdikleri önemden kaynaklanan rantlardır.

7)Şibih Rant:Piyasadaki arz talep dengesine göre arzın az olduğu talebin fazla olduğu dönemde ortaya çıkan ranta denir.

8) Yetenek rantı: İnsanların kişisel kabiliyetleri nedeniyle elde ettikleri kazançlara yetenek rantı denir. Sanatçıların, yazarların, sporcuların kazançları bu türdendir.

Rant esasen "kazanılmamış gelirdir" insanların mülkiyet hakkına dayanarak, çaba ve gayret göstermeden herhangi bir maliyete katlanmadan rant elde etmeleridir. Bu anlamda rantı kazanılmamış gelir olarak tanımlayabiliriz.

2-Rant Kollama Kavramı

Rant kollama kavramı fertlerin veya çıkar gruplarının kişisel çıkar sağlamak amacıyla devletin uyguladığı politikaları değiştirmek için giriştikleri faaliyetlerdir. ⁴

Rant kollama(rent seeking) kavramı ilk kez Anne Krueger tarafından kullanılmıştır. Anne Krueger 1974'te yazdığı "Rant Kollayan Toplumun Politik İktisadı" adlı makalesinde çıkar ve baskı gruplarının ithalat izni için alınan, lisans belgelerini elde etmek amacıyla giriştikleri faaliyetleri açıklamak için kullanmıştır. ⁵

Piyasaya yönelik ekonomilerin çoğunda, ekonomik faaliyetler üzerindeki hükümet kısıtlamalarının yol açtığı faaliyetler, rant kollama faaliyetleridir. Bu kısıtlamalar değişik şekillerde birçok rantın oluşmasına yol açar ve insanlar bu rantlar için rekabet ederler. Bu kısıtlamalara tarife kollamaları, kotalar,

---

⁴ Aktan, a.g.e.,s. 162

⁵ Buruce L. Benson, "Rent Seeking Property Rights Perspective " ,Southern Economic Journal, 1984, s.388.

tekel kısıtlamaları, hükümet ruhsatları ve hükümet temsilcileri tarafından yapılan tüm diğer keyfi kısıtlamalar dahildir. Rant kaynaklarının sahibine, bu kaynakların alternatif şekilde kullanılmasıyla elde edilecek olandan daha fazla ödeme anlamına gelir. Rant kollama davranışı lobicilik yaparak veya hükümet üzerine doğrudan baskı kurma şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁶

Rantlar için rekabet özellikle politik olarak aktif çıkar grupları arasında büyük miktardaki kaynağın verimli kar sağlama alanından, verimli olmayan rant kollama faaliyetlerine dönüşmesine yol açmaktadır. "Rant sağlama" kavramıyla "rant kollama" kavramı arasında fark vardır. Rant kollamada gayri meşru bir eylem sonucu elde edilen bir kar vardır. Rant sağlama ise mülkiyet hakkının olduğu toplumlarda geçerlidir. Rant sağlamada, ekonominin dinamiği gereği doğal olarak ortaya çıkan bir rantı ele geçirme söz konusudur. Buna karşılık rant kollamada ise devlet müdahalesinin bir sonucu olarak yaratılan suni rantlar söz konusudur.

Rant kollama kavramına daha açıklık getirebilmek için bu teoriyi oluşturanların ve bu konu üzerinde çalışma yapan iktisatçıların rant kollama tanımlarına bakmak gerekir.

1) Rant kollama, siyasal karar alma sürecinde baskı ve çıkar gruplarının iktidar partisi, muhalefet partileri, bürokrasi ve seçmenler üzerinde etki yaparak transfer elde etme çalışmalarıdır. Kişi ve çıkar gruplarının devlet tarafından suni olarak yaratılan ekonomik transferleri elde etmek için giriştikleri faaliyetler ve bu amaçla yaptıkları harcamalardır.⁷

---

⁶ James Buchanan, "Rent Seeking and Profit Seeking", *Toward a Theory of The Rent Seeking Society*, Texas A.M. University Press, 1980 s.4

⁷ Aktan, a.g.e., s.163.

2) Rant kollama, herhangi bir mal ve hizmet üretiminden gelir getiren doğrudan verimli olmayan kar kollama faaliyetleridir.⁸

3) Rant kollama, kıt kaynakların suni olarak yaratılan transferleri elde etmek için harcanmasıdır.⁹

4) Fertlerin veya çıkar guruplarının kişisel çıkar sağlamak amacıyla devletin uyguladığı politikaları değiştirmek için giriştikleri faaliyetlerdir¹⁰

5) Rant Kollama, birey veya gurupların iktisadi üretim yaparken, kaynaklarını sosyal israfa neden olacak şekilde kazançlarını artırmaya çalışmalarıdır.¹¹

Rant kollama kavramının teorik yönü 1967 yılında Gordon Tullock tarafından geliştirilmiştir.

Gordon Tullock'un geliştirdiği teoriye göre rant kollama faaliyetlerinin çoğunluğu devlet tekelleri üzerinde yoğunlaşmaktadır ve devletçe meydana getirildiği için güçlü ve kapsamlı oluşumlardır. Yani tekelleri ortaya çıkaran en önemli etken kamusal mallardır.

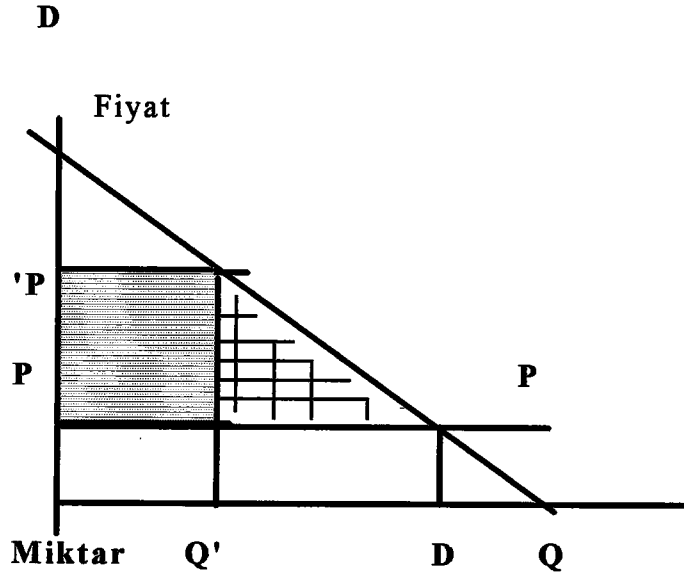
---

⁸ J.N. Bhagwati, "Doğrudan Verimli Olmayan Kar Sağlama Faaliyetleri", Çev. Asuman Altay, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. Aytaç Eker, Can Aktan, Ankara: Takav Matbaası, 1994, s.184.

⁹ Asuman Altay, "Rant ve Rant Kollama Faaliyetleri " D.E.Ü. İ.İ.B.F.Dergisi, S.1, 1993 s.84

¹⁰ Gordon Tullock, "Rant Kollama" Çev.Coşkun Can Aktan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz.Can Aktan,Aytaç Eker, Ankara:Takav Matbaası 1994, s. 178

¹¹ Buchanan, a.g.e., s.4.

Şekil 1-Tüketiciden Tekelciye Yapılan Transfer

Gordon Tullock geliştirdiği rant kollama teorisiyle tüketiciden tekeliye yapılan transferleri ifade etmiştir. PP doğrusu rekabet ortamında malın maliyetini, dolayısıyla fiyatını ifade etmektedir. DD talep eğrisi ile birlikte Q kadar mal P fiyatından satılacaktır. Eğer piyasada tekeli hali söz konusu olsa idi Q' kadar mal P' fiyatından satılacaktı. Buradaki taralı üçgen alanı toplumun net kaybını, taralı dikdörtgen alanı ise tüketiciden tekeliye yapılan transferi gösterir. Taralı alan toplumdaki net kaybı göstermektedir. Özel rant kollama faaliyetlerinin neden olduğu kayıplar, G. Tullock ve A. Krueger tarafından ortaya konulmuştur. Bu çalışmaların temel varsayımları ise şunlardır: Kar peşinde koşan iş adamları, bir tekeli hakkı elde etme çabası içindedirler. Bu tekeli özel bir tekeli olabileceği gibi devletçe desteklenen bir tekeli de olabilir. Tekeli hakkını elde etme olasılığını artıran her türlü faaliyete yatırılan paralar bir kesim için rant sağlarken, diğer taraf için kayıplı doğurmaktadır.¹²

¹² Gordon Tullock, "Rant Kollama" Çev. Coşkun C. Aktan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A. Eker, Can Aktan, İzmir 1994 ss.177-178

3-Kar Kollama

Rant kollama kavramıyla kar kollama kavramı arasında fark vardır. Rant kollama, gayrı meşru bir şekilde elde edilen gelirdir. Kar kollama ise mülkiyet hakkının mevcut olduğu toplum düzeninde meşrudur. Rantlar doğal bir şekilde ortaya çıkmışsa ve bu rantlara sahip olanlar bundan daha fazla kar elde etmeye çalışıyorlarsa bu duruma kar kollama denilmektedir. Doğal rantlar genellikle piyasa sisteminin hakim olduğu yerlerde ortaya çıkar. Arz ve talebin piyasa koşullarına göre işlediği ortamda kıt olan mallara karşı talep artacağından, bu mallar, ilave rantlar meydana getirecektir

J.Buchanan' da birbirine benzeyen rant kollama ve kar kollama kavramları arasındaki farklılığa dikkat çekmiştir. Düzenli bir piyasa yapısı içerisinde, arz ve talebin piyasayı belirlediği ortamda, toplumsal açıdan yararlı olan fırsatların meydana getirmiş olduğu getiriye "kar kollama" adını vermiştir. Bunun yanında piyasa sisteminin iyi işlemediği yasal düzenlemelerle müdahalelerin olduğu ortamda, ortaya çıkan fırsatlar yararlı sonuçlar doğurmayabilir. Kişisel çıkarları maksimize etmeye çalışırken, toplumsal üretim açısından bir verimlilik olmayabilir. Rant kollama, toplumsal üretimi artırmadan çok, toplumsal israfa yol açan kişisel çıkarları maksimize etme çabalarının olduğu faaliyetlerdir.¹³

Bu durumda, kişisel çıkarlar maksimize edilmeye çalışılırken, toplumsal israfa sebep olunursa buna rant kollama denmektedir. Kişisel çıkarları maksimize etme gayreti rekabete dönüşüp üretim yaratıyorsa, kaynakların artışına katkıda

---

¹³ Buchanan, a.g.e., s 3.

bulunuyorsa, buna kar kollama denmektedir. Kar kollama faaliyetlerinin ekonomik kalkınma açısından olumlu sonuçları varken, rant kollama faaliyetleriyle, ekonomik kalkınma arasında negatif ilişki mevcuttur. Kar kollama faaliyetleri ekonomik girişimi, refahı ifade ederken, rant kollama kayıpları ifade etmektedir.

Ayrıca araştırmacılar "gerçek rant" ve "yapay rant" arasındaki ayrıma da dikkat çekmektedir. Gerçek rant kıt olan toprağın ve diğer doğal kaynakların gelirin denmektedir. Yapay rant ise bizzat devlet tarafından bazı ekonomik faaliyetler üzerine sınırlamalar konulması ve ekonomik faaliyetlerin bizzat devlet tarafından düzenlenmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır. Buna göre rant kollama, çıkar ve baskı gruplarının devlet tarafından yaratılan yapay rantı elde etmek için girişmiş oldukları faaliyetlere verilen isimdir. Yani devletten bir ekonomik ve sosyal transfer elde etmek amacıyla çıkar ve baskı gruplarının lobicilik faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları hareketlerdir.¹⁴

4-Doğrudan Verimli Olmayan Kar Kollama Faaliyetleri (Directly Unproductive Profit Seeking Activities) DUP

Rant kollama konusunda gerçekleştirilen araştırmaların artması sonucu rant kollama kavramı yerine başka kavramlar kullanılmıştır. Çalışmalarını uluslararası iktisat alanında yapan iktisatçı Jagdish N. Bhagwati "doğrudan verimli olmayan kar kollama faaliyetleri" (directly unproductive profit seeking activities) DUP kavramını kullanmıştır.

---

¹⁴ Aktan, a.g.e., s. 163.

Uluslararası ticaretin teorik analizini yapan J.N.Bhagwati "tarifeden kaçınma" (tariff evasion), "prim kollama" (premium seeking), "gelir kollama" (revenue seeking) faaliyetlerini doğrudan verimli olmayan faaliyetler olarak adlandırmıştır. Bu faaliyetler sonucu üretimde bir artış sağlanmaz. Fayda fonksiyonuna göre mal ve hizmet üretilmediği gibi ancak parasal bazı kazançlar sağlanır. Örneğin tarife kollama lobisi, ithalat lisansı elde etmek için prim kollama faaliyetleri gerçekleştirirler. Bunlar üretim açısından kazanç sağlayıcı faaliyetlerdir; ancak fayda fonksiyonuna giren mal ve hizmetlerin akışı açısından değeri sıfırdır. Tarife kollama sonucu tarifedeki değişiklik parasal bir gelir sağlar. İthalat lisansları üzerinden elde edilen gelir getirici faaliyetler DUP olarak nitelendirilmektedir.¹⁵

DUP Kavramı doğrudan üretken olmayan faaliyetler sonucunda kazanç elde etme olayına karşılık gelmektedir. Bu faaliyetlerde parasal kazanç söz konusu olsa da bir ürün üretme, hizmet üretme söz konusu değildir. Bhagwati DUP faaliyetlerini yasal ve yasadışı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Yasadışı faaliyetler, yasak olup devlet yetkilileri tarafından engellenme riski taşımaktadır. Oysa yasal olarak gerçekleştirilen DUP faaliyetlerinde böyle bir risk yoktur. Yasadışı faaliyetler; tarifeden kaçınma, kaçakçılık hayali ihracat, rüşvet gibi faaliyetlerdir. Yasal olan DUP faaliyetleri ise; prim ve gelir kollama, tarife karşıtı lobicilik, tarife yanlısı lobicilik, tekel ve tarife kollama faaliyetleridir. DUP faaliyetlerinin toplumsal maliyetini belirlemek oldukça zordur. Bazı araştırmacılar DUP faaliyetlerinin maliyetini buzdağının görünmeyen kısmına benzetmektedirler. Bhagwati DUP faaliyetlerini inceleme konusu yaparken kaynakların verimli alanlardan çekilerek verimsiz faaliyetlerde kullanılması üzerinde

---

¹⁵ J.N. Bhagwati, "Directly Unproductive, Profit Seeking (DUP) Activities", *Journal of Political Economy*, Vol.90 No:5,1982 s.988- 989.

durmuştur. Çünkü bu durum ülke refahını doğrudan etkilediği gibi toplumsal maliyeti de büyüktür.¹⁶

DUP faaliyetlerinin başlangıcında ekonomi optimal konumda ise kaynakların verimli alanlardan çekilip verimli olmayan faaliyetlerde kullanılması, toplum için büyük kayıp doğuracak ve israfa neden olacaktır. Buna karşılık ekonomi zaten iyi konumda değilse, kaynakların verimli olmayan alanlara kaydırılması toplum açısından israfa karşılık gelmeyebilir. Yani kaynakların verimli olmayan alanlarda kullanılması toplum için faydalı olabilir.¹⁷ Örneğin 1980 sonrası Türkiye’de dış ticaret rejimindeki düzenlemelerden kaynaklanan verimsiz DUP faaliyetleri her ne kadar israf olarak görülse de, genel olarak toplumda refah artışına, kalkınmaya sebep olduğunu ileri sürenler de vardır.

Yani DUP faaliyetlerinin toplumsal açıdan israf olması ekonominin başlangıç konumuna bağlıdır. Eğer ülke ekonomisi başlangıçta iyi konumda değilse, DUP faaliyetleri ekonomiyi optimal konuma yaklaştırabilir.

Bhagwati rant kollama çalışmalarının DUP adı altında incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Rant kollama teorisiyle DUP’un kapsamı birlikte düşünülürse rant kollama teorisinin DUP’u içerdiği söylenebilir. Ancak DUP’un kapsamı sınırlıdır. Oysa ki rant kollama teorisi bu faaliyetlerin refah ve toplumsal maliyetinin yanında baskı ve çıkar guruplarının faaliyetlerini, politikacıların ve bürokratların çıkar maksimizasyonu ile yapmış oldukları faaliyetleri de kapsamaktadır.

---

¹⁶ Bhagwati, a.g.e., s. 990.

¹⁷ Bhagwati, a.g.e., s. 994

B. RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Rant kollama faaliyetleri üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Rant kollamanın bu üç aşaması aşağıdaki örnekle açıklanacaktır. Birinci aşama için, belediye meclisinin herhangi bir nedenle taksi sayısına sınırlama kararı aldığını ve suni kıtlık meydana getirdiğini varsayalım. Belediye tarafından lisans belgeleri, potansiyel rakipler arasında dağıtılmış ise, rakipler arasında rant kollama faaliyetleri ortaya çıkacaktır

İkinci aşamada, taksicilik lisansları açık arttırma yolu ile mevcut rakipler arasında, açık arttırma yolu ile satışa çıkarılacaktır. Bu ikinci aşama rant dağıtma aşamasıdır.

Üçüncü aşamada, taksicilik lisansları ticari alanda pazarlanabilir özel mülk hakkı haline dönüştürülecektir. Kıt olan bu kaynaklara ulaşabilmek için, bürokrasi veya siyaset nezdinde girilecek faaliyetlerde rakipler harcama yapacaklardır. İşte bu aşamada yapılan faaliyetlerin tümü rant kollama faaliyetlerini oluşturmaktadır.¹⁸³ Şimdi bu aşamaların daha iyi açıklanabilmesi için rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkışı tek tek ele alınacaktır.

2-Rant Yaratma

Devletin iktisadi faaliyetlerini yürütürken mal ve hizmetlerinde suni kıtlık yaratması durumuna rant yaratma denir.

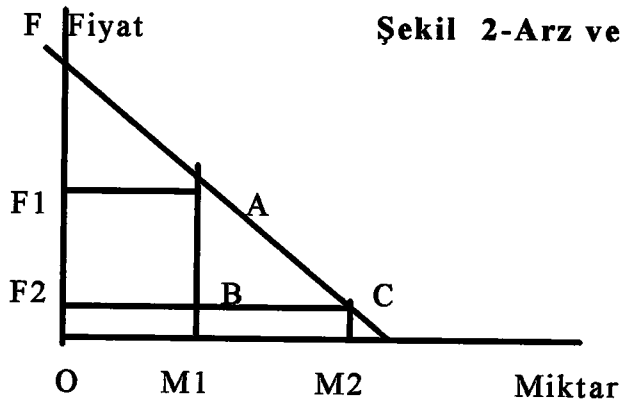
---

¹⁹ J .Buchanan, " Rant Kollama ve Kar Kollama", Çeviren. Aytaç Eker, *Kamu Trecihi ve Anayasal İktisat*, Yayına Haz. Aytaç Eker-Can Aktan, İzmir:1991.s.276.

Rant kollamanının ortaya çıkmasının temelinde devletin bazı iktisadi faaliyetleri ya belirli kişilerin yapmasına izin verme veya belirli alanda faaliyet göstermeye müsaade etme gibi sınırlamalar yatar. Örneğin işyeri açmak için ruhsat düzenlemesi o alanda herkesin işyeri açmasını engeller, diğer yandan belirli sektörlere teşvikler verilmesi, tekel doğuracak bazı imtiyazların ihaleye verilmesi, bazı iktisadi faaliyetler üzerine sınırlamalar getirilmesi, ithalatın kota ve kontenjan sistemine bağlanması, tarife uygulaması gibi bütün uygulamalar, kendiliğinden suni kısıtlılara yol açmaktadır. Bir şehirde ancak belli sayıda toplu taşıma aracına izin verilmesi, belli sayıda taksi plakası tespit edilmesi, bu alanlarda kendiliğinden suni kısıtlı doğuracaktır. Bu suni kısıtlı belirli kesimlere gelir transferi ile sonuçlanacağından bu gelirden pay almak için kıyasıya bir yarış başlayacaktır.

a)Dinamik Piyasa Koşullarında Rantın Yaratılması

Rantlar, hükümet kısıtlamaları sonucu ortaya çıkabileceği gibi, piyasa koşullarında da ortaya çıkabilirler. Piyasa koşullarında doğal olarak ortaya çıktığında arz ve talep fonksiyonundaki değişmeler, aşırı kar yada zarara neden olurlar. Aynı şey hiç kuşkusuz hükümet düzenlemeleri için de geçerlidir. Bu durum rantların doğal ve suni olmak üzere iki kategoride incelenmesine sebep olmuştur.

Rantların dinamik piyasa koşullarında yaratılması veya hükümet politikalarıyla yaratılması arasındaki fark arz ve talep eğrisi yardımıyla açıklanacaktır.

Buradaki endüstrinin basit maliyetli bir endüstri olduğunu varsayarsak, şekilde. F fiyatı M miktarı belirtmektedir. Talepte beklenmeyen bir artış meydana gelmesiyle ortaya çıkan durum uzun dönem dengesi dışında yer alır. Uzun dönemde F2 fiyatı M2 miktarı gösterir. Piyasa düzenlemeleri hükümet faaliyetleriyle engellenmiyorsa, bu düzenlemelerde ekonomik rantlar önemli rol oynar. F1 fiyat M1 miktarın yer aldığı kısa dönem dengesinde F1F2AB dikdörtgenine eşit olan bölgede oluşan rant ekonomideki mevcut firmalarca bölüşülür. Bu dikdörtgen ayrıca ekonomik karı da kapsar ki, bu ekonomik rant ile aynı içeriktedir. Kısa dönemde kazancın yüksek olması endüstriye yeni firmaların girmesine yol açar. Böylece üretim genişleyerek fiyatlar düşer. Uzun dönem dengesine kadar devam eden bu süreçte uzun dönem dengesi F2 fiyat düzeyi ile M2 miktar düzeyinde oluşur. Bu dengenin özelliği tüm ekonomik rant ve karları yok etme özelliğidir.³¹

Dinamik piyasada rant kollama değer yaratır. Düzenli piyasa yapısı içinde ekonomik rantın cazibesi kaynaklarını üretime aktarabilecek kaynak sahipleriyle, girişimcileri harekete geçirir. Her zaman ekonomik rant elde etmek için yeni fırsatlar bulmak ve daha fazla fırsat sömürmek, istenmeyen sonuçları olsa da ekonomik gelişme ve kalkınmayı sağlar ve kaynakların devamlı olarak yeniden bölüşüm sürecine canlılık getirir. Bu rantın iki özelliği vardır. Birincisi, uzun vadede rant ortadan kalkar. İkincisi, ekonomik rantlar kalkınma için pozitif olduğu kadar negatif de olabilir. Kendi önsözlerinde yanılan ve gerçekleşmeyen çıkarları peşinde koşan

¹⁹ Asuman Altay, "Rant ve Rant Kollama faaliyetleri Teorik Bir İnceleme", D.E.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 8, sayı. 1, 1993 s.90.

kaynak sahipleri veya girişimciler, fırsat maliyetinden daha az kazanabilirler. Negatif rantların mevcut olması kaynakların yeniden dağılımını hızlandırır.²⁰

Üreticilerden tüketicilere yapılan ABC üçgeni kadar transfer böyle bir bölüşümün sonucudur

b) Hükümet Politikalarıyla Yaratılan Rantlar

Şekil 3 üzerinde uzun dönem dengesinin oluşmasında önce çeşitli şekillerde hükümetin müdahale ettiğini varsayalım. Tarım sektöründe taban fiyatı böyle bir duruma benzer veya miktar kısıtlamasının olduğu bir durumda fiyatın F1 den F2 ye düşmesi engellenir ve üretim M1 den M2 ye çıkmaz. Tüketicilerin eline ABC üçgeni kadar gelir geçmediği gibi ülkeye maliyeti F1 AB F2 bölgesi kadardır.²¹

2- Rant Dağıtma

Devletin suni kıtlık sonucu yarattığı rantı, belli kesimlere dağıtması olayıdır. Rantlar bazen rekabetçi piyasada dağıtılabilir. Oluşturulan taksit plakalarının ihale yoluyla halka arz edilmesi buna örnektir. Rekabetçi piyasada çıkar ve baskı gurupları ve bireysel rant peşinde koşanlar yarışmak zorunda kalabilirler. Rekabetçi olmayan piyasada ise, devlet belirli bir kişi veya çıkar gurubuna, özel bir işlemle veya yasal bir düzenlemeyle bir rant elde etme fırsatı verir.

3- Rant kollama

Rant kollama ise, bireysel veya çıkar guruplarının siyasal iktidarı, bürokrasiyi etkilemek suretiyle bir gelir transferi

²⁰ Buchanan, a.g.e., s. 278-279.

²¹ Altay, a.g.e., s. 91

elde etme eylemi yada faaliyetidir. Bu son aşamada daha önce de belirttiğimiz gibi lobicilik faaliyetleri yaygındır. Eğer devletten elde edilecek pay yüksekse, bu süreç lobiciliğin kurumsallaşmasına dönüşecektir.

Rant elde etmek için kişiler veya baskı gurupları kamu görevlilerini etkilemeye çalışırlar. Rantın parasal büyüklüğü, rantın paylaşımındaki rekabeti iyice kızıştırır. Bu son aşamada rantlara sahip olmak isteyenler rüşvet, şantaj,sabotaj, toplu eylem, propaganda gibi yollarla amaçlarına ulaşmak isterler.²²

---

²² Aktan, a.g.e., ss.163-164

C. RANT KOLLAMANIN TÜRLERİ

1-Monopol Kollama

Devlet tarafından imtiyaz hakkı verilen bir monopolün elde edilmesi için, çıkar ve baskı guruplarının giriştikleri lobicilik faaliyetleri ve bu amaç doğrultusunda yaptıkları bütün harcamalar monopol kollama faaliyetidir.²³

Örneğin, devletin şans oyunları ile ilgili bilet satış yetkisini özel şirketlere verebileceğini düşünelim. Özel kişi ve kuruluşlar böyle bir imtiyazı elde edebilmek için devlet organlarına yönelik değişik faaliyetlerde bulunarak, bu tekel hakkını elde etmek için birbirleriyle kıyasıya rekabet edeceklerdir. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken, işlerin takibi için bir hukuk danışmanı veya bir avukat tutacaklar, bilirkişilerden daha detaylı bilgi toplamak için çaba harcayacaklar ve bütün bu faaliyetler için harcamada bulunacaklardır. Yapılan bu harcamaların hiçbiri milli hasıla üzerinde bir artı değer katmayacaktır. Bu tekeli elde etmek için görevlendirilmiş kişilerin fırsat maliyeti, bu işlerle uğraşmadıkları takdirde yapacakları üretim faaliyetleri sonucu elde edecekleri gelirin toplamına eşittir. Devletten bir monopol elde etmede gösterilen çaba, aslında bir uzman kadronun çabalarını gerektirdiğinden, gerçekte görüldüğünden daha kapsamlı ve daha maliyetlidir. Eğer devletin meydana getirdiği bu tekelleri elde etmek çok güç ise, yapılan kaynak harcaması transfer edilecek miktara kadar ulaşabilir. Böyle bir durumda yüzlerce kişi ve baskı gurubunun uğraştığı ancak bir kişinin elde edeceği imtiyaz

---

²³ Altay, a.g.e., ss.94-95

olacaktır. Sonuçta , rakiplerin harcamaları israfla sonuçlanacak, kendi işletmelerine gereksiz maliyet yükleyecektir.

Bir köşede devlet kuruluşunda bulunan adamları sayesinde aldığı jetonları satan en basit seyyar satıcıdan, trilyonlara varan masrafları içeren tekellerin elde edilmesine kadar, monopollerin geniş bir alana yayıldığı düşünülürse, monopol kollamanın rant kollama faaliyetleri içinde önemli yer tuttuğu anlaşılacaktır.

2-Teşvik Kollama

Çıkar ve baskı guruplarının devletten iktisadi amaçlı mali yardımlar (faizsiz veya düşük faizli krediler), tarımsal ürünler için destekleme alımları, vergi istisnaları ve muafiyetler gibi faaliyetlerden çıkar elde etmek için giriştikleri faaliyetlerin bütünüdür.²⁴

Teşvikler aslında bir ülkede geri kalmış veya gelişmesi istenen sektörleri canlandırmak için uygulamaya konulur. Zamanla bu alanın rant kollama faaliyetleri sonucu yozlaşması ile bütün ekonomiyi alt üst edecek gelişmelere sebep olur. Ekonomik yozlaşmaya sebep olan ve gelir dağılımını önemli ölçüde bozan teşvik kollama çeşitleri şunlardır.

a) İhracatta Teşvik Kollama ve Hayali İhracat: Bu başlık altında ticari değeri olmayan malı ihraç etmek, fiyat ve miktarı olduğundan fazla göstermek, malı farklı göstermek, sahte belge düzenleyerek mal ihraç ettiğini göstermek suretiyle, ihracatta devletin verdiği teşviklerden yararlanma yoludur.

---

²⁴ Altay, a.g.e., s. 93

b) Yatırımlarda Teşvik Kollama ve Hayali Yatırım:

Kaynak kullanımı fonundan pirim ödemeleri, teşvik pirimi, orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinde vergi, resim ve harç istisnası, gümrük muafiyeti, bina inşaat harcı istisnası, gümrük muafiyeti, yatırım finansman fonundan faydalanma, ulaştırma alt yapıları resmi muafiyeti gibi teşvik kollama alanlarını içermektedir.

Teşvikler genellikle devletin merkezinden dağıtılmaktadır. Ancak teşvik iş ve işlemlerinin faaliyet alanında birkaç kesim mevcuttur. Bunlardan birincisi, teşviki yaratan ve dağıtan devlet. İkincisi, yaratılan teşviki ele geçirmek isteyen kişi veya guruplar, şirketler. Üçüncüsü, teşvikin dağıtılmasına aracılık eden kişi ve kurumlardır. Yani teşvik kollamanın birçok yönü ve çeşidi vardır. Belli bir çıkarı elde etmek için birbirleriyle ilişkili birçok kesim ve birçok faaliyet gerçekleşmektedir.²⁵

Teşviklerin hükümet tarafından ortaya atılması, diğerlerinde olduğu gibi çok masum ve ekonomik açıdan gerekli düzenlemeler şeklinde görülebilir. Örneğin, bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmak için az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlara hükümet tarafından teşvik verilebilir. Turizmi geliştirmek, sanayi mamullerinin ihracını sağlamak amacıyla teşvik düzenlemeleri yapılabilir. Günümüzde gelişmiş veya az gelişmiş ülkelerde teşvikin her çeşidinde rant kollama faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Çıkar veya baskı guruplarının, şirketlerin, sektörlerin, verilecek teşvikler konusunda hükümete baskı yaptıkları bilinmektedir. Bunun yanında alınan teşviklerin çoğunluğu, teşviki elde edenler tarafından kendileri için daha karlı gördükleri alanlara kaydırılmaktadır. Günümüzde artık bu konunun istismar edildiği ve kaynak israfına neden olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bunun için devletin nakit olarak teşvik

---

²⁵ Coşkun Can Aktan, "Teşvik Kollamacılık", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi* Kasım, 1994, s.15

sağlama yönteminden tamamen vazgeçmesi toplum refahı açısından önemlidir. Az gelişmiş ülkelerde belli projeler çerçevesinde uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan aynı ve nakdi krediler, düşük faizle teşvik olarak verilmekte ve bu krediler gerçek amaçları dışında genellikle devlete tekrar yüksek faizle borç verme şeklinde kullanılmaktadır. Bu durum topluma üst üste iki defa maliyet getirmekte ve bu maliyetin karşılığı, herhangi bir şekilde bütün topluma mal edilmekte, rant transferi işlemi gerçekleştirilmektedir

Bir rant kollama faaliyeti olarak teşvik kollamacılık, topluma maddi bir maliyet getirdiği gibi, toplumdaki sosyal yaşamı da derinden etkilemektedir. Devlete olan güven azalmakta devletle toplum bireyleri arasındaki ilişkilerde bunalım ortaya çıkmaktadır. Zaten rant kollamanın, teşvik kollamacılığının yaygın olduğu ülkeler devlet mekanizmasının zayıf olduğu ülkelerdir. Bu devletlerde, devlet güven ve istikrar unsuru olmaktan çıkmıştır. Teşvik kollamacılığın yarattığı bu olumsuzluklar incelemenin ikinci bölümünde bir alt başlık olarak ele alınacaktır

3-Tarife Kollama

Tarife, dış ticaret rejiminde ithal mallarının yurda girişi sırasında bu mallardan alınan vergi oranlarını göstermektedir.

Çıkar ve baskı guruplarının yurt içinde ürettikleri kalitesiz malları dış rekabetten korumak ve karlarını üst sınıra çıkarmak amacıyla belirli mal ve hizmetlerin ithalinde tarife ve yasaklamaların uygulanması için giriştikleri faaliyetlere ise tarife kollama adı verilmektedir. Tarife kollama faaliyetleriyle yurt içinde belli sektörler sürekli olarak karlarını azami düzeyde tutmaktadır.²⁶

²⁶ Bhagwati, a.g.e., s. 988-990

Bunun en çarpıcı örneği Türkiye'de otomotiv sektöründe yaşanmaktadır. Yurt dışından oto ithali sadece belli şirketler aracılığıyla yapılmakta ve tarifeler uygulanmaktadır. Bu politikanın ardında yurt içi üretimi, yerli üretimi arttırmak, yerli sanayiye desteklemek gibi masum bir düşünce olabilir; Ancak gelişmeler göstermiştir ki, yurtiçi üretim kalitesiz mal üretmektedir. Yani ithal mallarıyla rekabet edecek derecede mal üretmedikleri gibi, ithal mallarına tarife uygulamasını sağlayarak karlarını üst seviyede tutmaktadırlar.

Tarife uygulamasının, gelişmekte olan sanayi ve sektörünü koruma amacı gayet normal ve uygun bir politikadır. Ancak bu politika uzun yıllardan beri devam ediyor ve süreklilik arz ediyorsa ve hala tarifelerle desteklenen bu sektör kendi ayakları üzerinde duramıyor ithal mallarına karşı rekabet edemiyorsa bu devlete ve topluma bir maliyet yüklemektedir.

Aslında tarifeler devlete ilave gelir sağlamaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde gümrük tarifelerinden elde edilen gelir toplam gelirin önemli miktarını oluşturmaktadır. Bunun yanında tarifeler, yurt içi mallarının fiyatlarını yükselterek üreticiler için gelir sağlamaktadır. Sonuçta topluma bir maliyet yüklenmektedir.²⁷

Tarife kollama faaliyetlerinde üreticiler çok çabuk ve etkin bir şekilde örgütlenerek tarifelerin korunması veya yükseltilmesini isteyebilirler. Buna karşılık tüketicilerin bu konuda örgütlenmesi ve talepte bulunması oldukça zor ve imkansızdır. Çünkü tüketiciler dağınık ve heterojen guruplardır. Üreticilerin tarifelerin yükseltilmesi veya korunması yönündeki çalışmaları hükümet üzerinde tek yönlü etki oluşturmaktadır ve çoğunlukla başarılı olmaktadır. Tarifelerin uygulandığı sektörlerle ve endüstrilere yönelme fazla olmaktadır. Kısa

---

²⁷ Gordon Tullock, "The Welfare Costs of Tariffs Monopolies and Theft", *Western Economic Journal*, June ss.228-230

zaman içerisinde tarifelerden kaynaklanan rant fazlalığı bu alanlara yönelişi artırmaktadır. Buda tarifelerden elde edilen gelirin rant bazında azalmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de tekstil sektöründeki yaygınlığın bir sebebi de budur.

Devletin gümrük tarifelerini bazı sektörler için yüksek düzenlemesinin bir başka sebebi de, eski endüstriyi kullanan sektörleri, yeni endüstrileri kullanan sektörlerle karşı korumaktır. Yabancı ülkelerle rekabet şansını yitirmiş verimliliği azalmış olan endüstriler, tarifeler olmadığı zaman rekabet şansını yitirmektedir. Bu tür endüstriler, üretimlerini devam ettirebilmeleri için, ithal mallarına tarifeler konulması veya ucuz işgücünün yurtdışından getirilmesi için hükümetlerden talepte bulunmaktadır.²⁸

Eğer tarifelerde eski endüstriyi koruyacak bir düzenleme yapılmamışsa, bu tür endüstriler işçilerinin ücretlerini azaltarak, maliyeti aza indirmeye çalışmaktadırlar.

1990'lı yılların başında Türkiye'de eski endüstri sistemiyle çalışan makine fabrikalarındaki işçilerin ücretlerinin minimum seviyeye düşmesinde bunun büyük payı vardır. Bu endüstrilerin her ne pahasına olursa olsun tarifeleri yükseltme yönünde politik güçleri varsa tarifeler yükseltilmektedir.

Bunun yanında yeni teknolojilerle kurulmuş bir endüstri de tarifelerin konulmasını isteyebilir. Teknolojik yönden daha güçlü rakiplere karşı rekabet edebilmek için, buna ihtiyaçları vardır. Yeni teknolojiyle kurulmuş bu endüstrilerde çalışan işçilerin, tarifelerin korunması yönünde talepleri vardır. Çünkü yeni teknolojiyle kurulan bu yerde yüksek ücretlerle çalışmaktadırlar. Diğer endüstrilere göre

---

²⁸ Çaha,a.g.e., s.27-28

elde ettikleri ücretler yüksektir. Gümrük tarifeleri olduğu için maliyetler fiyata yansıtılmaktadır. Yani rekabet olmayınca azami maliyetle üretim yapılmakta ve azami fiyatla satışa sunulmaktadır. İşçiler yüksek ücret kazanmakta, ancak tüketici yine maliyete ortak olmaktadırlar

Politikacılar bazen tarifelerin kaldırılması yönünde girişimde bulunabilirler. Eğer bu sektörlerin politik gücü kalmamışsa ve politikacı bu endüstrinin ömrünü tamamladığına inanıyorsa, endüstrinin daha çabuk çökmesi için tarifeleri dünya fiyatlarıyla eşitleyebilir.²⁹

Tarifelerin yüksek tutulması, ülkeye ithal edilen mallarda bir azalma sağlayacağı için devlet gelirlerinde azalma olmaktadır. Bunun yanında tarifelerin yükseltilmesi yönünde faaliyette bulunan, tarife kollayan guruplar çoğunlukla birleşerek devletin tarifeden elde ettiği gelirleri sektörlerine transfer etme çabası içine girerler. Sonuçta belli sektörleri idare edenler lehine toplumun diğer kesimleri üzerine yüklü miktarda maliyet gelmektedir.

Gümrük tarifelerine ilave olarak devletin belli işleri (inşaat) yaptırmak için koymuş olduğu tarifelerde de önemli kayıplar mevcuttur. İnşaat sektöründe ortaya konulan tarifelerin piyasadaki tarifelerin üzerinde olması veya eski endüstri tarifelerine göre belirlenmesi, kamunun yapacağı yatırımların keşif tutarının yüksek çıkmasına sebep olmaktadır. Yatırımın ihale aşamasında ise bu inşaat işlerini devletten alabilmek için müteahhitler arasında kıyasıyla rekabet yaşanmaktadır. Gerçek açık arttırma usulü uygulanırsa keşif tutarının %30' u kadar indirimli işler yapılmaktadır. Çoğunlukla kişi veya gurupların ,şirketlerin bürokratlara veya politikacılara yönelik

---

²⁹. Çaha, a.g.e., s.28

yapmış oldukları rant kollama faaliyetleri sonucu, açık arttırma olmadan yüksek tarife üzerinden bu yatırım işleri belli şirketlere verilmektedir. Büyük yatırım işlerinde gerçekleşen bu faaliyetler sonucu toplum önemli ölçüde kayba uğramaktadır. Hatta bu kaybın miktarı o kadar büyüktür ki, şirketlerin veya gurupların bu işleri almak için yapmış oldukları harcamalar toplamı ile ihale edilen işin yaptırılmasının mümkün olduğu ileri sürülmektedir.

Türkiye için bu konuyu değerlendirmeye alırsak yaygın kanaat şudur. Devletin koymuş olduğu tarifeler üzerinden bir inşaatçıya %50 indirimle bir iş ihale edilirse işi alan yine para kazanmaktadır. Yani tarifelerde %50 ye varan bir fazlalık mevcuttur.

4- Kota ve İthalat Lisansı Kollama

Hükümetlerin, ithal edilecek mal hacmini, miktar veya değer olarak sınırlamalarına kota denir. Bu rejime tabi mallardan belirli miktarda ithal edebilmek için ithalatçılara verilen izin belgesine ise ithalat lisansı adı verilmektedir. Çıkar ve baskı guruplarının, kotaların arttırılması ve lisans belgelerinin temin edilmesi için gerçekleştirdikleri faaliyetlere kota ve lisans kollama adı verilmektedir.³⁰

Burada bir taraf ithalata konu mal ve hizmetlerdeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması veya kapsamının daraltılması için mücadele verirken, diğer bir kesim yurtiçi piyasasındaki karlarını üst seviyeye çıkarmak için miktar kısıtlamalarının kapsamının genişletilmesini isterler. İthalatçılar malları dünya fiyatından alıp iç piyasada çok yüksek fiyattan satarak önemli miktarda gelir elde etmektedirler.³¹

Kotaların oluşturulmasında üretimde girdi olarak yabancı malları kullananlar, kotaların arttırılması yönünde faaliyetlerde bulu-

³⁰. Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat** s. 165

³¹ Halil Seyyidoğlu, **Uluslararası İktisat , Teori Politika ve Uygulama** İstanbul: 1993. s.371

nurken , üretim aşamasında girdi olarak yerli malları kullanan firmalar, üreticiler, kotaların azaltılması yönünde faaliyette bulunmaktadır. Kota uygulamalarında yabancı üreticiler daha az mal üretip, az ihraç edip, istedikleri fiyattan satarak çok kazanmaktadırlar. Dolayısıyla kotalarda yabancı firmalar ve onların temsilcileri daha çok kazanmaktadır. Dolayısıyla daha fazla mal ithal edilmesi için yapılan tüm çalışmalar yabancı üreticilerin daha fazla kazanmasını sağlamaktadır. Bunun yanında ithalat lisanslarının açık arttırma usulü ile satılması, kota ve lisans kollamak için yapılan harcamaları daha da artırmaktadır. Bu aşamada ithalatçılar lisans elde edebilmek için kamu görevlilerine rüşvet verme gibi harcamalarda bulunurlar. Sonuç olarak ithalatta kota ve lisans kollama faaliyetlerinde yapılan her düzenleme tüketiciler aleyhine gelişmekte ve topluma aşırı bir maliyet getirmektedir.³²

Kota uygulamalarının yaygın olduğu ülkelerde getirilen sınırlamalarla, bazı sektörlerde tekeller oluşmaktadır. Rekabet olmadığı için, piyasada durgunluk yaşanmaktadır. Ekonomik faaliyetler belli başlı firmaların eline geçmekte ve tüketiciler aleyhine topluma aşırı bir maliyet yüklenmektedir.

5-İnsider ve Tüyo Kollama

Herhangi bir şirkette, şirket sahiplerinin yöneticilerinin, deneticilerinin, danışmanlarının şirkete ait fakat henüz halka açıklanmamış bilgilerden yararlanarak, bu bilgileri başka kimselere "tüyo " vermek suretiyle sızdırarak menkul kıymet piyasalarında haksız bir kazanç elde etmeleri veya karşılaştıkları muhtemel bir zarardan kurtulmalarına "içerdeki ticaret" (insider trading) adı verilmektedir. Menkul kıymetler piyasasında ortaya çıkan bu içerdeki

---

³².Çaha, a.g.e., s.29.

ticaret olayı, ierdekilerinin bilgilerinden yararlanmak veya bu bilgileri sızdırmak suretiyle haksız bir kazanç elde etmeleri veya olası bir zarardan kurtulmaları olarak tanımlamak mümkündür.

İçerdeki ticaret olayının kamuya ait değerli kağıtların, menkul kıymetler borsasında işlem görmesi halinde de söz konusu olabilmektedir. Örneğin kamu iktisadi teşebbüslerinin, hisse senetlerinin, devlet tahvili ve hazine bonolarının satışında tüyo kollama olayı ortaya çıkabilmektedir.

6-Sosyal Yardım Kollama

Değişik rant kollama türleri arasında sosyal yardım kollamayı da sayabiliriz. İşsizlik yardımları, fakirlik yardımı benzeri yardımların yanında, çeşitli alanlarda hizmet veren vakıfların aldığı yardımlar da bu türden sayılabilir.

D. RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNDE DEVLETİN VE BASKI GURUPLARININ ROLÜ

1-Rant Kollama Faaliyetlerinde Devletin Rolü

Rant kollama faaliyetlerinde iki taraf veya iki kesim bulunmaktadır. Birinci kesim, rantları meydana getiren yaratan kesimdir. Bu bazı iktisadi faaliyetlerin düzenlenmesi ve kontrole tabi tutulması yetkisini kendisinde gören devlet kesimidir. Suni rantı meydana getiren devlettir. Rant devletin bazı iktisadi faaliyetleri kendi tekeline alması, bazı iktisadi faaliyetlere yasal engeller getirmesi (ithalatın yasaklaması, ithalatın izne bağlaması, kotalar konulması, bazı sektörlerle teşvik sübvansiyon sağlanması) gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Rant devletin ekonomiye müdahalesinin bir sonucudur.³³

Rant kollama faaliyetlerinin birinci (rant yaratma) ve ikinci (rant dağıtma) aşamalarında devlet tam olarak etkilidir. Devlet yarattığı bu rantları bazen rekabetçi bir piyasada dağıtabilir. Bu durum, rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkmasını engellemez. Çünkü bu aşamada rant peşinde koşan kişi ve firmalar, kurumlar birbirleriyle yarışır ve önemli ölçüde rant kaybına neden olurlar.

Kamu ekonomisinin başarısızlığı tezi, ekonomik yozlaşma ve rant kollama faaliyetleri sonucu meydana gelen ekonomik kayıplarda, devletin rolünü ortaya koymuştur. Piyasa ekonomisinin başarısızlığına alternatif olarak geliştirilen devletin ekonomiye müdahalesi; kaynak kullanımını dağılımında etkinlik, ekonomide büyüme ve kalkınma, fiyat istikrar, gelir dağılımını gerçekleştirmek amacıyla savunulmuş ve uygulamaya konulmuştur.

---

³³ Aktan, a.g.e., s.166.

Bu anlayış neticesinde, devlet aşırı şekilde büyümeye başlamıştır. Piyasa güçleri tarafından ve piyasa koşullarına göre yönlendirilmesi gereken ekonomik yaşam, siyasi kurallarla yönlendirilir hale gelmiştir. Bu durum da ekonomik istikrarı ve devlete olan güveni yok etmiştir.³⁴

Şimdi devletin uygun fonksiyonlarının hakim olduğu "koruyucu devlet" gibi bir devlet şekli düşünelim. Bu durumda temel faaliyetler için gerekli olan lobicilik ve rant kollamanın meydana getirdiği israf olmayacaktır. Örneğin, eğitim sistemiyle ilgili olarak yasa çıkarılışı için kaynakların harcanması, eğer eğitim devletin temel fonksiyonu değilse israf olacaktır.

Devlet tarafından rant yaratma faaliyetleri daha çok tekel-lerin oluşturulmasıyla mümkün olmaktadır. Tekelleri dolayısıyla rant alanını ortaya çıkaran en önemli unsur kamusal mallardır. Dolayısıyla rant kollama faaliyetleri üzerindeki tartışmaların birçoğu da devlet tekelleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.³⁵

Tekelleşme sürecinde kaynakların israf edilmesinde devletin rolü ve etkisi olduğu gibi, bunun yanında piyasa sürecinde yapılan müdahalelerde de aynı şekilde rant kollama faaliyetlerini ortaya çıkarmakta ve kaynakların israfına neden olmaktadır. Örneğin, son derece basit bir fiyat ayarlaması kaynak dağılımı yönünde önemli sonuçlar doğuracaktır ve bundan çıkar elde etmek isteyen kişi ve gruplar kaynaklarını bu uğurda sarf edeceklerdir. Bir kısım lobicilik faaliyeti yapan kesimler, fiyatlandırmada kısıtlama peşinde iken diğer bir kesim aynı tür kısıtlamaların kaldırılması için çalışacaktır.

---

³⁴ Coşkun Can Aktan, "Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, S.11, 1991, s.10-13

³⁵ Tullock, "Rant Kollama", s.178-180

Rant kollama faaliyetlerinde devletin rolünü gösteren diğerk bir konu transferlerdir. Devlet bu transferleri değişik şekillerde gerçekleştirilmektedir. Vergi indirimi, sosyal yardım, taban fiyatı belirleme, sosyal yardım projeleri buna örnektir. Örneğın, D'ye aktarılmak üzere A üzerine konulan bir vergi sonucunda, A vergiye muhalefet ederek B' de bu vergiyi savunarak lobicilik faaliyetinde bulunur. Her ne kadar sonuçta ikisinden biri kazançlı çıksa da, sonuçta her ikisinin yaptığı harcama toplamı transfer toplamına eşittir.³⁶

Rüşvet rant kollamaya yol açan önemli faktördür. Rüşvetin meydana gelmesine kamunun kendisi sebep olmaktadır. Örneğın, serbest döviz piyasasının bulunmadığı bir toplumda, gümrüklerde döviz kontrol bürolarında çalışan memurlara rüşvet vermekle, kişiler ve kurumlar amacına ulaşabilecektir. Bunun yanında rüşvet alınabilecek mevkilerin elde edilmesinde yaşanan rekabette önemli ölçüde rant kollama faaliyetlerine yol açmaktadır. KİT'lerin yönetim kurulu üyeliklerine gelmek isteyenlerin giriştikleri rekabet, devlet tarafından yaratılan rant kollama faaliyetlerini gösteren önemli bir alandır.

Devlet tarafından yaratılan bütün rantlar, rant kollama faaliyeti içinde değerlendirilemez. Mesela, patent hakları sonucu belli rantların elde edilişı veya sanatçılarn meydana getirdikleri rantları korumaya yönelik devlet düzenlemeleri, rant kollama faaliyeti içinde sayılmaz .

Sonuç olarak diyebiliriz ki, rant kollama faaliyetlerinde kişi ve gruplar kamu faaliyetleri üzerinde rant kollamaya çalışmaktadırlar ve devletin ekonomik faaliyetleri özünde rant yaratmaya ve rant dağıtmaya yöneliktir.

---

³⁶ Tullock, a.g.e., s 179

2- Rant Kollama Faaliyetlerinde Baskı ve Çıkar Guruplarının Rolü ve Etkisi

Rant kollama teorisi içerisinde çıkar ve baskı guruplarının önemli bir yeri vardır. Rant kollama, devletin meydana getirdiği rantları elde etmek için mücadele eden birey ve gurupların davranışlarıyla yakından ilişkilidir. Rant kollama teorileri içinde, pozitif rant kollama teorisi çıkar ve baskı guruplarının, politikacılarla ve devlet görevlileriyle olan ilişkilerini inceler.

Belli bir ortak menfaat etrafında birleşen ve bu ortak menfaatleri gerçekleştirmek için örgütlenen grubun veya örgütün devletten ekonomik transfer elde etmek amacıyla yaptıkları çalışmalardır. Bu şekilde rant kollamaya çalışanlara, siyaset bilminde çıkar ve baskı gurupları adı verilmektedir.

a)-Çıkar ve Baskı Guruplarının Oluşumu

İnsanları guruplar oluşturmaya veya var olan bir gruba dahil olmaya zorlayan en önemli faktör, kişilerin tek başlarına başaramayacaklarına inandıkları bir şeyi, grup olarak gerçekleştirebileceğine inanmalarıdır. Bireylerin kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için yer aldıkları guruplar, meslek, yaş, gelir gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Bunun dışında baskı guruplarının, coğrafi, yerleşim faktörlerine göre oluşması da sözkonusudur.³⁸ Guruplar genellikle ortak ekonomik çıkarlara sahip olan kişiler tarafından oluşturulmaktadır.

---

³⁸ Ian Mc. Lean, "Lobicilik : Çıkar Guruplarının Rolü" Çeviren : Fatih Saygılı, **Politik Yozişma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A Eker- C.Aktan ,Ankara:Takav Matbaası, 1994, s.95

İşçi sendikaları üyelerine yüksek ücret sağlamaya çalışırken, çiftçi organizasyonları kendilerine ayrıcalık veren yasal düzenlemeleri elde etmek için çaba gösterirler. Burada çiftçilerin ortak çıkarı, imtiyaz yasalarının çıkarılmasıdır. Belirli ortak çıkarlar etrafında bir araya gelme ve örgütlenme sonucu "çıkar grubu" (interest group) oluşur. Çıkar grubunun amaçları doğrultusunda, siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemesi ile baskı grubu (pressure group) oluşur. Bu ayrım her çıkar grubunun, baskı grubu olmadığını açıklama açısından önemlidir. Bu iki grubun birleşmesiyle çıkar ve baskı gurubu denen kesim ortaya çıkar.

Kamu politikasını etkilemeye çalışan her grup, çıkar grubudur. Çıkar grupları bir siyasi parti veya bürokratik örgütten ayrı olarak, devlet yönetimiyle ilgili değildir. Temelde çıkar grupları kamusal hizmetler için lobicilik yapmaktadırlar. Lobiciliğin maliyetine ister katılmış ister katılmamış olsun, o gruptaki herkes bu hizmetten yararlanabilir.³⁹

b)-Çıkar ve Baskı Gruplarının Sınıflandırılması

Çıkar ve baskı grupları, kapsamına göre, üye sayısına göre veya niteliğine göre birçok sınıflandırma yöntemine tabi tutulmuşlardır.

Bunun dışında bazı yazarlar, çıkar gruplarını ayrıcalıklı, orta seviyede, örgütlenmemiş gibi değişik kategorilere ayırmaktadırlar. Başka bir ifadeyle bunlar küçük, orta ve büyük gruplar olarak ifade edilebilirler. Başka bir sınıflandırma şekli olarak çıkar grupları, üretici, tüketici ve alturist (başkalarını düşünen) diye üç gruba ayrılmaktadır.⁴⁰

---

³⁹ Lean, a.g.e., s. 95-96

⁴⁰ Lean, a.g.e., s.96

Üretici grup, üretim faktörünü kontrolü altında tutabilir ve bu grup kendi konusunda büyük bir pazarlık gücüne sahiptir. Çünkü kontrolündeki üretim faktörünü vermemek tercihinde bulunabilir. Bir birlik emek gücünü üretimden çekebilir. Bir sermayedar fabrikasını kapayabilir. Bir çiftçi ürününü piyasadan çekebilir. Tüketici gruplar ise üretici gruplara göre daha zayıftır. Yaptırımları olmadığından, hükümetleri kamusal hizmet sağlamaya zor ikna ederler. Alturistler bu konuda daha zayıf sayılırlar. Çünkü bireysel çıkarlarını hiç düşünmezler. Bunların baskı grubu oluşturmada, diğer çıkar gruplarına göre işleri daha zordur.⁴¹

M.Olson çıkar ve baskı gruplarını dar kapsamlı ve kuşatıcı gruplar olmak üzere iki guruba ayırır. Dar kapsamlı çıkar grupları, ortak niteliklere ve çıkarlara sahip, sınırlı sayıda kişilerin bir araya gelmesiyle oluşur. Belli sendikalar, ticaret odaları, meslek kuruluşları gibi toplumun çok küçük bir kısmını oluştururlar. Bu tür çıkar grupları üyelerinin gelirlerini artırırken, yaptıkları faaliyetler sonucunda toplumun gelirini önemli ölçüde azaltırlar.⁴² Bu tür baskı ve çıkar grupları, toplumun gelirini azalttıkları gibi, siyasal yaşamı da ayrılıkçı hale dönüştürdükleri ileri sürülmektedir.

Bu grupların dışında toplumun büyük bir kesimini kapsayan kuşatıcı gruplar da bulunmaktadır. Kuşatıcı gruplar toplumun büyük bir kesimini içine aldıkları için, toplum refahının artmasından ve azalmasından doğrudan etkilenirler. Bu gruplar toplum refahının artması yönünde önemli bir teşvike sahiptir. Çünkü toplumun refahının artması veya azalması bu grupları doğrudan etkiler. Dolayısıyla kuşatıcı grupların, kendi aralarında yaptıkları pazarlıklar toplumu daha verimli sürece sokar.⁴³

---

⁴¹ Lean, a.g.e., s 97

⁴² M. Olson, *The Rise and Declines of Nations*, New Haven Yale University Press, 1982, s. 45-47

⁴³ Olson, a.g.e., s. 47

Üye sayısına göre çıkar gurupları "küçük" ve "büyük" guruplar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴⁴ Bu ayrıma göre, küçük gurupların veya organizasyonların daha başarılı olduğu ileri sürülmüştür. Küçük gurupların daha kolay bir araya gelmeleri, aralarında sıkı kontrolün sağlanması ve grubu oluşturan üyelerin hemen hemen aynı özelliklere sahip olması, taleplerini gerçekleştirme açısından kolaylık sağlamaktadır. Bu tür gurupların rant kollama faaliyetlerinde başarılı olmaları daha kolaydır. Çünkü aynı konu etrafında ısrarcı olmaları, devletten veya politikacılardan elde etmek istediklerini almada kolaylık sağlamaktadır.

Büyük guruplarda ise, çoğunlukla grubu oluşturanlar birbirini tanımamaktadır ve çoğunluğu hiçbir çaba sarf etmeden veya harcama yapmadan kazanç elde etmektedirler. Bu guruplarda taleplerdeki önceliklerin belirlenmesi zor olmakta, bu durum küçük guruplara oranla daha az başarılı olmalarına sebep olmaktadır. Büyük gruptaki üyelerin belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmeleri epey masraflı olmaktadır. Bu durum, pazarlıkta veya anlaşmada küçük guruplara oranla büyük gurupların, daha az başarılı olmalarına sebep olmaktadır.

Büyük ve güçlü ekonomik gurupların küçük guruplara oranla daha az başarılı olmalarına karşılık, sistem içinde yer almalarının sebebi başka amaçları da gerçekleştirmeleridir. Bu tür guruplar ekonomik olarak önemli çıkar elde etmese de siyasal açıdan önemli bir güç kaynağıdırlar.

Gordon Tullock'a göre politik yönden başarılı olan büyük guruplar kendilerine yeni üye kabul etmezler. Çünkü her yeni üye, eski üyelerin gelirlerinin azaltacaktır. Teşvik alan guruplar, genel olarak vergilendirilmiş guruplara oranla daha azdır. Örneğin, bir ülkede tarım

---

⁴⁴ Olson, a.g.e., s. 48

sektörü önemli bir yer tutuyorsa, bu sektörün devletten kazanç veya teşvik elde etmesi, diğer sektörler göre daha zor olacaktır. Gordon Tullock gelişmiş ülkelerde yaşlıların sayısının fazla olduğunu ve önemli bir oy potansiyeline sahip olmalarına rağmen, yaşlılara yönelik sosyal güvenlik tedbirlerinin gittikçe zayıflamasını buna bağlamaktadır.⁴⁵

Büyük guruplarda karar alma mekanizmasının çok yavaş ve hantal bir şekilde yürümesi, büyük grupların küçük gruplara göre devletten alacakları teşviki de daha az avantajlı kılmaktadır.

Pozitif rant kollama teorisi, ekonomik çıkar ve baskı gruplarını incelemektedir. Pozitif rant kollama teorisinin konusunu ekonomik amaçlı çıkar ve baskı grupları oluşturmaktadır. Bu çıkar grupları; sendikalar, meslek odaları, ticaret birlikleri, işadamları dernekleri, özel şirketler, basın, uluslararası iktisadi ve mali kuruluşları sayabiliriz. Bu çıkar grupları genellikle hükümete karşı gerçekleştirdikleri kamusal politikaların sonucunda parasal beklenti içindedirler. Her grup kendi çıkarlarını ön plana çıkarmaya çalışır.

Bazı konularda, aynı çıkarlara sahip olan farklı çıkar grupları, belli noktalarda birleşerek devletten elde etmek istedikleri transferleri sağlarlar. Bu aşamadan sonra aralarında bu transferin paylaşımı kavgası başlar. Bu olay aslanlarla kurtların av sırasında birbirleriyle yardımlaşmalarına ve avın paylaşımı sırasında birbirleriyle giriştikleri öldüresiye mücadeleye benzetilmektedir.

Türkiye’de bu ilişki basın kuruluşlarının arasında veya basın kuruluşları ve sanayiciler arasında sık sık görülmektedir. Kamu bankalarının basın kuruluşlarına verdikleri reklamlar veya

---

⁴⁵ G. TULLOCK, Mc Kenzie, **The Best of the New World of Economics**, 1989 ss. 270-275

belediyelerin basın kuruluşlarına vermiş olduğu reklamlar, nedeniyle bu kuruluşların birbirlerine karşı giriştikleri mücadele bu ilişkiyi çok güzel açıklamaktadır.

Çıkar gruplarının ortak hareket etmeleri, ekonomik amaçlı guruplarla ideolojik amaçlı guruplar arasında da görülmektedir. Hatta bu ilişkiler o kadar karmaşıktır ki, hangi amacın gerçekleştirilmek istendiği pek anlaşılammaktadır. Rant kollayıcılar doğrudan siyasal mesajlar vererek rant kollayabildikleri gibi, ideolojik gurupları kullanarak mesajlar vermek suretiyle çıkarlarını dolaylı olarak savunabilirler. Dolayısıyla çıkar gruplarının taleplerinin arkasında gerçekte hangi amacı olduğunun anlaşılması pek mümkün değildir.

Türkiye'de güneydoğuya yapılan transferlerde işte bu iki grupların talepleri birbirine karışmıştır. İdeolojik söylemlerin arkasında ekonomik talepler mi var, yoksa ideolojik amacını gerçekleştirmek için, gerçekten ekonomik transferlere ihtiyaç mı var, tam olarak kavranabilmiş değildir. İnsan hakları derneklerinin, insan haklarını ideolojik olarak kullanarak vatandaşlara sağladıkları transferleri vatandaşla bölüşmeleri bu ilişkiyi çok güzel örneklendirmektedir. Ayrıca tüketicilere yönelik piyasa rantını bölüşmek için, bazı dernek veya grupların ideolojik söylemleri kullanmaları dolaylı olarak rant elde etme çabasını örneklendirmektedir.

Sonuç olarak, bütün ekonomik amaçlı çıkar ve baskı grupları sistem ve toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çünkü bu çıkar ve baskı grupları devletten transfer elde etmek için, devlet mekanizmaları üzerinde baskı oluştururlar. Bu gruplar, ekonomik kaynakların gerçekten kullanılmaları gereken alanlardan başka alanlara kaydırılmasını sağlarlar ve ekonominin yozlaşmasına

sebepler olurlar. Devletin elindeki kaynakların yanlış biçimde yönlendirilmesi, toplum içinde devlete olan güveni zayıflatır ve kesimler arasında gerilime yol açar. Gerçek üreticiye gitmesi gereken kaynaklar, belli kişi ve kurumlara kaydırılarak ekonomiye büyük bir darbe indirilmiş olur. Bu sebeple bütün baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri, pozitif rant kollama teorisi içerisinde olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

c)- Baskı ve Çıkar Gruplarının Devletle İlişkileri ve Rant Kollama Faaliyetleri

Baskı ve çıkar gruplarının devlet ile olan ilişkileri ve karar alma mekanizmalarına olan etkisi, siyaset bilimi ve kamu tercihi teorisinde geniş bir yer tutmaktadır. Çıkar gruplarının karar alma mekanizmasını etkilemeye yönelik faaliyetler bütün toplumlarda vardır.

Bir baskı veya çıkar grubunun çalışmalarına diğer gruplar alternatif çalışmalarıyla karşılık verirler. Böylece toplumda bir "denge" meydana gelir. Bu denge doğrudan devletin gücü ile ilişkilidir. Eğer devlet güçlü bir devletse güçsüz grupları veya toplum kesimlerini güçlü baskı gruplarına karşı korur. Aynı zamanda kendisini de bu baskı gruplarının etkisine karşı korur. Eğer güçlü değilse diğer gruplar korunamadığı gibi, devletin kendisi de güçlü baskı ve çıkar gruplarının etkisinden kurtulamaz.⁴⁶

Vergi ve teşvikler, çıkar ve baskı gruplarının yapmış oldukları harcamalarla yakından ilişkilidir. Çünkü vergilerden toplanan miktar, teşvik miktarına eşittir. Dolayısıyla bu teoriye göre devlet bütçesinde meydana gelecek bir değişiklik toplumdaki

---

⁴⁶ J.M. Buchanan-G .Tullock, **The Calculus of Consent Logical Foundations of Constitutional Democracy**, The University Of Michigan Press, 1965 , ss. 14-17

guruplara verilen teşvik miktarını veya diğer guruplardan alınacak olan vergi miktarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Toplumda teşvik almış guruplar ile aynı ölçüde aynı statüde teşvik elde edememiş guruplar arasında, devletle olan ilişkilerde farklılık vardır. Çünkü teşvik elde etmiş çıkar ve baskı gurupları, diğer vergilendirilmiş guruplara göre daha avantajlı bir konumdadır. Dolayısıyla bütçede bir değişiklik yapılmasını ve vergiler üzerinde farklılıklar meydana getirilmesini istemezler. Teşvik almış guruplar, vergilendirilmiş grup sayısının az olmasını isterler. Vergilendirilmiş grup sayısının artması kendilerine karşı olan gurupların birleşmesine sebep olacaktır.⁴⁷

Çıkar ve baskı guruplarının devletle olan ilişkilerinde, devreye giren politikacılarda rant kollayan kişilerdir. Çünkü şahsi menfaatini düşünerek elde edeceği faydayı azami sınıra çıkarmaya çalışarak, suni olarak yaratılan gelirden pay almaktadırlar. Bu sebeple tüketiciler ve yasa koyucular da baskı ve çıkar grubu olarak tanımlanmıştır. Örneğin, tüketicilerin, bir araya gelmesi, grup oluşturması diğer guruplara göre çok daha zor olan kesimdir. Tüketicilerde elde edecekleri faydayı azami kılmak için şimdi tüketici organizasyonları oluşturmaktadırlar. Bu açıdan bakılınca tüketiciler de baskı ve çıkar grubu olarak değerlendirilebilir. Çıkar ve baskı guruplarının, devletle olan ilişkilerinin bir maliyeti vardır. Bu bilgi işlem maliyeti olarak da adlandırılır.

Çıkar ve baskı guruplarının rant kollama faaliyetlerinde başlıca iki tür bilgi işlem maliyeti vardır. Birincisi, yapılacak olan yeni bir düzenlemenin kişilerin şahsi servetlerine nasıl etki

---

⁴⁷ Richard A. Posner, "The Social Costs of Monopoly and Regulation" *Journal of Political Economy*, 1975, 83(4), ss. 73-78

yapacağıın öğrenilmesi için, yapılan harcama, ikincisi ise, rakiplerin yaptıkları harcama miktarı ile kazanma olasılıklarını öğrenme için yapılan harcamalardır.

Bu ilişki sürecinde meydana gelen durumları şu şekilde sıralayabiliriz;

a- Rant kollama faaliyetlerinde kimin kazandığını, kimin kaybettiğini herkes kolaylıkla öğrenebilir.

b-Rant kollama rekabetinde kimin kazandığı kimin kaybettiği gizli olduğu için, bunu herkes kolayca öğrenemez

c-Kazananın kim olduğu herkes tarafından öğrenilirken, kimin kaybettiği belli değildir.

d-Kazananların kim olduğu öğrenilirken kaybedenlerin kim olduğu öğrenilemez.⁴⁸

d)-Çıkar ve Baskı Gruplarının Rant Kollama Yöntemleri

Çıkar ve baskı grupları amaçlarına ulaşmak için, açıkça para dağıtmalarının yanında, çok sayıda baskı yolları kullanmaktadırlar. Bu tür baskı yöntemleri; ikna, lobicilik, oy verme, seçim kampanyası yardımları, rüşvet, tehdit, sabotaj, toplu eylem, medyayı kullanma gibi yöntemlerdir. Bu yöntemlerin her birinin kendine özgü etkileri mevcuttur.

---

⁴⁸ R.D. Tollison, **Rent Seeking** , 1982 ss. 585-595

1)-İkna

Çıkar ve baskı grupları ortak çıkarları doğrultusunda, rapor, araştırma, inceleme, doküman yayınlama suretiyle siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemeye çalışabilir.

Bu tür faaliyetler ülkemizde olduğu gibi genellikle ticaret odaları, meslek odaları, sanayi odaları ve sendikalar tarafından gerçekleştirilir. Bu baskı ve çıkar grupları bir yasa çıkarılması esnasında isteklerini doğrudan söyleyip tepki alma yerine, hazırlattıkları inceleme ve araştırma raporlarını doğrudan hükümete, milletvekillerine sunarlar. Böylece hem milletvekillerini etkilemeye çalışırlar, hem de yapılacak yeni düzenlemede hem tarafsız hem de doğrunun yanında olduklarını göstermeye çalışırlar.

Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odasının sık sık güneydoğu raporu adı altında araştırma raporu hazırlatması ve sorunun esas kaynağının ekonomik olduğunun vurgulanması ve bu bölgeye yapılacak yatırımlar için teşvik, vergi indirimi gibi konuların işlenmesi buna örnektir.

Bunun yanında çıkar ve baskı grupları kendi çıkarlarını parlamentoda temsil edecek bazı milletvekillerini seçerler ve bunların parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlarlar. Bu kişilerin etkin ve nüfuzlu kişiler olmasına dikkat edilir. Böylece bu kişiler hem diğer milletvekillerini hem de bürokratları etkilerler.⁴⁹ Milletvekillerinden bazıları sadece kendi seçim bölgeleriyle ilgilenirler. Seçim bölgeleri dışındaki konulara pek ilgi göstermezler. Baskı ve çıkar grupları bu tür milletvekillerini

---

⁴⁹ C. Can Aktan, "Teşvik Kollamacılık" Banka ve Ekonomik Yorumlar, Kasım, 1994, ss. 5-1

etkileyerek çıkarlarını daha kolay korurlar.

İkna metodunda kullanılan başka yöntemlerde vardır. Bunların en önemlisi değişik çapta organizasyonlar kurarak, üyeleri harekete geçirip parlamento üzerinde etki kurmaktır.

Özellikle bazı sendikaların, derneklerin kamuoyunu da yanlarına alarak çıkarılması düşünülen yasa taslaklarını protesto etmek veya desteklemek için mektup, telefon, telgraf çekip milletvekilleri üzerinde baskı kurmaya çalışırlar. Bu tür ikna yöntemi ekonomik amaçlı gruplarca gerçekleştirilebileceği gibi, sosyal amaçlı gruplarca da gerçekleştirilebilir. Ayrıca sosyal amaçlı veya ideolojik amaçlı olup, ardında ekonomik beklentilerin olabileceği yasa taslakları da olabilir. Türkiye'de 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulaması kapsamında gerçekleştirilen eylemler, sosyal ideolojik içerikli olsa da ikna metoduna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

11)- Seçim Kampanyası Yardımları

Seçim öncesi ve sonrasında siyasal iktidara parasal veya aynı yardımlar yapılabilir. Çıkar ve baskı grupları politikacıların seçim kampanyası harcamalarına yardım ederek çıkar elde etmeye çalışırlar. Bu yol çıkar ve baskı gurupları için en pahalı yöntemdir. Ancak bu yol çıkar ve baskı grupları için en etkili olan yoldur. Çünkü seçilmiş olan milletvekilleri kendilerine destek verenlere karşı borçlarını ödemek için çıkar ve baskı gruplarının isteklerine boyun eğmek zorundadırlar. Kampanya desteğinin etkisi uzun sürelidir.

Politikacılar bazen kendilerine parasal destek sağlayacak gruplara değil toplu oy kazandıracak gruplara da yönelebilirler. Neticede burada da toplu oy elde edeceklerdir. Önceliğin gecekondü bölgelerine verilmesi gibi. Her iki durumda da politikacı kendi

çıkarını toplum çıkarı önüne koyarak baskı ve çıkar gruplarının emellerine alet olmakta ve devletin kaynakları haksız ve ölçsüz bir şekilde israf edilmektedir.

ııı)- Rüşvet

Hükümet üyelerine, bürokratlara, milletvekillerine, diğer kamu görevlilerine rüşvet vermek suretiyle rant sağlanabilir. Politikacı veya genel olarak kamu görevlilerine rüşvet vermek çıkar ve baskı gruplarının en sık kullandıkları yöntemlerden biridir. Belli bir çıkar için mücadele eden grupların çok olması verilen rüşvetin miktarını artırır. Rüşvet gerçekten gizli bir yöntem olduğu için yaygınlığı ve çapı hakkında bilgi edinmek oldukça zordur.

Rant kollamada daha öncede bahsedildiği gibi politikacılar suçlu olduğu kadar bürokratlar, kamu görevlileri de suçludur. Çünkü herhangi bir konuda yasa çıkarma yetkileri milletvekillerinde olsa da, çıkarılan yasanın uygulanması bürokratlara aittir. Yani uygulama kamu görevlilerinin denetimi altında yapılmaktadır. Bu sebeple çıkar ve baskı grupları, rüşvet vererek kamu görevlilerini yasanın uygulaması veya uygulamamasını yönünde ikna ederek, rant elde ederler.

Devlet memurlarının maaşları ile özel sektör maaşları arasında dünya genelinde bir farklılık söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde üst kademe memurların maaşları özel sektöre göre daha azdır ve bu aradaki fark, bürokratlar tarafından mesleki konumları kullanılarak telafi edilir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise, kamu kesiminde çalışanların maaşları her halükarda özel sektördekinden azdır. Bu fark genellikle rüşvet gibi yasadışı yollar kullanılarak kapatılmaktadır. Bürokratların rant kollama faaliyetlerinden rant

dağıtma aşamasında önemli fonksiyonları vardır.

Rant dağıtma aşamasında eğer söz sahibi bir kamu görevlisiyse, rant kollayıcılar tarafından bunun elde edilmesi kolaydır. Eğer rant dağıtma işlemi bir komisyona verilmişse burada kararın nasıl alındığı, kaç oyla alındığı dahi rant kollama faaliyetini etkilemektedir. Çıkar ve baskı grupları rant dağıtma aşamasında daha fazla harcama yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Rant dağıtma konumundaki makamların elde edilmesi için çıkar ve baskı grupları mücadele etmektedirler. Bu o kadar fazladır ki, G.Tullock'a göre bütçeden pay elde etmek için yapılan faaliyetlerin maliyeti, çıkar ve baskı gruplarının bu siyasal makamları elde etmek için yaptıkları faaliyetlerin maliyetinden azdır.⁵⁰

iv)- Tehdit

Çıkar ve baskı grupları, eğer üyelerinin oy potansiyeli varsa, siyasal iktidarı bir daha ki seçimlerde desteklememe veya bir başka siyasal partiyi destekleme tehdidinde bulunabilirler. Tehdit yönteminin daha dar anlamda bir kişiye veya bir kamu görevlisine yöneltilmesi de mümkündür. Hak etmediği bir tarımsal amaçlı düşük faizli krediyi almak için, banka müdürünün veya muhasebe şefinin politikacı tarafından sürdürülme tehdidi buna bir örnektir. Basın yoluyla bir bakan bir bürokrat veya kamu görevlisi hakkında karalama kampanyası başlatma tehdidi, çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetlerinden bazılarıdır.

v)- Sabotaj

Hükümet çalışmalarını baltalama veya köstekleme söz konusu olabilir.

---

⁵⁰ G. Tullock, *More on the Welfare Costs of Transfers* , 1974 , ss. 378-380

vı)- Toplu Eylem

Baskı ve çıkar grupları istedikleri amaçları elde etmek için grev, boykot, mitingler, gösteri yürüyüşleri gibi toplu eylemlere de girişebilirler.

vıı)- Oy Verme/ Vermeme

Baskı gruplarının hükümet üzerindeki en kapsamlı etki etme yollarından biri oy verme sürecidir. Demokratik mekanizma içerisinde seçmenler rasyonel olarak kabul edilmektedir. Bütün seçmenlerin rasyonel olmadığı bazı düşünürler tarafından ileri sürülmektedir. İşte bu aşamada bazı çıkar ve baskı grupları başta medya olmak üzere diğer iletişim araçlarını kullanarak seçmenleri kendi tercihleri doğrultusunda oy vermeye yönlendirilebilirler. Bunun için medya kullanılarak kamuoyu yanlış bilgilendirilmektedir. Özellikle medyanın, basın kuruluşlarının devlet karşısında güçlü konuma sahip olduğu durumlarda bu tür yönlendirmeler oldukça yaygındır.

Çıkar ve baskı grupları medyayı kullanarak seçmeni eksik bilgilendirme yoluna da gidebilirler. Seçmenler bir parti programının bütününden değil sadece belli kısımlarından haberdar edilirler. Örneğin tarım dışı kesimler tarım konusunda çıkarılacak bir yasayla pek ilgilenmezler. Eğer menfaatleriyle çatışacak bir durum varsa ve bu konuda yeterli bilgi kendilerine sunulmamışsa farkında olmayarak bu yasayı destekleyebilirler.

Kısaca oy verme sürecinde çıkar ve baskı grupları devreye girmekte, seçmeni yanlış yönlendirmekte, dolayısıyla kendi çıkarına olan grupların iktidara gelmesini sağlamakta veya kendilerine çıkar sağlayacak yasaların çıkmasını sağlamaktadırlar.

Baskı ve çıkar gruplarının faaliyetleri, bazen politikacılara oy veren seçmenin oyunu parayla satın alma boyutuna kadar gitmektedir. Örneğin, Filipinler seçim kampanyasına en fazla harcamanın yapıldığı bir ülkedir. Seçmen kitlesinin %10-20 arasındaki kesimi oylarını parayla satmaktadır. Bu masrafları ülkenin refah içinde yaşayan kesimi sağlamaktadır ki, seçim zamanı fert fert dağıtılan bu paylar yoksulların, iktidar olmalarını engellediği gibi, zenginlerin ve çıkar gruplarının menfaatlerini yeni dönemde de sürdürmelerini sağlamaktadır.⁵¹

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ekonomik amaçlı çıkar ve baskı grupları değişik yöntemleri kullanarak devletin elindeki ekonomik kaynakları israf etmeleri ve yasal süreci etkileyecek rant transferi peşinde koşmaları rant kollama faaliyetleri kapsamında olumlu karşılanmamaktadır. Çünkü bu çıkar ve baskı gruplarının elde ettiği gelirler toplumun geliridir. Bu faaliyetler sonucunda gelir dağılımı bozulmaktadır. Ekonomik kaynakların israf edilmesi, devlete olan güven azaltmakta ve işleyen demokrasi süreci tehlikeye girmektedir.

52

---

⁵¹ Susan Cose Eckerman, *"Baskı Gurubu Faaliyetleri ve Yasama ; Yolsuzluk Seçim Kampanyası ve Lobicilik "* Çev. Mustafa Sakal, *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama* Yayına Haz. A.Eker-C.Aktan, Ankara, 1994 s.114

⁵² Metin Heper, *"Ekonomik ve Sosyal Gelişme Sürecinde Bürokrasi; Bir Tipoloji ve Bazı Düşünceler"* *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13 Sayı 2 , Haziran, 1980 s.74

E- RANT KOLLAMANIN REFAH MALİYETİ VE KAYIPLARIN ÖLÇÜLMESİ

1-Rant Kollamanın Refah Maliyeti

Rant kollamanın topluma maliyetinin ne olduğu konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri Krueger tarafından Türkiye ve Hindistan'da rant kollama faaliyetlerinin sosyal maliyetini tahmin etmek için yapılmıştır. Krueger yaptığı çalışmalarda Hindistan'da lisans kollama faaliyetleri sonucu elde edilen rantların 1964 yılında yaklaşık milli gelirin %73'ü Türkiye'de ise 1968 yılında söz konusu rantların GSMH'nin yaklaşık %15'ni oluşturduğunu hesaplamıştır.⁵³

Rant kollamayı negatif sonuçlu bir oyun olarak gören, kaynakların israfının yapıldığı bir çeşit mesleğe benzeten Gordon Tullock Türkiye'de bu durumu gümrük memurlarının neredeyse milli gelirin %7 ile %15 arasında değişen kısmını paylaşmak için çeşitli manevralarla dolu bir uğraşa girdiklerini belirtmiştir.⁵⁴

Rant kollamanın parasal ve sosyal maliyeti olmak üzere, iki çeşit maliyetinden bahsedilebilir. Parasal maliyet, bütçede görülen maliyettir. Bireysel düzeyde veya örgütsel olarak, rant kollayanların faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bütçedeki rakam, parasal maliyeti gösterir.

Sosyal maliyet veya fırsat maliyeti ise, rant kollamaya yönelik bu faaliyetler ve yapılan harcamalar, iktisadi açıdan verimli alanlarda kullanılsaydı, ortaya çıkacak hasılanın milli gelirdeki yerini

---

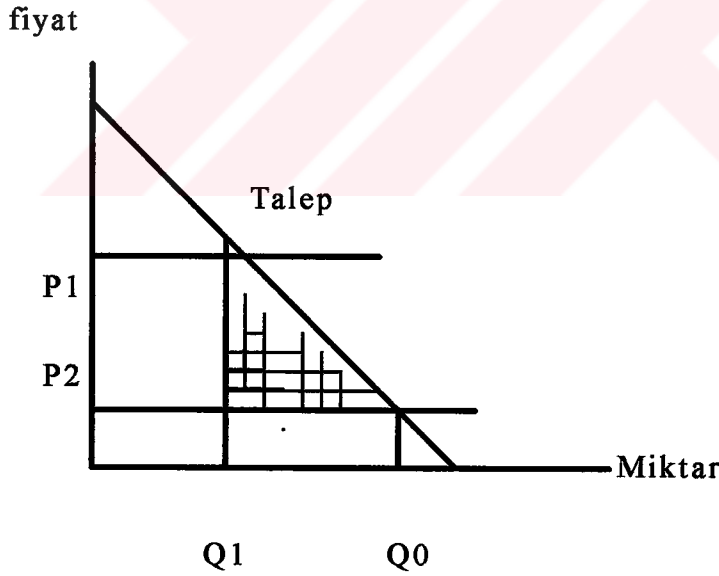
⁵³ Eliakim Katz, Jakob Rosenberk, "Bütçe Tahsislerine Yönelik Rant Kollama Faaliyetleri yirmi ülkeye ilişkin veriler)" Çev. Mustafa Sakal, Politik Yozlaşma ve Rant Kollama, Yayına Haz. A.Eker, C.Can Aktan, İzmir:Takav Matbaası, 1994,s.287

⁵⁴ Gordon Tullock, "Rent Seeking as A Negative -Sum Game ", Toward a Theory of The Rent Seeking Society, Texas AM University Press, 1980, s. 24

ifade edecekti. Bu bir varsayımdır. Rant kollamanın fırsat maliyetini ölçmenin zorluğu ortadadır. Rant kollama faaliyetlerinin ölçülmesi hakkında Eliakim Katz ve Jacop Rosenberg tarafından 20 ülkeyi kapsayan, bütçe tahsislerine yönelik rant kollama faaliyetlerinin ölçülmesi yönünde bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Meksika gibi ülkelerde bütçenin maksimum olarak %30' unun rant kollama faaliyetlerine gittiği Türkiye de ise bu oranın en az %7.7 ve en fazla da %18.55 olduğu tespit edilmiştir.⁵⁵

2-Rant Kollamadaki Kayıpların Ölçülmesi

Bunun dışında, son yıllarda rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkmasına sebep olan tekellerin, tarifelerin refah maliyetlerini ölçmeye yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bu maliyetin ölçülmesinde kullanılan metodu ilk ortaya atan A.C.Herberger' dir.

Şekil 3-Tarifelerin Refah Maliyeti

⁵⁵ Katz- Rosenberk, a.g.e., s. 287-288

Bu şekilde yurtiçinde üretilebilecek bir malın sabit maliyeti P_1 ile, ithalat fiyatı P_2 ile gösterilmiştir. Belirli bir talep düzeyinde ve tarifinin olmaması durumunda, Q_0 birim mal P_2 fiyatından satın alınacaktır. Şayet bir engelleyici tarife konulursa Q_1 kadar birim mal P_1 fiyatından satın alınacaktır. Fiyatta tartışma konusu yapılan artış, toplumun bazı kesimlerinden diğerlerine yapılan transferi göstermektedir. Bu durumda toplumun refah kaybı taralı üçgen alanıdır.⁵⁶

Tarifelerin refah maliyeti bu şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu şekil tarifelerin refah maliyetini tam olarak ortaya koymaz. Bunun yanında gümrük muhafaza memurlarına, gümrük müfettişlerine, gümrük komisyoncularına yapılan harcamaları da, bu israfın, refah kaybının içine katmak gerekir. O zaman refah kaybı şekilde gösterilenden çok daha fazladır.

Gümrük komisyoncuları, ihracatçılar tarafından malların hareketini çabuklaştırmak amacıyla kiralanırlar. Bu durum tarifelerin refah maliyetinin şekilde görünenden çok daha fazla olduğunu gösterir.

Refah maliyetini ölçen bu metodu, tarife yerine dolaylı bir verginin konulmasını ele alarak uygulayabiliriz. Buna göre Q_0 birim mal P_0 fiyat seviyesinde olduğunu varsayalım. Bir verginin alındığını düşünelim. Fiyat P_1 e yükselecek ve miktar Q_1 kadar azalacaktır. Bu durumda verginin refah maliyeti taralı üçgen alanıyla ölçülecektir. Vergi nedeniyle meydana gelen artışlar hiçbir yararı olmayan alanlara harcanarak israf edilecektir.⁵⁷ Burada toplam vergi paketinin sosyal maliyeti, israf niteliğindeki masraflar refah üçgeni ve toplam vergi gelirleri olacaktır.

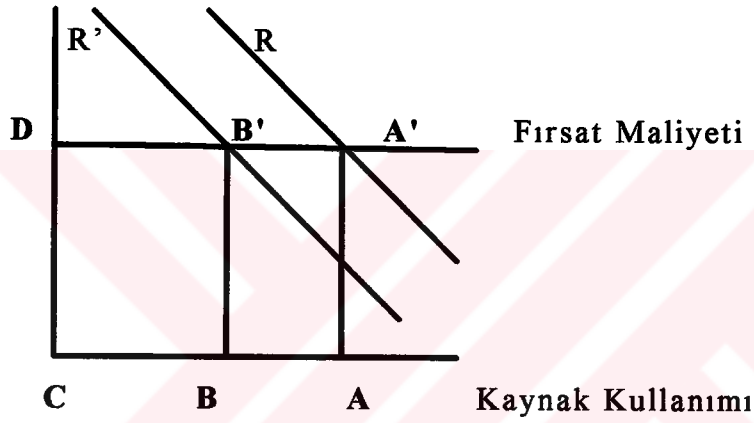
---

⁵⁶ G. Tullock, " *Tarifelerin Tekellerin ve Hırsızlığın Refah Maliyetleri* " Çeviren Fevzi Devrim, *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*,Yayına Haz. A.Eker- Can Aktan, Ankara 1994 s.200

⁵⁷ Tullock, a.g.e., s. 201

Yine Harberger metodu kullanılarak toplumlardaki hırsızlığın ve tekellerin de refah maliyeti ölçülebilir. Aşağıdaki şekil, potansiyel bir hırsızlık durumunu göstermektedir. Yatay eksen, hırsızın bu eylemi gerçekleştirirken kullanacağı sermaye miktarını göstermektedir. Fırsat maliyeti, hırsızın aynı sermaye ve çalışma ile yatırım yaptığında elde edebileceği kazancı göstermektedir. Yani fırsat maliyeti sabit kabul edilmektedir⁵⁸

Potansiyel Rantlar

Şekil 4-.Hırsızlığın Refah Maliyeti.

Burada R çizgisi, başkasının malını almanın yasadışı olması durumunda da, yatırıma dayalı olarak elde edilen kazançları göstermektedir. Burada potansiyel hırsızlar A kadar kaynağı hırsızlık işine yatıracaklar ve bunun hırsıza maliyeti AA' DC dikdörtgen alanı kadar olacaktır. Hırsızın kazancı A'D üzerinde yer alan üçgen bölgesi kadar olacaktır. Aynı şekil üzerinde servetini korumak isteyen kişinin durumu da gözlenebilir. Yani potansiyel bir hırsızlıktan korunmak için gerçekleştirilen harcamalarında aynı şekilde bir refah maliyeti mev-

⁵⁸ Tullock, a.g.e., s. 204

cuttur. Bu durum zamanla o kadar artmaktadır ki, korunması gereken malın fiyatına eşdeğer hale gelmektedir.⁵⁹

Ayrıca toplumda hırsızlığın yaygınlaşmasına yol açacak veya örnek teşkil edecek bir olayın meydana gelmesi koruma amaçlı yatırımların artmasına neden olacaaktır. Bu durum topluma oldukça yüksek bir maliyet getirecektir. Bunun yanında şekil üzerinde, hırsızlığa karşı toplumda oluşturulan yasaların ve bu yasaları uygulayan kolluk kuvvetlerinin ve mahkemelerin maliyetini kapsayan bir değerlendirme yapılabilir.

Sonuç olarak, hırsızlığın toplam maliyeti, hırsızlık faaliyetine karşı yapılan harcamaların ve hırsızlığa karşı alınan tüm kamu yatırımlarının toplamıdır. İşte potansiyel bir hırsızlık faaliyetinin varlığı, kaynakların hiçbir olumlu ürün vermeyen üretim sayılmayan alanlara kaymasını sağlayacaktır. Başarılı bir banka soygunu, potansiyel hırsızlara daha büyük soygunlar için ilham vereceği gibi, koruma amaçlı harcamaların da artmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bütün bunlar hırsızlığın sosyal maliyetinin, düşünülenenden daha büyük olduğunu göstermektedir.

Yukarıda şekillerle ve örneklerle teorik olarak açıklanmaya çalışılan hırsızlığın, tekellerin, tarifelerin sosyal maliyeti, içinde yaşadığımız toplumlardaki ekonomik yozlaşmışlığın, rant kollama faaliyetlerinin, topluma için refah maliyetinin ne derece önemli ve büyük miktarda olduğunu göstermektedir.

Bu örnekler rant kollamanın refah maliyeti hakkında yeteri kadar açıklayıcı bilgi vermektedir. Ancak refah maliyetinin tam olarak ölçülmesi konusunda mümkün olmadığı görülmektedir. Ekonomik ve politik yozlaşmayla birlikte toplumda, politikacı, seçmen, bürok-

---

⁵⁹Tullock,a.g.e., ss. 204-205

rat üçgeninde ilişkiler gelişmektedir. Rant kollama amacıyla teşvikler elde etmek, tekeller ve transferler oluşturmak önemli bir miktarda kaynak sarf edilmesine sebep olmaktadır. Bu israfın yanında devletin veya belli bir kesimin bu olumsuzlukları düzeltmek için, denetim mekanizmalarının yenileştirilmesi amacıyla kaynak harcanması, ikinci bir kaynak israfına neden olmaktadır. Yani rant kollama faaliyetlerinde, hırsızlık örneğinde olduğu gibi, çift yönlü bir refah kaybı söz konusudur ve bunun ölçülmesi kolay değildir.

Bazı yazarlar rant kollamanın yıkıcı sonuçlarını göstermek amacıyla A.Simith'in "görünmez el" kavramıyla kıyas yapmaktadırlar. A.Simith'e göre toplumda herkes kendi çıkarı peşinden koşarken ve karını artırırken, görünmez bir el bütün toplumun menfaatini artıracak ve bu rekabet toplumsal refahı sağlayacaktır. Oysa "görünmez ayak" veya "milletlerin israfı" anlayışı, politik yeniden dağıtımların veya bölüşmelerin mücadelesi, toplumsal refahın yok olup gitmesini sembolize eder.⁶⁰ Gelirin yeniden dağıtılması sürecinde gerçekleşen rant kollama faaliyetleri, nihai olarak kaynakların israf edilmesini ortaya çıkarmaktadır.

---

⁶⁰ Gillian A Brock, "The Invisible Foot The Wast of Nations " Neo Classical Political Economy April 1983 ,s.177

H- MÜLKİYET HAKLARI AÇISINDAN RANT KOLLAMA

1-Mülkiyet Hakkı Kavramı

Rant kollama faaliyetleri, mülkiyet hakları açısından, ayrı bir inceleme konusu olarak incelenmiştir. Bu konuyu ilk defa J. Buchanan, "rant kollama analizi kolaylıkla mülkiyet haklarıyla bütünleştirilebilir" yaklaşımıyla dile getirmiştir. J.Buchanan'a göre rant kollamanın altında yatan asıl gerçek, mülkiyet haklarının devridir. Rant kollama konusunda çalışmalar yapan diğer araştırmacılar da J.Buchanan'ın bu tezini savunmaktadırlar.⁶¹

Rant kollama, ekonomik faaliyetler üzerinde hükümet kısıtlamalarının veya düzenlemelerinin yarattığı durumdan, mülkiyet hakları ile insanlar arasındaki ilişkilerde malların mevcudiyetinden kaynaklanır ve malların kullanılışı ile ilgilidir.

Buradaki "mal" terimi, insanlara fayda yada tatmin sağlayan her şeyi ifade etmektedir. Mülkiyet hakları piyasada kıt olan malların hepsini ifade eder. Bu mallar maddi olabileceği gibi insan hakları, oy verme, yayınlama hakkı gibi hakları da kapsamaktadır. Bu durumda mülkiyet hakları kavramı bireylerin veya gurupların, kıt olan malları ele geçirmek için yaptıkları tüm ekonomik ve toplumsal ilişkileri içermektedir.

---

⁶¹ Benson, a.g.e., s.251

2-Mülkiyet Hakkının Yeniden Tahsis Edilmesi

Devletler, mülkiyet haklarını yaratarak ve bunları piyasaya sürerek veya mevcut haklarda değişiklik yaparak mülkiyet haklarını yönetmektedirler. Mülkiyet hakları ilk kez herhangi bir şekilde tanımlandıktan sonra, piyasa işlemleriyle, hırsızlıklar sonucu veya hükümet faaliyetleriyle yeniden tahsis edilir. Yani mülkiyet hakları devletler tarafından oluşturulmakta ve yine devletlerin düzenlemeleleriyle yeniden tahsis edilmektedir.⁶²

Mevcut bir mülkiyet hakkına yatırım yapmak isteyen şu yollardan birini izlemek zorundadır;

1- Mevcut hak sahibi ile piyasa ilişkileri doğrultusunda mübadele yapabilir.

2-Hırsızlığa başvurabilir

3-Devletin bu hakkı sahibinden alıp yeniden tahsis etmesi için çalışabilir.

4-Devletin mevcut olmayan yeni mülkiyet hakları oluşturması için çalışabilir.⁶³

Burada bir şahsın devlet tarafından kendi lehine bir hak yaratması için yapmış olduğu harcamaların tümü, belki bu hakkın piyasa ilişkileriyle satın alınmasından daha fazlaya mal olacaktır.

Mülkiyet haklarının yaratılması, yasalarla kontrol edilmektedir. Yani yasalar mülkiyet haklarının devlet tarafından kullanılışı ve yeniden tahsis edilmesi için bir araçtır. Rant kollama faaliyetleri,

---

⁶² L. Benson, a.g.e. s.253

⁶³ Buruce L. Benson, a.g.e. s.254-255

mülkiyet haklarının yasalar aracılığıyla yeniden dağıtılmasında, tahsis edilmesindeki politik süreçte ortaya çıkmaktadır. Hak tahsisinin kimin lehine olacağı, gurupların veya kişilerin çalışmalarına ve harcamalarına bağlıdır. Bu sebeple hak elde etmek isteyenler, değişik rant faaliyetlerini içeren bir mücadeleye girişirler. A' ya verilen bir hakkın tanınması B'nin açıkta kalmasına yol açacaktır. Sonuçta A ve B hakları için mücadeleye girişeceklerdir. Şahıslar organize hale gelecek çıkar ve baskı gurupları oluşturacaktır. Şahıslar elde ettikleri hakkın muhafazası için veya kaybettikleri hakkı yeniden tahsis ettirmek için politik süreçte harcamalar yapacaklardır. Bu faaliyetlerin sonucu kaynakların israfı ortaya çıkacaktır. Yani rant kollama faaliyetleri, bir mülkiyet hakkını elde etmek, bir hakkı korumak için yapılan politik mücadele sürecinde ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Devletin hak tahsisinde meydana getireceği değişiklikler, gerçekten bir refah artışına sebep olabilir. Örneğin; kaynakların kamu mülkiyetinden özel mülkiyete devredilmesi, kaynakların etkinliğini artırmaktadır. Kamu arazilerinin satışının gerçekleştirilmesi, bu arazilerin daha verimli şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Ancak olaya genel olarak bakılınca bu şekildeki tahsislerin meydana getireceği gelirin, rant kollama sonucu meydana gelen israfları dengeleyeceği henüz belirlenmiş değildir.⁶⁵

Mülkiyet haklarının yeniden tahsisinin toplumsal refahı artırdığı Bhagwati tarafından ileri sürülmüştür. Bu durum her zaman geçerli değildir. Çünkü devlet yeni mülkiyet hakları tahsis ederken veya bunları planlarken, karşısında çoğu zaman güçlü bir koruma çemberi vardır. Çıkar ve baskı guruplarının bir kısmı, hak tahsisi için baskı yaparken, bunların karşısında bu hakların değiştirilmemesini

---

⁶⁴ Adnan Çimen, "Ekonomik Yozlaşma ve Anayasal İktisadın Çözüm Önerileri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez Çalışması, Afyon Kocatepe Üniversitesi), Afyon, 1995, s.62

⁶⁵ Benson, a.g.e., s 255

isteyen gruplarda bulunabilir. Ayrıca hak tahsisi işlemlerinde çalışan bürokratlar, bu hak tahsisinden doğrudan bir menfaat elde etmeseler dahi, kendi buldukları konumun değerini artırmak suretiyle veya bütçesini genişletmek suretiyle hak tahsisi işlemlerinin pahalıya mal olmasına sebep olurlar. Bunun yanında daha az masrafla mülkiyet hakkı meydana getirilmesi durumunda bireylerin rant kollama faaliyetlerinde bulunmayacakları da ileri sürülmüştür.⁶⁶ Ancak her halükarda bireyler ve gruplar çıkar maksimizasyonu ile hareket ettiği için birbirine karşı rekabet ederlerken mutlaka rant kollama faaliyetlerine gireceklerdir. Bu durum rant kollama faaliyetlerinin gelir artırıcı bir etkisi olduğu tezini zayıflatmaktadır.

Mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi, değişiklikler yapılması çeşitli grupları ve kişileri yeniden düzenleme yapılması için çalışmaya teşvik etmektedir. Örneğin, elektrik üretimi ve satışının çeşitli sebeplerden dolayı devlet tarafından tekel olarak işletildiğini düşünelim. Elektrik fiyatları piyasada oluşmadığı için bu durum sanayicileri kendi lehlerine bir düzenleme yapılması için organize olmaya ve çalışmaya teşvik edecektir. Sanayicilerin bu hakkı tahsis ettirmek için politik arenada iyi çalıştığını ve bu hakkı aldığını farz edelim. Bu durum, bunu gören diğer sektörleri politik alanda kendi lehine yeni bir düzenleme yapmaya sevk edecektir. Eğer bu talepte bulunan sektörlerinde bu hakkı elde ettiğini varsayarsak, henüz organize olmamış kesimler dahi bu alanda faaliyet göstermeleri için teşvik edileceklerdir.

Mülkiyet haklarının yeniden tahsisi, düzenlenmesi, sürekli yeni çıkar gruplarının organizasyonunu teşvik ettiği için çıkar gruplarının sayısında bir artış olacağı gibi talepte de sürekli artış olacaktır.

---

⁶⁶ Benson, a.g.e.,s. 257

Mülkiyet hakkı tahsisi yasalarla yapıldığı için, yani hükümetlerin ve meclislerin inisiyatifinde olduğu için, yeni hak talepleri arttıkça, mecliste ve devlet içinde bu organizasyonları yapacak yeni temsilcilikler ve bürokratik bürolar oluşacaktır. Bu yeni oluşumlar, yeni büro yetkilerinin daha da arttırılması yönünde çalışmaya başlayacaktır. Bu durum devletin büyümesine sebep olacaktır.

Mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi veya tahsisinin başka bir yolu, belli çıkar guruplarının hükümeti zorla ele geçirmele-ri sonucu ortaya çıkar. Türkiye’de askeri darbeler sonucunda mülkiyet haklarının tahsisi konusunda birçok yeni düzenleme yapılmıştır. Belli kesimler lehine yeni haklar oluşturulmuş ve bu durum yasallaşmıştır. Bu yeni hakların tahsisi ve yürütülmesi için yeni organizasyonlar ve kurumlar oluşturulmuştur. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen oluşturulan bu kurumların varlığının yargılanamaması bu kesimlerin çıkarlarıyla ilişkilidir.

Devletin büyümesinin sonucunda devlet bu sefer yeni hak tahsisi yapan kurum ve kuruluşları denetlemek için yeni mekanizmalar kurmak zorunda kalmaktadır. Yeni denetim mekanizmalarının oluşması sonucu, denetimlerin fayda getireceği beklenirken, denetim ancak bazı bürolar üzerinde yoğunlaşır. Bazı kurumlar denetimsiz kaldığı için, hak tahsisinde yeni yetkiler elde etmek için bu sefer bürokratlar bir rekabet içine girerler. Sonuçta mülkiyet hakkı olarak tanımladığımız hakları elde etmek için her kesim rant kollama faaliyetleri yürütür ve devletin hantallaşmasına sebep olur.

Önceki bölümde ifade edildiği gibi, piyasa ekonomilerinin çoğunda devletin koyduğu kısıtlamalar rantlara ve rant kollama faaliyetlerine sebep olmaktadır. Devletin koymuş olduğu kısıtlamalar ise hakların yeniden düzenlenmesine yöneliktir. Devlet piyasada hırsızlığı önlemek için mülkiyet haklarını yürürlüğe koyar. Ancak hırsız-

lıkta, mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesine yöneliktir. Yani hükümetlerin mülkiyet haklarını yürürlüğe koyması hırsızlığı azaltır. Fakat zaman içerisinde mülkiyet hakları için yapacağı düzenlemeler rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkmasına sebep olur. Kaynaklar israf edilir. Belli kesimler kazanırken belli kesimler kaybeder. Sonuçta ortaya çıkan faaliyetler hırsızlığa benzetilmiştir. G.Tullock'a göre hırsızlığın refah maliyeti ile rant kollamanın refah maliyeti aynıdır.

Rant kollayan toplulukların ortaya çıkmasının asıl sebebi yukarıda anlatılanlara göre devletin, hükümetin, vatandaşların şahsi mülkiyet haklarını alma, yeniden düzenleme konusunda anayasal kısıtlamalara uymaması veya büyük bir kısıtlamanın vatandaş lehine anayasada yer almamış olmasıdır. Bu sebeple rant kollayan toplumların önüne geçmek için vatandaşların mülkiyet haklarını anayasa ile koruma altına alınması yani devlet düzenlemelerinin vatandaş lehine anayasa ile sınırlandırılması gerektiği görüşü son yıllarda tartışılmaktadır.

Sonuç olarak şu yargıları sıralayabiliriz.

1- Mülkiyet hakkı sahiplerinin geliri kar değil rant olarak tanımlanır.

2- Rant kollama kavramı mülkiyet haklarının tahsisi sonucu daha belirginleşmektedir.

3- Mülkiyet haklarının yeniden tanımlama ve yürürlüğe koyma hakkı devlete aittir.

4-Devlet mülkiyet hakları konusunda yeniden düzenleme yaparken, guruplar arasında rekabet ortamı mücadele ortamı yaratır.

5- Gruplar arasında bir hak elde etmek için gerçekleşen mücadele, bir kesimin lehine olursa, kaynak israfı ortaya çıkar.

6- Bu sebeple mülkiyet hakkı meydana getiren süreç pahalı bir süreçtir.

7- Hak tahsisi çalışmaları yeni grupları politik arenada teşvik edeceği gibi yeni kurumların ortaya çıkmasına sebep olur.

8- Hak tahsisi devletin büyümesine hantallaşmasına sebep olur.

9- Mülkiyet haklarının elde edilmesi israfçı rekabetin doğmasına sebep olur.

10- Rant kollama, mülkiyet haklarının devlet tarafından kontrol edilmesi sonucu ortaya çıkan mücadele sonucu oluşan verimsiz israfa yönelik faaliyetlerdir.

11- Rant kollama faaliyetleri, devletin mülkiyet haklarını düzenleme yetkisine anayasada sınırlama getirilerek önlenebilir.

II. BÖLÜM

RANT KOLLAMANIN TOPLUMSAL MALİYETİ

A. RANT KOLLAMANIN EKONOMİK MALİYETİ

B. 1. Ekonomik Yozlaşma ve İstikrarsızlık

Ekonomik yozlaşma ve istikrarsızlığın birden fazla sebepleri vardır; ancak bunların içinde rant kollama faaliyetlerinin önemli bir yeri vardır. Rant kollama faaliyetlerinin toplum içerisinde yaygınlık kazanması ekonomik yozlaşmaya sebep olmuştur. Yani toplum içerisinde değişik çıkar gurupları arasındaki rant kollama mücadelesi, ulusal kaynakların yağmalanması kavgasına dönüşmüştür. Guruplar arasındaki bu kavga öylesine bencil ve kısa görüşlüdür ki, kavga sonunda ekonomik büyüme tamamen durmakta, toplumun büyük kesimi fakirleşmekte, ekonomide devletin rolü arttırılarak kaynaklar israf edilir duruma getirilmektedir.⁶⁷

Klasik iktisadi anlayışta tüketiciler, firmalar ve diğer ekonomik birimler için kullanılan ve sadece bu birimler için geçerli sayılan "fayda maksimizasyonu", "kar maksimizasyonu" gibi temel ekonomik kavramlar yerine, siyasi olayların gerçekleştiği alanda "bütçemaksimizasyonu", "oy maksimizasyonu", "çıkar maksimizasyonu" gibi kavramlar yeni ekonomik ilişkileri açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kavramlar politik mücadeledeki menfaat ilişkilerini özetlemektedir.

Ekonomik yozlaşma, bahsedilen kavramlarla açıklanan,

---

⁶⁷ Vural Savaş, *Anayasal İktisat*, İstanbul, 1989, s.3.

politik mübadele süreci içinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç çıkar mübadelesi işlemlerinin gerçekleştiği piyasaları derinden etkilemiş, birbirine girmiş bu ilişkiler yumağı içinde ekonomik kurumlar kendilerinden bekleneni yerine getirememiştir. Rant kollama faaliyetleri sonucu kaynaklar aşırı derecede israf edilmiş, kaynakların yanlış kullanımı sonucu bütçe açıkları artmıştır. Bu faaliyetlerin olumsuz etkileri olarak sayılan, enflasyon, işsizlik, aşırı vergiler, ekonomik dengeleri tamamen bozmuştur. Politikacıların çıkar mübadelesi işlemleriyle ekonomiye müdahalesi, ekonomik yozlaşma sürecini iyice artırmıştır. ⁶⁸

Anthony DOWNS "Demokrasilerin Ekonomik Teorisi" adlı eserinde, her iktidarın harcamaları ve gelirleri, gelecek seçimleri kazanma şansını artırma amacı ile saptadığını vurgulayarak, yozlaşma yönüne dikkat çekmiştir. ⁶⁹ Gerek politikacıların iktidar olma hırısı, bürokratin kendilerini önemli ve vazgeçilmez gösterme arzusu, seçmenin devletin deniz olan imkanlarından pay alma yarışı ve gerekse keynesyen mantıkla kamu harcamalarının arttırılması, politik mekanizmaların ekonomiye hakim olmasına yol açmıştır. Politik organların ekonomik amaçların dışında hareket ettikleri ortadır. Çünkü sürekli iktidarda kalmak isteyen politik karar organları, ekonomideki olumlu sonuçların kendi iktidarları döneminde, olumsuz sonuçların ise kendi iktidarlarının sonrası bir dönemde ortaya çıkmasını istemektedirler. Politik miyopluk olarak adlandırdığımız bu tutum nedeniyle, ekonomide sorun olduğu zaman bile uzun vadeli ve köklü çözümler yerine kısa vadeli yüzeysel ve oy toplamaya yönelik

---

⁶⁸ J. Buchanan, *Liberty Market and State*, Printed by Oxford University Press In Great Britain, 1986, s.20

⁶⁹ Antony Downs, "Demokrasinin Ekonomik Teorisi" çev. Beyhan Ataç, *Anadolu Üniversitesi İİBF*, Cilt.8 S.1,1982, s.334

çözümler tercih edilmektedir. Bu tutum pragmatizmi geçer akçe yapmaktadır.⁷⁰

Politikacıların kendi geleceklerini garanti altına almak için giriştikleri diğer bir faaliyet de, herkese bir şeyler vadetmektir. Politikacılar bu vaatleri yaparken sanki bunların maliyetini toplum dışından birileri ödüyormuş gibi bir izlenim oluşturur. Bu yüzden iç ve dış borçlanma dolaylı vergilendirme, para basımı yöntemleriyle gerçek kaynak oluşturulmadan, çeşitli yatırımlara girilir. Bu politikalar sunuldukları kişilere anında yarar sağladığı ve maliyetleri gizli olduğu için seçmenleri cezbeder. Seçmenleri bütün güçleriyle politikacıları desteklemeye sevk eder.⁷¹ Mesela politikacının hiç bir ekonomik değeri olmayan, belki kaynak israfıyla sonuçlanabilecek bir yatırıma sadece kendi seçmenlerine fayda sağlamak, onlara iş bulmak amacıyla girişmiş olması, politikacının tekrar seçilmesi için yeterli olabilir; ancak bu durum ekonomide dengelerin tamamen bozulmasına yol açabilir. Çünkü "adam kayırmacılığı" (nepotizm) anlayışıyla ihtiyaç olup olmadığına bakılmaksızın veya daha iyi ekonomik bir ifadeyle işe alınan son işçinin ekonomiye yüklediği marjinal maliyetle, o işçiden elde edilecek ilave gelir arasındaki orana bakılmadan politikacının yakınlarını veya hemşehrilerini işe almış olması ideal ekonomi düzeninde ulaşılması hedef kabul edilen tam istihdam anlayışını tamamen alt üst etmektedir. Birçok yerde aşırı istihdam oluşmasına, bir çok yerde de, kaynakların atıl katılmasına sebep olmaktadır. İstihdam politikası, bir çeşit menfaat gruplarına veya politikacı ve bürokrat tercihlerine ve seçmen eğilimlerine göre belirlenen gelirtransferi haline dönüşmektedir. Böyle bir oluşumun sürüp gitmesi ve kalıcı hale gelmesi "ekonomik yozlaşma" göstergesidir.⁷²

---

⁷⁰ İsmail Mazgıt, "Kapitalizmde Yeniden Yapılanma, Müdahalecilik", **Liberalizm Dergisi DEÜ İİBF Dergisi**, C.8, 1993, s.164

⁷¹ Savaş, a.g.e., s.23

⁷² C.Can. Aktan, "Siyasal Yozlaşmaların Önlenmesine Yönelik Çözüm Önerileri", **Plitik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir: 1974, s.48

Kamu Tercihi İktisatçıları ekonominin yeniden ele alınmasını ve yorumlanmasını yukarıdaki sürecin açıklanması amacıyla isterler. Onlara göre politikacılar, yeniden seçilebilmeyi garantilemek ve oylarını maksimize etmek için kamu harcarlarını artırmak ve vergileri indirmek, veya vergi oranlarını kamu harcamaları artış oranlarına göre daha az bir seviyede tutma eğilimindedirler. Bu süreçten fayda sağlayan menfaat guruplarının ortaya çıkması, ekonomik yapıdaki yozlaşmanın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

Artan kamu harcamalarının, borçlanma ve emisyon ile karşılanması, kronik bütçe açıklarının ve kronik enflasyonun asıl sebebini teşkil etmektedir. Ekonomik sorunlar, şüphesiz sadece bütçe açıkları ve enflasyon değildir. Seçimi kazanan politikacılar bu kez kendilerinin yol açtığı bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Bütçe açıklarının kapatılması ve enflasyonla mücadele için seçimin hemen ardından, vergi oranlarını arttırmak, devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatına zam yapmak şeklinde ekonomiye müdahalede bulunurlar. "Politik konjöktür hareketleri" olarak adlandırılan bu seçim ekonomisi stratejisi uzun vadede toplam tasarruf ve toplam yatırımlar üzerinde, olumsuz etkide bulunur. Müdahaleler devleti büyültüp devleştirir. Devlet leviathanlaşır. Leviathan devletin ortaya çıkardığı ekonomik sorunları veya ekonomik yozlaşmaları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁷³

- Kamu harcamalarının mevcut veya potansiyel kamu gelirlerinden fazla olması ve bu suretle ortaya çıkan bütçe açıkları.

- Kamu harcamalarının vergi dışı kaynaklardan sağlanması zorunluluğu ve bu suretle borç yükünün giderek artması.

---

⁷³ Aktan, a.g.e., s.49

- Kamu harcamalarının vergiler ve borçlanma dışında kısmen emisyon ile karşılanması ve bunun sonucunda ortaya çıkan enflasyon.

- Vergi yükünün zaman içinde giderek artması ve bunun ekonomide büyüme ve produktivite üzerinde olumsuz etkiye bulunması.

-Vergi yükünün artması ile birlikte vatandaşların adeta "vergi sömürüsü" altında ezilmesi, ister istemez toplumda vergi kaçakçılığının artması ve vergi ahlakının bozulması.

- Süreç içerisinde artan vergi yükünün toplam yatırımlar üzerinde olumsuz sonuç doğurması ve bu suretle ekonomide durgunluk ve işsizliğin baş göstermesi. Böylece enflasyon ve stagstasyon yapısının "stagflasyon" adı verilen yeni bir ekonomik durumu gündeme getirmesi.

Ekonomik Yozlaşmanın doğrudan verimli olmayan kar sağlama faaliyetleri (Directly Unproductive Profit-Speaking) (Dup) ile yakından ilgisi vardır . DUP faaliyetleri, fayda fonksiyonuna giren mal ve hizmetler üretmezler; ancak parasal bazı kazançlar sağlarlar. Bununla birlikte bu faaliyetler gerçek kaynakları kullanırlar. Bu durum mevcut kaynakların ekonomiden çekilmesiyle sonuçlanır. ⁷⁴ Örneğin, tarife kollama için yapılan lobcilik, tarifelerden kaçınma ve ithal lisansı elde etmek için prim kollama faaliyetleri, özel kar sağlayan faaliyetlerdir. Bununla birlikte bu faaliyetlerin ekonomideki fayda fonksiyonlarında oluşan geliri sıfırdır. Örneğin tarife kollama sonucu gerçekleşen tarifedeki değişiklikler, bu işi yapanlara bir gelir getirir. Fakat bu gelir ekonomide net gelir artışına yol açmaz. Böylece serbest piyasa düzeninin işlememesi, siyasi karar alma organının ekonomik dengeleri bozmasına, doğrudan verimli olmayan kar kollama

---

⁷⁴ Bhagwati, a.g.e., s.989-990

faaliyetlerine ve rant kollama faaliyetlerine bağlıdır. Yani rant kollama faaliyetleri ekonomik yozlaşmanın başka bir sacayağını oluşturmaktadır.

Rant kollama ve kar kollama Buchanan'ın açıklamalarının önemli bir kısmını oluşturur. Ona göre Rant kollama deyimi, toplumsal değerleri artırmaktan ziyade israfa neden olan, kişisel çıkarların maksimize edilmesi çabalarını ifade eder. Ekonomik dengeleri bozacak bu kişisel çıkar maksimizasyonu, insanların ahlaki yönden eksik olmalarından kaynaklanmaz. Çünkü bu çıkar oyunu belirli kişisel çıkarları maksimize etme ilkeleri etrafında oynanmaktadır. Bu üstün ahlaklı kişilerin yetiştirilmesiyle halledilecek bir konu da değildir. Oyun kuralları ile tanımlandığına ve iyi bir oyun ancak kuralların uygulanmasıyla oynandığına göre oyunun kurallarını değiştirmek gerekir.⁷⁵

Vural Savaş, anayasal iktisatla ilgili açıklamalarında demokrasilerin yozlaşma nedenlerinden birini de, ekonomik yozlaşmaya bağlamaktadır. Ekonomik yozlaşmanın ne olduğunu açıkça tanımlamamakla beraber, ekonomik yozlaşmaya yol açan nedenleri; keynesyen teorinin etkileri, mali farklılaştırma, rant kollama ve yağmacılık ve ekonominin politize olması olarak sıralamaktadır.⁷⁶

Demokrasilerin yozlaşmasına ve bunun sonucunda ekonomik yozlaşmaya yol açan sebepleri ekonomik sebepler ve siyasi sebepler olarak ayırmak pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü konunun özünde ekonomik olan bir neden, siyasi iktidarın girişimiyle uygulamaya geçmektedir. Bir ekonomik nedenin siyasi nedene dönüşmesi pekala mümkündür. Dolayısıyla çeşitli adlar altında toplanan nedenler aslında birbirleriyle irtibatlı ve benzer özellikler

---

⁷⁵ Buchanan, a.g.e., s.4

⁷⁶ Savaş, a.g.e. s. 3

taşıyan nedenlerdir. Bu nedenlerden en önemlisi rant kollama faaliyetleridir.

Yukarıda yapılan açıklamaların ışığında ekonomik yozlaşmayı şu şekilde tanımlayabiliriz. Gerek devletin aşırı şekilde büyümesi ve gerekse piyasa ekonomisinden kaynaklanan bazı aksaklıkların baskı gruplarının elinde kendilerine menfaat sağlamaya yönelik olarak kullanılması, ekonomik yozlaşmanın göstergesidir. Rant kollama faaliyetlerinin artması, bu yolla ekonomik kaynaklarının israf edilerek kalkınmanın ve büyümenin durması, ekonomik istikrarsızlıklara yol açması ve bu işin artık kendiliğinden işleyen bir oyunun kuralı haline gelmesi, ekonomik yozlaşma olarak tanımlanabilir.

Ekonomik yozlaşma kavramı sıkça kullanılıyor olmasına rağmen ayrı bir iktisat konusu olarak incelenmiş değildir. Ancak Türkiye’de Aytaç Eker, C. Aktan, Vural Savaş gibi kamu tercihi ve anayasal iktisat konularında çalışma yapan iktisatçıların konu aralarında ekonomik yozlaşma konusuna değindikleri görülmektedir. Ekonomik yozlaşma ile ifade edilen, ekonomik bozuklukların temel sebebi bürokrat, seçmen, politikacı üçgeninde gelişen rant kollama faaliyetleridir.

Ekonomik istikrarsızlık, ekonomik yozlaşmanın doğal sonuçlarından biridir. Bütün iktisadi politikaların amacı ekonomik istikrarı sağlamaktır. Yani tam istihdamın sağlanması, üretimin arttırılması fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi, ödemeler dengesinin düzeltilmesi, gelir ve servet dağılımında adalet olması, faktör dağılımının düzeltilmesi, kamusal ihtiyaçların karşılanması, bazı bölge ve sektörlere öncelik tanıyarak onları koruması, özel tüketim alışkanlıklarını düzeltmek, temel malların arzını güvence altına almak

nüfus büyüklüğünü ve yapısını düzeltmek gibi temel hedeflerin tutturulması durumunda ekonomik istikrar sağlanmış olacaktır.⁷⁷

Ekonomik istikrardan ne anladığımızı biraz açacak olursak, temel olarak ekonomik istikrar fiyat istikrarı ve tam çalışma seviyesinde ekonominin dengede olmasını ifade eder. Klasikler iktisatçılar istikrardan fiyat istikrarını anlıyorlardı. Onlara göre fiyatlar genel düzeyinde istikrar sağlandığı vakit ekonomide de istikrar sağlanmış olacaktı. Oysa klasiklerin hatası ekonomiyi sürekli tam çalışma seviyesinde dengede kabul ediyorlardı. Jhon M. Keynes bu görüşün yanlışlığını teorik olarak çürütmüştür. Çünkü ekonomik istikrar için fiyat istikrarının sağlanması yetersizdi. Milli gelir üretim faktörleri yönünden değişik parçalardan oluşur.

$$\text{Milli Gelir} = \text{Ücret} + \text{Faiz} + \text{Rant} + \text{Kar}$$

Her üretim faktörü sahibi milli gelirden aldığı payı yani gelirini tüketim harcamalarında kullanır ve gelirinin tüketim harcamalarından arta kalan kısmını tasarruf eder. Tasarruf sahipleri tasarruf ettikleri fonları çeşitli şekillerde kullanabilirler. Dayanıklı tüketim malı satın alabilirler. İş adamlarına borç verebilirler. Eski borçlarını ödeyebilirler. Kısaca milli gelirden alınan paylarla üretim ve tüketim mallarına karşı talepte bulunma imkanı olur. Zaten milli gelir üretim bakımından yatırım malları ve tüketim mallarından oluşur.⁷⁸ Bu yüzden üretim bakımından milli gelire toplam arz, üretim faktörleri ile milli gelirin tüketim ve yatırım harcamalarında kullanılan kısmından meydana gelen talebe, toplam talep denir. Milli gelirden toplam arz ile toplam talep arasında denge sağlanması halinde denge oluşur. Fakat bu her zaman sağlanabilecek bir denge değildir hassas bir dengedir. Çünkü ekonomide atıl fonların aktifleşmesi, reel akımlarla nakdi akımlar arasındaki dengeyi bozabilir.

⁷⁷ Vural Savaş, *İktisat Politikasına Giriş*, 1982, s.22

⁷⁸ İsmail Türk, *Maliye Politikası*, Ankara: 1989, s. 74

Ekonomide istikrarlı bir denge toplam arzı oluşturan yatırım malları tüketim malları ve ithalat ile toplam talebi oluşturan yatırım harcamaları, tüketim harcamaları ve ihracat kalemlerinin ayrı ayrı birbirine eşitlenmesiyle sağlanır.

Ekonomik istikrar bazen ekonomik iç istikrar yani fiyat istikrarı ve tam çalışmanın beraber sağlanması ve dış istikrar, yani ekonomik dengeye ödemeler dengesinin de katılmasıyla oluşan istikrar olarak tanımlanır.⁷⁹

Bizim açımızdan önemli olan, ekonomik istikrarı oluşturan kalemlerin ekonomi içinde nasıl oluştuklarıdır. Bir kere rantların yapısı bozulmuş ise ve kar, ücret ve faizler çarpık bir ekonomik sistem içinde oluşuyor ve ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleşmesi sağlanamıyorsa, kamu tercihi anlayışı içinde iktisadi olaylar cereyan ediyorsa, bu sonuçların ekonomiyi istikrardan uzaklaştıracağı açıktır. Zaten ekonomik yozlaşma ekonomik istikrarı geniş ölçüde bozduğu için ve istikrarsızlığa yol açtığı için önlenmesi gereken bir olgudur.

2- Büyüme ve Gelişmenin Yavaşlaması

Rant kollama faaliyetlerinin hükümet politikaları üzerinde olumsuzluklar yaratarak, yasadışı ilişkilerin piyasayı kontrol altına alması sonucu, ekonomik büyüme, ilerleme ve kalkınma yavaşlamaktadır. Elbetteki ilerleme ve kalkınmanın yavaşlamasının sadece ve tek sebebi rant kollama faaliyetleri değildir. Ancak rant kollama faaliyetlerinin yaygınlığı ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisine bakılınca büyümenin yavaşlamasında önemli bir paya sahiptir.

Rant kollama faaliyetleri sonucu çıkar ve baskı gurupları

---

⁷⁹ Türk, a.g.e., ss.75-76

nın büyüme ve gelişmeye olumsuz etkileri değişik açılardan sıralanabilir. Bulardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi, rant kollama faaliyetleri yeni araştırmaların yapılmasını gerektiren sektörlerin gelişmesini önlemektedir. Yani inceleme, araştırma, deneylerin yapılması, yeniliklerin ortaya konulmasına dayalı sektörlerin gelişmesi rant kollama faaliyetleri sonucu durmaktadır. Çünkü yeni araştırma ve incelemeler devlet desteğine büyük ihtiyaç duymaktadır. Bu alana yapılan harcamaların ekonomik değer yaratması hem zaman almakta, hem uzun bir çalışma sürecini gerektirmektedir. Eğer devlet, bu sektörleri destekleyemezse, araştırma ve incelemeye yönelik sektörler büyük yara almaktadır. Bu sektörlerin başında eğitim sektörü ve özellikle üniversiteler gelmektedir. Üniversiteler, araştırma merkezleri, enstitüler, büyük çapta devlet desteğine ihtiyaç duymaktadır; ancak rant kollama faaliyetleri sonucu devletin kaynakları özel şahıs ve çıkar guruplarının eline geçtiği için, devlet bu sektörlerle yeterli desteği sağlayamaz. Nitekim rant kollamanın yaygın olduğu toplumlarda araştırma merkezleri, üniversiteler büyük sıkıntı çekmektedir. Bu sıkıntının sonucu olarak bu sektörler gelişmeye yönelik yeni şeyler ortaya koyamamakta, hep yerinde saymaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerde ve azgelişmiş ülkelerde farklıdır.

Gelişmiş ülkelerde rant kollama faaliyetleri olsa da devlet araştırma ve gelişmeye yönelik sektörlerle kaynak ayırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, araştırma, inceleme, yeni buluşlar yapmaya çalışan üniversiteler yeterince desteklenmediği için bu tür çalışmaları yapanlar, gelişmiş ülkelere yönelmekte orada çalışmalarına destek aramaktadırlar.

Gelişmenin en önemli faktörlerinden biri ve en önemlisi insan faktörüdür. Eğitilmiş insan gücüne sahip olma ve gelişmişlik

arasında paralellik mevcuttur. Devletin rant kollama faaliyetleri sonucu insan eğitimine yeterince kaynak ayıramaması, gelişmeyi ve büyümeyi önlemektedir.

İkinci olarak, rant kollama faaliyetlerinin bir çoğu ekonomide belli firmalar ve şahıslar lehine devlet eliyle tekel yaratma faaliyetleridir. Ekonomide yeni firmalar yeni bir ürün meydana getirdiklerinde karşısında, tekellere sahip olan firmaları bulmakta ve tekel oluşturmuş firmalar tarafından önü kesilmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple tekellerin mevcut olduğu her ülkede yeni firmaların ve yeni ürünlerin ilerleme ve büyüme şansı azalmaktadır. Bu da gelişmeyi önleyen önemli bir etkidir.

Üçüncü olarak, çıkar ve baskı guruplarının faaliyetleri sonucu, yeni teknolojilerin kullanılması engellenmekte veya yavaşlatılmaktadır. Çünkü teknolojideki değişiklikler radikal değişiklikler yaratmakta ve bu değişiklikler sonucu mevcut düzen içindeki birçok işçi sendikaları ve işçi örgütleri bir fabrikada emek gücünü azaltacak bir teknolojinin kullanılmasını istememekte, kendi çıkarlarını korumak için yaptıkları faaliyetler sonucu yeni teknolojilerin kullanılması önlenmektedir.

Dünyada özelleştirme faaliyetlerinin, ülkelerin ekonomik durumlarında olumlu etkiler yarattığı ve özelleştirmenin gerekliliği herkes tarafından savunulmaktadır; ancak çıkar ve baskı guruplarının faaliyetleri sonucu özelleştirme işlemleri çok yavaş yürümekte bu durumda gelişmeyi ve büyümeyi önlemektedir.

Dördüncü olarak, ekonomik gelişme ve büyümenin en önemli belirtisi üretimdir. Mal ve hizmet üretimdeki artış gelişmenin en önemli göstergesidir. Ancak rant kollama faaliyetlerinde çıkar menfaat elde etmek için üretimde kullanılması gereken kaynaklar kişi ve gurupları zenginleştirmek için kullanılmaktadır. Bir firma üretimde

veya yeni teknoloji transferinde kullanılması gereken kaynağının önemli miktarını bir tekel elde etmek için veya bir imtiyaz elde etmek için kullanmakta, gerçek üretim için kullanacağı miktar azalmaktadır. Bunu tüm ekonomi için düşündüğümüzde büyüme ve gelişmenin önündeki en önemli engelin rant kollama faaliyetleri olduğu görülecektir.

Bu durum hakkında gelişmiş ülkeler , kıta Avrupa'sı ülkeleri ve azgelişmiş ülkeler için farklı yorumlar bulunmaktadır. ABD ve İngiltere için, diğer gelişmiş ülkelere oranla gelişme ve büyüme hızının düşük olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumun ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıktığı ve çıkar ve baskı guruplarının bu ülkelerde etkin olmasının büyük rolü olduğu savunulmaktadır. İngiltere'de çok güçlü sendikaların olması, yeni teknolojilerin kullanılmasını engellemiştir ve özellikle İngiltere'de eski endüstriyel yapının hala devam etmesine sebep olmuştur.⁸⁰

İngiltere'de çıkar ve baskı gurupları, kendi çıkarlarını korumak ve geliştirmek için hükümet politikaları üzerinde çok etkin rol oynamaktadır. Partiler ve hükümetler üzerinde çok etkin bir nüfusa sahiptirler. Organizasyonların sayısı ve ülke çapındaki genişliği de önemlidir.

Çıkar ve baskı guruplarının etkinliğine paralel olarak kalkınma ters orantılı olarak düşme eğilimi göstermiştir. Çıkar ve baskı guruplarının rant kollama faaliyetleri sonucu ABD'de büyüme oranları düşmüştür. ABD'de yapılan araştırmalara göre rant kollama faaliyetlerinin yaygın olduğu eyaletlerde büyüme oranlarının çok düşük buna karşılık rant kollama faaliyetlerinin yani çıkar ve baskı

---

⁸⁰ Metin Heper, "The State and Interest Group With Special Reference to Turkey , (Der) Strong State and Economic Interest Groups" , The Post, 1980, Turkish Experience , Berlin and New york,1994

gurupları faaliyetlerinin az olduğu eyaletlerde ise büyüme oranları yüksektir. ⁸¹

Ekonomik ilerlemenin temelinde bilim ve teknoloji yatmaktadır. Bir ülkede teknik mesleklerin revaçta ve yoğun olması o ülkenin üretken ve üretmek için sarf eden ülke olduğuna işaret eder. Buna karşılık hizmet sektörünün revaçta olması o toplumun rant kollayan bir toplum olduğunun işaretidir.

A.B.D’ de Lobant ve Sophocleus tarafından yapılan bir araştırmada eyaletlerde avukat sayısı ile büyüme oranları arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya konulmuştur. Bu çalışmaya göre avukatlık mesleği rant kollama faaliyetlerinde önemli bir yere sahiptir. Avukat sayısının çok olduğu eyaletlerde rant kollama faaliyetlerinin çok olduğu ve büyüme ve kalkınma oranlarının düşük olduğu ileri sürülmüştür. Buradan hareketle hizmet sektörünün yoğun olduğu ülkelerde rant kollama faaliyetleri yoğundur ve bu da büyümeyi önlemektedir. ⁸²

ABD ve İngiltere'ye karşılık kıta Avrupa'sı ülkelerde bu ülkelerin merkezîyetçi bir yapıya sahip olmaları nedeniyle rant kollayan gurupların devlet ve hükümet üzerinde baskı kurmaları zor olmakta ve büyümeye etkisi zayıf olmaktadır. Ayrıca kıta avrupası ülkelerde çıkar gurupları, siyasi parti ve kilise endekslî olduğu için gelişmesi engellenmiştir.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin büyümelerinin önündeki en önemli engelin sermaye teçhizat yetersizliği ve teknolojik yetersizlik olduğu ortaya konulmuştur. Bu ülkelerde özellikle temel yatırımları besleyecek, temel kaynakları sağlayacak tasarruf yetersizliği gelişmeyi önlemektedir. Tasarruf yetersizliğinin yanında

---

⁸¹ Heper, a.g.m.

⁸² Çaha, a.g.e.,s.106

teknolojik yetersizlik ve devletin tasarruf yetersizliği sonucu gelişme için gerekli olan altyapıyı gerçekleştirmemesi azgelişmiş ülkelerde gelişmenin önünü kapatan kısır döngüdür.⁸³

İşte burada yeni teknolojilerin kullanılmasının önünde ve devletin yeterli tasarrufu sağlayamamasının önünde önemli bir engel rant kollama faaliyetleridir. Bu ülkelerde genellikle ithal ikameli politikalar uygulanmaktadır. İthal ikameli sektörler ise yenilikçi ve ikameye elverişli sektörleri engellemektedir. Az gelişmiş ülkelerde yenilikçi sektörler, eski teknolojiye sahip ve piyasada tekel konumuna gelmiş ve yönetim üzerinde güçlü etkileri olan sektörler tarafından engellenmektedir. Yenilikçi sektörler çoğunlukla araştırma ve geliştirme harcamalarını karşılayacak mali kaynaklardan yoksun oldukları için, devletten yardım almak zorunda olmalarının yanında devletten altyapı hizmetlerinin de gerçekleştirmesini beklerler. Devletin ekonomi politikaları, çoğunlukla eskimiş teknolojiye sahip baskı ve çıkar guruplarının etkisi altındadır. Bu sebeple azgelişmiş ülkelerde geri kalmışlık bir kısır döngü içindedir.⁸⁴

Azgelişmiş ülkelerde imalat sanayindeki korumacılık düzeyi hem kökleşmiş, hem de gelişmiş ülkelerdeki oranla hayli yüksektir.⁸⁵ Gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde ekonomi politikaları genellikle ekonomiyi idare eden veya hükümeti idare eden kişilerin ideolojik görüşleri doğrultusunda belirlemektedir. Dolayısıyla bu politikalar ister sosyalist ideolojiye dayansın, ister sömürgeciliğin nisbi avantajını savunan milliyetçi ideolojilere dayansın, hepsinde sanayi sektörünün korunmasına yönelik politikalar mevcuttur. Ancak bu politikaların temelinde çıkar guruplarının veya belli kesimlerin devlet korumasıyla sürekli zenginleştirilmesi yatmaktadır. Bu

⁸³ İsmail Türk, *Makro İktisat*, s.46.

⁸⁴ Çaha, a.g.e., s. 107.

⁸⁵ Stanislaw Wellisz, Ronald Findlay, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Korumacılık ve Rant kollama" Çev. Mehmet Tosuner, *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama* Yayına Haz. Aytaç Eker, C.Can Aktan, Ankara 1994, s.209

ülkelerde ihracata yönelik devlet korumacılığının çok yüksek oranda olmasına rağmen sanayi sektörünün bir türlü dış piyasada rekabet edecek dereceye gelmemesi ve bir varlık gösterememesi bu tezin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret rejimi şu esaslara göre belirlenmektedir;

- Hükümetin ideolojisi,
- Kamu desteği,
- Yöneticinin kişisel çıkarları,
- Çıkar guruplarının faaliyetleri,

Az gelişmiş ülkelerde imalat sanayindeki korumacılığın yüksek seviyede olmasının sebepleri, toplumdaki değişik kesimler arasındaki karşılıklı rant kollama faaliyetlerine bağlıdır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- İmalat sanayi ile ilgilenen kesimler, ülke genelinde bütün sektörleri ele geçirmekte ve serbest ticaretin çıkarlarına aykırı olması nedeniyle bu alandaki tekellerini korumak için sürekli hükümet üzerinde lobicilik yapmaktadırlar. Örneğin Türkiye'de sanayicilerin belirli dernek adı altında birleşmeleri ve sayılarının bir aşağı bir yukarı hep aynı olması ve cumhuriyetten kurulduğundan bu yana devlet koruması altında olan bu sanayicilerin belli ailelere mensup olmaları bu tezi doğrulamaktadır.

-Kotaların sağlayacağı rantlarla ilgilenen ithalatçılar ile kotaların koruyucu etkisinden yarar sağlayan imalatçılar, arasında bir anlaşma olması korumacılığın devamı için birlikte çalışmalarını sonucu yüksek tarifeler devam etmektedir. Bu da gelişmeyi ve yeni

teknolojilerin ÷lkeye girmesini engellemektedir.

-Yine az gelişmiş ÷lkelerde dış ticaret üzerine konulan vergiler karlı bir kaynak olarak gör÷lmekte ve vergileri maksimize etmeye çalışan elit politikacılar ile, sanayicilerin çıkarlarının bu alanda çatışması korumacılığın sürekliliğini sağlamaktadır.⁸⁶

Sonuç olarak diyebiliriz ki; gerek gelişmiş ÷lkelerde gerekse az gelişmiş ÷lkelerde rant kollama faaliyetleri teknolojik yenilik ve gelişmeyi engellemektedir. Rant kollamacılar mevcut yozlaşmış düzenin devamından yana oldukları için ekonomik büyüme kalkınma ve ilerleme önemli ölçüde yavaşlamaktadır.

3- Gelir Dağılımının Bozulması

Rant kollama faaliyetleri toplum içinde değişik kesimler arasında ve kişiler arasındaki gelir dağılımını önemli ölçüde bozmaktadır. Rant kollayan toplumların en belirgin özelliği olan fakir kesimlerin daha da fakirleşmesi ve zengin durumda olanların gelirlerini daha da arttırması rant kollama faaliyetlerinin sonucudur. Rant kollamanın yoğun olduğu toplumlarda meslek arz ve talebinde de kaymalar olmaktadır.

Toplumda tekel yaratan yasaların çıkarılması, lisansların dağıtılması, işçi ücretlerinin devlet tarafından belirlenmesi, gümrük tarifeleri ve teşvikler, gelir dağılımının adaletsiz bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu faaliyetler, adaletsiz bir gelir dağılımına sebep olduğu gibi, belli bir kesimin üretmeden üretime yönelik faaliyet yapan kesimlerin gelirlerine ortak olmalarına sebep olmaktadır.

---

⁸⁶ Wellisz, Findlay, a.g.e., s.219

Rant kollama faaliyetleri sonucu, gelir transferi işçi ve çiftçiler aleyhine olacak şekilde ticaretle uğraşanlara ve sanayicilere aktarılmaktadır.⁸⁷ Rant kollama faaliyetlerinin meydana getirdiği adaletsiz gelir dağılımının gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkış şekillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

-Ekonomik kaynaklar rant kollama faaliyetlerine tahsis edildikçe, rant kollayanlar açısından önemli bir gelir meydana getirmektedir. Bu durum üretim gerçekleştirme yoluyla elde edilen gelirden daha fazla olmaktadır. Bu durum üretim faaliyetlerinden elde edilen kazancın değerini düşürmektedir. Ekonomik kaynakların bu sürece girmesiyle üretimde hızlı bir düşme meydana gelmektedir. Bu durum rant kollayanlar ile üretimle uğraşanlar arasında büyük bir gelir farklılığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁸⁸

- Gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş olan ülkelerde devlet yerli sanayinin kurulması gelişmesi için sanayicilere büyük imtiyazlar ayrıcalıklar ve teşvikler sağlamaktadırlar. Bunun ana sebebi yerli sanayii dünya piyasalarının ezici üstünlüğünden korumaktır. Bu anlamda devlet sağladığı ayrıcalıklı uygulamalarla iç piyasada da sanayicilerin durumunu güçlendirecek politikalar uygular. Bu uygulama belli bir zaman sonra sanayicilerin örgütlenmesiyle politikacılar tarafından uygulanmak zorunda bırakılır. Bu politikalardan biri de emeğin değerinin düşük tutulmasıdır. Yani emeğin değeri piyasada değil devletin öngördüğü değer üzerinden belirlenmektedir. Bu durumda emeğin meydana getirdiği artı ürün devletin uygulamaları sonucu sanayicilere kaymaktadır.

---

⁸⁷ A. Krueger, "The Political Economy of the Rent Seeking Society", *American Economic Review*, 64 (3), 1974, s. 292-303

⁸⁸ Çaha, a.g.e., s.111

-Gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde büyük firmalar ithal ikameli mallar üretmektedirler. Üretilen bu mallar dünya piyasalarında üretilen mallarla karşılaştırıldığında düşük kalitede mallar olduğu görülmektedir. İthal ikameli malların üretimini gerçekleştiren firmalar genellikle ülkede nüfuzlu ailelere aittir. Bu aileler hükümete baskı yaparak korumacılık yönünde politikaların uygulanmasını sağlarlar. Ülkede imtiyazlı bir kesimin ürettiği kalitesiz mallar yüksek fiyattan iç piyasaya sürülür. İnsanlar bu kalitesiz, çabuk tüketilen bu malları uluslararası değerinin çok üzerinde bir fiyattan satın alırlar. Böylece belli bir kesimin lehine adaletsiz bir şekilde gelir transferi yapılmış olur. Türkiye'de özellikle otomotiv sektöründe gerçekleşen durum bu şekildedir. Otomotiv üretimi belli kesimlerin elindedir ve ürettikleri malları halka yüksek fiyattan satarak önemli ölçüde gelir transferi sağlanmaktadır.

-Bazı ülkelerdeki bütçe açıklarının ana sebebini dış borçlanmalar oluşturmaktadır. Dış borçlanmanın ana sebebi ise, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi çok güçlü kesimlerin ve sanayicilerin kendileri lehine politikalar oluşturmak için hükümete baskı yapmalarıdır. Devlet belli güçlü kesimlerin istediği politikaları uygulamak veya bu kesimlere transfer yapmak için kredi sağlama yoluyla borçlanmaya gider. Alınan bu krediler amacı dışında ve düşük faizle belli kesimlere verilir. Devlet bu borçları ödemek için vergilendirme yoluna gider ve sonuçta belli kesimler lehine gelir transferi gerçekleşmiş olur.

Bu konuyu daha iyi açıklamak için Türkiye'de gerçekleşen dışarıdan borç alma faaliyetlerinden birini örnek gösterebiliriz. 1993 yılında tarım bakanlığının yapmış olduğu bir proje çerçevesinde tarımda reform yapmak üzere yabancı bankalardan kredi talebinde bulunulmuştur. Kredinin yarısı aynı kredi olarak (araç,motosiklet, kamyonet vb.) yarısı nakdi kredi olarak verilmiştir. Aynı kredi olarak

verilen araçlar Türkiye'nin arazi şartlarına uygun olmadığı gibi çalışma sistemi de uygun değildir. Bu sebeple aynı kredi olarak alınan motosikletler çürümeye terk edilmiştir. Burada asıl amaç nakdi krediyi almaktır. Nakdi kredi de gerçekte toprak reformu, mera ıslahı, hayvan ıslahı için kullanılması gerekirken belli kesimlere düşük faizle seçim yatırımı olarak dağıtılmıştır. Bu kredileri alanlar yatırım yapmayarak tekrar devlete yüksek faizli hazine bonusu olarak borç vermişlerdir. Bu uygulamanın örneklerinden sadece biridir ve devlet birkaç defa zarara uğratılmaktadır. Bunun sonucunda dış borçlar artmakta, bütçe açıkları büyümektedir. Alınan krediler artı üretim için kullanılmadığı gibi belli kesimlere transfer olarak verilmektedir. Sonuçta devlet bu borçları ödemek için düşük gelirlilerden vergi toplamak zorunda kalmaktadır ve ülke içinde gelir dağılımı adaletsiz bir şekilde bozulmaktadır.

Türkiye'de kalkınma bankası aracılığıyla yürütülen projelerin büyük kısmında bu uygulamalar devam etmektedir. Bu bankalar aracılığıyla gelişmekte olan birçok ülkede devlet kaynaklarının önemli bir kısmı sanayicilere aktarılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere günlük ekmeğini bulamayan büyük bir nüfus bulunurken, bir yandan da özel uçaklarıyla günlük eğlenceler için başka ülkelere yolculuk yapan kesimler bulunmaktadır.

Sonuç olarak; rant kollama faaliyetleri sonucu gelir dağılımında dengesizlikler meydana gelmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelere daha çarpıcı olarak görülmektedir. Halk arasında "zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapan politikalar" olarak nitelendirilen faaliyetler rant kollama faaliyetlerinin sonucudur. Gelişmiş ülkelere ise halkın büyük bir çoğunluğu asgari yaşam standardını yakaladığı için çarpıcı bir şekilde görülmez ancak aynı durum gelişmiş ülkelere de mevcuttur.

4- Ekonomik Faaliyetlerin Önem Sırasının Değişmesi

Rant kollama faaliyetleri sonucunda, ekonomik faaliyetlerin önceliği değişmektedir. Üretim ekonomisinin yerini rant ekonomisi almaktadır. Her sistemin kendi içinde bir bütün olduğu düşünülürse gerçekten üretim yapmak isteyenler de rant ekonomisi içerisinde faaliyet göstermeye başlayacaktır. Çünkü insanlar fayda maksimizasyonuna göre hareket etmektedirler. Örneğin, rant ekonomisi içerisinde de rüşvet vermek istemeyen birisi çıkarını maksimize etmek için rant ekonomisi içerisinde istemese de rüşvet verecektir.

Rant kollama faaliyetleri, işadamlarının geleceğe yönelik tutum ve davranışlarını değiştirmektedir. Yani işadamlarının ekonomik faaliyette bulunmak isteyenlerin tutum ve davranışlarını ekonomideki gidişat belirlemektedir. İşadamlarının kaynaklarını yönlendirmesi ise, ekonominin gidişatını belirlemektedir.

Devlet müdahalesinin olmadığı ekonomik piyasalarda, piyasanın kendi iç dinamiği piyasaya hakimdir. Yani üretim faaliyetlerinde bulunanlar daha fazla kar elde etmek için araştırma geliştirme çalışmalarına ağırlık verirler. Yeni ürünler bulmaya gayret ederler ve üretim tekniklerinin iyileştirilmesi için çaba harcarlar. Devlet müdahalesi olmadığı için, suni rantlar yaratılmayacaktır ve üreticiler bu suni rantların peşinde koşmayacaktır. Oysa devlet müdahalesiyle suni rantlar yaratılmaktadır ve ekonomik faaliyetler üretimi arttırma çabalarından çok bu suni rantları elde etme yönüne kaymaktadır. Devlet müdahalelerinin yarattığı tekeller, suni rantlar, teşvikler, işadamlarını üreterek kazanma yerine üretmeden kazanma faaliyetlerine yöneltmektedir.

Hatta işadamlarının kaynaklarını üretken alanlardan çekmeleri tarihte birçok medeniyetin yıkılmasına sebep olmuştur. Roma imparatorluğunun yıkılış sebebinin, devletin spekülatif oyunlarla zengin olmayı teşvik ederken, üretkenliği engellemesi olduğu iddia edilmektedir.⁸⁹ Yani devlet müdahalesinin olduğu piyasalar üretimin az olduğu ve kısa yoldan zengin olma fırsatlarının olduğu piyasalardır.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde üretken olmayan ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşması bu ülkeler için önemli bir sorun doğurmuştur. Çünkü ekonomideki gidişata göre, ülkenin en zeki ve en başarılı insanları hukuk, halkla ilişkiler gibi alanlara yönelmektedir. Amerika'da dava açarak gelir elde etme davranışı önemli problemlere sebep olmaktadır. ABD'de rant kollama faaliyetleri arasında şirketlerin birbirlerini dava ederek gelir elde etmeleri önemli yer tutmaktadır. Yani şirketler zamanlarının ve işgücünün önemli kısmını üretimden gelir elde etmek yerine, yasal yolları kullanarak rant kollama faaliyetlerinden gelir elde etmeye ayırmaktadırlar. Firmalar bu amaçla rakiplerini piyasadan silmek için yasal yolları en iyi şekilde kullanmak amacıyla siyasetçilerle yoğun bir şekilde dirsek temasına geçmektedirler. Firmalar bu sebeple en iyi yerleri mühendisler yerine avukatlara ayırmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerde ise bu daha ciddi bir sorundur. Çünkü işadamları zamanlarının çoğunu hükümet kararlarını takip ederek geçirirler. Bu amaçla hükümet kararlarını öğrenmek için zamanlarının çoğunu, bakan, milletvekili ve bürokratlarla geçirirler. Hangi sektöre ne kadar teşvik verileceğini, faiz oranlarının ne olacağını döviz kurlarının durumlarını takip ederler. Bu faaliyetleri sonucu gerçekten üretim yapmak ikinci derecede önemlidir.

Gordon Tullock rant kollama faaliyetlerinin ekonomik

---

⁸⁹ Çaha, a.g.e., s109

faaliyetlerin önem sırasını değiştirdiği gibi, mesleklerinde önem sırasını değiştirdiğini ileri sürmüştür. Fen, mühendislik alanlarının yerini mali müşavirlik, hukuk büroları, almıştır. Amerika'nın aksine Japonya'da en popüler meslekler teknik bilimler, mühendisliklerdir. Japonya'da meslek dağılımında avukatlık en son sırayı almaktadır. Çünkü gerçekten Japonya rant kollama faaliyetlerinin en az olduğu ülkedir. Rant kollama faaliyetleri ve bu faaliyetlerden elde edilecek kazancın durumuna göre gelişmekte olan ülkelerde ayrıcalıklı statüsü olan devlet memurluklarını ele geçirmek için veya bu memurların yetiştiği okullara üyelerini kaydetmek için büyük masraflar yapılmaktadır. Dolayısıyla üretime gitmesi gereken kaynaklar özellikli devlet memurluklarını elde etmek için harcanmaktadır.⁹⁰

Sonuç olarak; rant kollama faaliyetleri ekonomide üretime yönlendirilmesi gereken kaynakların, verimli olmayan alanlara yöneltilmesine sebep olmaktadır.

---

⁹⁰ Tullock, a.g.e., s. 16-36

B-RANT KOLLAMANIN SİYASİ MALİYETİ

1-Devletin Genişlemesi ve Hantallaşması

Çağdaş ekonomilerin en belirgin özelliklerinden biri, ekonomi içinde devletin ağırlığının tahammül edilemez boyutta olmasıdır. Çeşitli sebeplerden dolayı devletin genişlemesi, büyümesi ve ekonomiye hakim olması gerçekleşmiştir. Günümüzde devletin başarısızlığıyla, devletin büyümesi arasında paralellik vardır. Bu iki terim birlikte anılmaktadır.

Devletin büyümesine ve hantallaşmasına rant kollama faaliyetlerinin sebep olduğuna dair tezleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a)- Devletin Büyüme ve Genişleme Sebepleri

i) -Seçimler İçin Uygulanan Populizm Politikaları

Devletin büyümesini J.Buchanan "politikacıların tutumu tezi" ile açıklamaktadır. Bu konu Buchanan, Tullock ve Dhums'un çalışmaları ile gündeme gelmiştir. Politikacılar seçim yaklaşınca güçlü bir rekabet içine girerler. Çünkü oylarını maksimum düzeye çıkarmak için kamusal mal ve hizmetleri kullanıp seçmeni etkileyerek, kamudan elde ettikleri çıkarların devamını sağlamaya çalışırlar. Politikacılar hükümete parasızlıktan şikayet edip masraftan kaçınmaya çalışırlar. Seçimler yaklaşınca seçmenlerine büyük vaatlerde bulunurlar. Harcama yaparlar ve sonuçta oy isterler. Bu dönemde populizm politikaları hakim olur. Seçimlerde etkisi olabilecek baskı ve çıkar guruplarına transferler akmaya başlar. Buchanana'a göre devlet artan harcamayı enflasyon ve bütçe açıklarıyla finans yoluna gider. Bu

süreçteki rant kollama faaliyetleri devlete önemli bir yük getirir.⁹¹ Devlet yaptığı harcamaları finanse etmek için, toplum genelinde vergiye başvurur. Transferler ve vergilendirme arasındaki bu faaliyet süreci devletin büyümemesine ve başarısızlığına sebep olur.

ii)- Yasal Düzenlemelerin Fazlalığı ve Karmaşıklığı

Rant kollama faaliyetlerinin siyasi maliyeti olarak en belirgin biçimde devletin büyümesi görülmektedir. Devlet nezdinde yapılan rant kollama faaliyetlerinin artması sonucu yeni yasal düzenlemeler artmış, karmaşıklaşmış, devletin kapsadığı alan genişlemiştir.

Rant faaliyetleri sonucunda çıkarlarını maksimize etmeye çalışan kesimler, hükümet ve parlamento üzerinde baskı kurarak, vergi yasalarının, gümrük mevzuatının, tarifelerin, lisans yasalarının iyice karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur. Bu alanda karmaşıklık ve devlet müdahalesi genişledikçe bu düzenlemeleri takip için yeni alt birimler kurulmaya başlanmıştır ve devletin kapsama alanı genişlemiştir.⁹²

Güçlü çıkar ve baskı gurupları yasaların kendilerine daha fazla imtiyaz ve ayrıcalık verilmesini sağlamak amacıyla her yıl çok sayıda yasa teklifi vermektedirler. Mevcut yasalar üzerinde değişiklik yapılması için baskıda bulunmaktadır. Ayrıca uzun ve detaylı anayasaların güçlü çıkar ve baskı guruplarının faaliyetleri neticesinde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.⁹³

Karmaşık yasalar ve sürekli bu yasalarda değişiklik yapılması, bu alanda uzmanlaşmış devlet görevlileriyle diyalog halinde profesyonel bir gurubun oluşmasına sebep olmuştur. Bu profesyonel

---

⁹¹ Buchanan, a.g.e., s.102

⁹² Olson, a.g.e., s.65.

⁹³ Çaha, a.g.e., s.113

guruplar iyice güçlendikçe, yasaların basitleştirilmesine, dolayısıyla kendilerinin imtiyazlı konumlarının değiştirilmesine izin vermezler.⁹⁴

Rant kollama faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla, bütçedeki merkezileşme arasında da paralellik vardır. Rant kollama faaliyetleri arttıkça, yerelinde toplanıp harcanması gereken vergiler, merkezileşmektedir. Örneğin, Türkiye'de yerel yönetimlere verilen paylar zaman içerisinde azalmış ve merkezi hükümetin kontrolüne geçmiştir. Yerel yönetimlere yetki ve bütçeden daha fazla pay ayrılması çalışmaları uzun zamandan beri devam etmesine rağmen, belli kesimler tarafından bu değişikliğin yapılması önlenmektedir. Merkezi devletteki büyümeyi bir ölçüde azaltacak bu düzenleme, görünüşte herkes tarafından benimseniyor olsa da, merkezi bütçeyi idare edenler tarafından önlenmektedir.

Rant kollama faaliyetleri sonucunda meydana gelen uzun ve karmaşık yasalar, bürokrasinin büyümesine hantallaşmasına devletin belli çıkar guruplarını desteklemesine ve harcamaların gereksiz yere belli kesimler lehine artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında yasaların karmaşıklaşması ve takibinin zorlaşması, vatandaşların bu yasalara uymamasına dolayısıyla yasadışı yollara sapmasına sebep olmaktadır. Yasaların çokluğu, sürekli değişmesi ve karmaşıklığı adli sistemin de yavaş işlemesine sebep olmuştur. Adli sistemin yavaş işlemesi ve karmaşıklığı, yine vatandaşları yasadışı yollara sevk etmiştir. Sistemin karmaşıklığı nedeniyle işlemez hale gelmesi, yeni rant kollama alanlarının ve faaliyetlerinin doğmasına neden olmuştur.

Örneğin, Türkiye'de çek senet konusunda yasaların yetersizliği, çıkar guruplarının baskıları sonucu yeni düzenlemelerin yapılamaması sonucunda yeni organizasyonlar ve yeni rantların

---

⁹⁴ Tullock, a.g.e. s.37

oluşmasına sebep olmuştur. Rant kollama faaliyetleri sonucu işlemez duruma gelen sistem kendi içerisinde yeni rant kollama alanlarını doğurmuştur.

iii) Bütçenin Genişlemesi

Rant kollama olayı neticede bütçeye dayandığı için, bütçenin büyümesi rant kollamanın artmakta olduğunu göstermektedir. Yani rant kollama doğrudan doğruya devletin büyümesiyle ilişkilidir.

Çıkar ve baskı grupları transfer elde ettikleri alanın bütçesinin genişlemesi için bütçeden daha fazla tahsis yapılmasını isterler. Sonuçta devlet bütçesi talepler ölçüsünde genişlemekte ve devlet büyüdükçe bu bütçeyi idare etmek için bürokrasi artmakta ve devlet hantallaşmaktadır. Devletin büyümesi ve hantallaşmayı bütçeden transfer yaptırmaya çalışan baskı ve çıkar guruplarının işini kolaylaştırmaktadır.

iv) Devletin Her Alana Müdahalesi

Devletin büyümesinin başka bir sebebi devletin ekonomiden sıradan politikaya kadar her alana müdahale etmesidir. Bu müdahale, rant faaliyetleri sürecinde gelişmektedir. İthal edilen mallara tarifeler konulması, kotaların konulması, tekellerin yaratılması, para ve mal piyasalarına müdahale, ekonomik faaliyetleri kendi tekelinde tutma çabası devletin büyümesine neden olmaktadır.

v) Aşırı İstihdam

Devletin hantallaşmasının başka bir sebebi istihdam fazlalılığıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde devletteki istihdam oranı çok yüksektir. Bu oran Hindistan'da %72 Tanzanya'da %78 Zambiya %81 dir.

Krueger ve Tuncer Türkiye örneğinden hareketle gelişmekte olan ülkelerde kamu sektörünün özel sektöre göre oldukça verimsiz çalıştığını ortaya koymuştur. Kamu sektöründe emek girdisinin çıktıya olan oranı özel sektörün yaklaşık iki katı kadardır. Aynı şekilde kamu sektöründe kullanılan sermaye girdisinin çıktıya oranı özel sektörün % 167'si kadardır. Aynı çalışmaya göre Türkiye'de kamu sektöründeki istihdam fazlalığı % 50, sermaye fazlalığı ise % 40 civarında bulunmaktadır. Gelişmiş işgücünün de önemli bir miktarı kamu sektöründe yoğunlaşmaktadır. Örneğin Mısır ve Sri Lanka gibi ülkelerde üniversite mezunlarının ortalama %40'ı devlet teşekkülünde çalışmaktadır.⁹⁵

vi) Aşırı İç ve Dış Borçlanma

Devletin büyümesinin başka bir sebebi dış ve iç borçlardır. Borç sorununun varlığı o ülkelerdeki güçlü çıkar ve baskı gurupların varlığına dayanmaktadır. Ülkelerin her yıl artan bütçe açıklarının olması, çıkar ve baskı guruplarının rant kollama faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Vergi borcu olanların devlete borçlarını ödememeleri ve vergi kaçırmada ki rant kollamanın miktarı, bütçe rakamlarına eşit olmaktadır. Hükümetler borçlarını ödemek için tekrar borçlanırlar ve bu kısırdöngü süreklilik kazanır. Seçim zamanı hükümet yetkilileri seçmenlerin taleplerini karşılamak için dış kaynaklı krediler bulmaya çalışırlar. Bulunan krediler, düşük faizle seçim yatırımı olarak dağılır veya teşvik olarak verilir. Sonuçta dağıtılan bu krediler de üretim için kullanılmaz ve çoğunlukla yüksek faizle tekrar borç olarak devlete verilir. Bu sürekli artış sağlayan bir kısırdöngü yaratır. Sonuçta devlet bu borcu ödemek için bunu tüm topluma meletmeye çalışır. Borçları

⁹⁵ Kruger - Tuncer, a.g.e., ss.291-303

ödemek için, daha çok piyasaya müdahale etmeye başlar ve devletin büyümesi ve hantallaşması süreci kronikleşir.

vii) Seçmenlerin Oy Pazarlığı

Devletin büyümesinin başka bir sebebi seçmenlerin ellerinde bulundurdukları oylarını, çıkarlarını maksimize etmek için kullanmalarıdır. Destekledikleri parti veya adaydan hem seçim öncesi hem de sonrası vaatlerde bulunmasını isterler. Seçimlerde yapılan bu vaatlerin yerine getirilmesi devletin genişlemesine ve hantallaşmasına sebep olur. Yerelinde çözülmesi gereken bir iş, merkezi hükümete pazarlık konusu yapılmaya başlanır. Türkiye’de yönetim yapısının en küçük birimi olan muhtarlıklarla siyasetçilerin diyalogların artışı en küçük işlerin dahi pazarlık konusu yapıldığını göstermektedir.

viii) Savunma Harcamalarının Fazlalığı

Yine gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin çoğunluğu istikrarsız bölgelerde yer almaktadır ve bu ülkelerin çoğunun sınır komşularıyla problemleri vardır. Bu ülkelerde demokratik kurumların tam oturmaması, belli kesimlerle devlet arasında gerginliklere yol açmakta bir takım yasal olmayan grupların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu grupların devletten daha fazla hak ve ayrıcalık elde etme yolunda verdikleri mücadele, belli çıkar grupları tarafından silahlı mücadeleye yönlendirilmekte ve kaçakçılık ve silah ticareti iki yönlü olarak gelişmektedir. Yani hem devletin üretime gitmesi gereken kaynakları savunma harcamalarına kaymakta, hem de o toplum içinde yaşayan grupların kaynakları silah alımı için kullanılmaktadır. Yani çıkar gruplarının gelişmekte olan ülkelerde suni siyasi istikrarsızlıklar yaratması sonucu, rant kollayanlar lehine devletin kaynakları verimsiz alanlara aktarılmakta aynı zamanda devlet büyümekte ve hantallaşmaktadır.

b)- Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Devletin Büyümesi

Rant kollama faaliyetlerinin gelişmesi ile devletin büyümesi arasındaki ilişki, azgelişmiş ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde farklılıklar arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ve azgelişmiş ülkelerde rant kollama faaliyetleri ve devletin büyümesi ve hantallaşması arasında ilişki daha kuvvetlidir. Gelişmiş olan ülkelerde ise bu ilişki mevcuttur ancak çok yüksek değildir.

Gelişmiş ülkelerden ABD’ de bütçeler üzerindeki rant kollama faaliyetleri üzerine yapılan araştırmalara göre devletin genişliği ve bütçenin kapsamının büyük olması, rantçılar için büyük fırsatlar doğurmuştur. Bu araştırmaya göre ABD’de yerel yönetimlerin ve eyaletlerin bütçelerinde ki rant kollama faaliyetleri, merkezi devletin yani federal devletin bütçesindeki rant kollama faaliyetlerine oranla daha düşüktür. Yani rant kollama faaliyetleri arttıkça bütçede merkezileşme olmaktadır. Örneğin 1902’de toplumun tüm vergi gelirleri içinde merkezi federal devletin payı %35 federe devletlerin %11 yerel yönetimlerin ise %49.5 tir. Sonraki yıllarda merkezi devletin payında çok büyük artış olmuştur. Aynı oran 1985 yılında federal devlet için %67.7 çıkarken federe devletlerin topladığı vergi oranı %19.9’a yerel yönetimlerin ise %12.5’ye inmiştir.⁹⁶ Sonuç olarak ABD için diyebiliriz ki, merkezi devlet giderek büyümekte ve buna bağlı olarak da rant kollama faaliyetlerinde artış olmaktadır.

Buna karşılık Avrupa ülkelerinde rant kollama harcamaları, bütçe içinde çok az yer tutmaktadır. Bunun sebebi ise Avrupa Topluluğudur. Avrupa Topluluğu çok sayıda farklı şekildeki yasaları belli bir payda altında toplamış ve yasa sayısında azalma olmuştur. Gümrük tarifelerinin kaldırılması, rant kollama faaliyetlerinin alanını sınırlandırmıştır. Ortak pazar üyeleri üzerinde uluslararası denetim

---

⁹⁶ Çaha,a.g.e., s., 115

mekanizması oluşturarak, rant kollama önlenmiştir. Özellikle ortak pazardan kaynaklanan gümrük politikaları, toplumun tümünü kapsayacak şekilde genişlemektedir.

Buna karşılık Avrupa'da sosyal yardım kollama ciddi bir iktisadi sorun teşkil etmektedir. Avrupa'da ikinci dünya savaşından sonra sosyal güvenlik kurumlarında çok ciddi bir reform yapılmış ve iyileştirme sağlanmıştır. Fakat büyümenin yavaşlamaya başlaması, aktif çalışan nüfusun azalması ve sosyal güvenlik kapsamında yer alan yaşlı nüfusun artması Avrupa devletlerinde bütçeyi önemli ölçüde zorlamaktadır.

Avrupa ülkelerinde ikinci dünya savaşından sonra hükümetler, sosyal güvenlik ve yardım politikalarını politik olarak uygulamışlardır. Bu politikalar, sosyal güvenlik ve yardım politikalarını uygulayacak yeni birimlerin kurulmasına sebep olmuştur. Bu durum devletin büyümesine sebep olmuştur. Devletin büyümesiyle sonuçlanan bu durum son yıllarda tepki almaya başlamıştır.

Rant kollama faaliyetleri devletlerin daha fazla büyümesini sağlamakta ve bu büyümeden kaynaklanan maliyetler tüm topluma yüklenmekte, toplum içindeki belli bir kesim bu büyümeden haksız olarak gelir elde etmektedir. Bu süreklilik kazandığı için kaynaklar üretime aktarılmamakta ve ekonomik yozlaşma süreci başlamaktadır.

Devletler, rant kollama faaliyetleri sonucu ortaya çıkan maliyeti vergi toplayarak kapatma yoluna gitmektedirler. Yani büyüyen devletler toplamış olduğu vergiden belli kesimlere adaletsiz bir şekilde gelir transferi yaparken, bunun maliyeti toplumda üretken olan kesimlere yüklenmekte, belli çıkar kesimleri çaba sarf etmeden büyük gelirlere sahip olmaktadır. Rant kollama faaliyetlerin az gelişmiş ülkelerde yarattığı olumsuz etkiler daha fazladır. Bu ülkelerde devlet ekonomik yaşamın tüm alanlarına mutlak şekilde hükmetmektedir.

Gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde devletin büyüme sebepleri rant kollama bağlamında ifade edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak devletin büyüme sebeplerini birer cümleyle şöyle sıralayabiliriz:

1- Politikacıların seçim döneminde uyguladıkları popülizm politikaları.

2- Rant kollayanların talepleri doğrultusunda yasaların sürekli değişmesi ve karmaşık hale gelmesi.

3- Çıkar guruplarının talepleri doğrultusunda bütçenin sürekli genişlemesi.

4- Devletlerin sıradan politikadan ekonomiye her alana müdahale etmeleri.

5- Yüksek ücret talepleri doğrultusunda gelişen aşırı istihdam.

6- Devletlerin aşırı iç ve dış borçlar.

7- Seçmenlerin çıkar maksimizasyonu ile hareket etmeleri.

8- Gelişmekte olan ülkelerin istikrarsızlığa itilerek savunma harcamalarına yatırım yapmalarının sağlanması.

9- Bütçenin değişik sebeplerden dolayı merkezileşmesi merkezi hükümetin kontrolüne geçmesi.

10- Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikalarının uygulanması.

2)-Bürokratik Sistemin Siyasallaşması ve Yozlaşması

a) Bürokrasinin Tanımı

Toplumsal bilimlerde bürokrasi üç değişik anlamda kullanılmaktadır. Bürokrasinin birinci anlamı kırtasiyeciliktir. Halk dilinde bugün git yarın gel deyimiyle ifade edilmektedir. İkinci anlamı, kamu sektöründeki örgütlerin ve bu örgütlerde çalışanların oluşturduğu sistemdir. Üçüncü olarak, sosyolog Max Weber'in tanımladığı hiyerarşi , liyakat, tarafsızlık, kuralcılık gibi ilkelerin egemen olduğu kurumdur.⁹⁷

Günümüzde bürokrasi daha çok, kamu hizmetlerindeki verimsizliği, işlerin ağır yürümesini, kuralcılığı, sorumluluktan kaçmayı, otoriteye aşırı bağımlılığı, yetki devrindeki isteksizliği içeren anlamlar taşımaktadır.

Kar amacı gütmeyen kamu kurumlarının örgütlenmesi, başka anlamda bürokrasiyi ifade etmektedir. Kamu yönetimi içinde bulunan kuruluşlar kar elde etmek için değil, kamuya yararlı olmak için çalışmaktadırlar. Kamu hizmetlerinde çalışanlar, diğer işletmelerde çalışanlardan farklı olarak kaynakları daha ekonomik kullanmak için gayret sarf etmezler. Çünkü burada görev yapanlar bu kurumlardaki gelir ve giderden kişisel olarak etkilenmezler. Bürokrasinin finansmanı vergi gelirleri, üretilen mal ve hizmetlerin satışı, en önemlisi devlet yardımlarıyla sağlanır. Ayrıca bürokrasiye maddi destek sağlayan, onu koruyan hazine ve merkez bankası gibi kurumsal örgütlerde mevcuttur. Bürokratik mekanizma içerisinde yer alan kişiler her ne kadar kar amacı gütseler de, bireysel olarak sürekli

⁹⁷ Susan Rose Ackerman, "Baskı Gurubu Faaliyetleri ve Yasama: Yolsuzluk, Seçim Kampanyası Katkıları ve Lobicilik" Çev. Hakan Ay, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. Can Aktan-Aytaç Eker, Ankara: 1994, s.114

çıkar maksimizasyonu ile hareket etmektedirler. Çünkü insanın bireysel olarak ekonomik yapısında bu vardır.

Bu mekanizma içinde bireyler, çıkarlarını maksimize etmek için hükmedeceği parasal alanın, personelin veya o kurum tarafından kendisine sunulan sosyal imkanların (Prestij, lojman, iş gezileri vb.)daha da genişletilmesi için çalışır. Bunu sağlayabilmek için politikacılarla yani hükümet ile ilişki içine girerler. Araştırmanın başında ifade edilen politikacı, seçmen, bürokrat, üçgeninde gelişen menfaat ilişkileri içinde bürokratin çıkarını maksimize etme gayretleri ve diğerlerinin talepleriyle bürokratların taleplerinin uyuşmasıyla bürokraside bozulma başlamaktadır.

Bürokrasiyi önemli kılan şey onun politikacıların uygulama aracı olmasıdır. Bürokratik mekanizmanın iyi işlemediği zamanda en iyi politikacılar dahi politikalarını uygulayamazlar. Sonuçta politikacılar çıkarını maksimize etmek için, yani seçmenlerin ve kendilerinin rant kollama taleplerini yerine getirebilmek için bürokratların taleplerine boyun eğerler. İşte bu noktada politikaların uygulanmasında yozlaşmalar baş gösterir. Buna karşılık sağlam ve güvenilir bürokratik yapılar ise politik yozlaşmalar karşısında ülkelerin düzenini korur, kamu düzeninde ise kararlılık sağlar.⁹⁸

b)Bürokrasinin Büyümesi

Eski Mısır'da sulama kanallarının idaresiyle başlayan bürokrasi 18. yüzyıldan bu yana sürekli büyüme eğilimi içerisinde olmuştur. Bu eğilim bürokrasiye, siyasi temsilcileri etkileyen, zamanzaman onlarla otorite mücadelesine dönüşen bir nitelik

---

⁹⁸ Refik Çulpan, "Bürokratik Sistemin Yozlaşması" Amme İdaresi Dergisi, Cilt 19 sayı.2, 1980, ss.31-32

kazandırmaktadır.⁹⁹ Bürokrasiye güç veren kaynaklar şunlardır:

-Bürokrasinin en önemli güç kaynağı bilgi ve uzmanlıktır. Siyasi kurumların ihtiyaç duyduğu bilgi ile onun yorumlanması için gerekli olan teknik uzmanlık, bürokrasinin elinde bulunmaktadır.

-Bürokrasinin elindeki ikinci güç, karar verme iktidarındır. Toplanma, serbest tartışma ve oylama gibi konularda çok az işlevsel kurallara sahip olan bürokrasiler çoğu durumda yasama organına göre daha hızlı karar alabilmektedirler. Yasama organının yönetime devrettiği idari düzenleme yapma yetkisi, bürokrasinin parlamentodan daha fazla otorite ve yetki kullanması sonucunu doğurmuştur.

-Üçüncü güç kaynağı, bürokrasinin devamlı ve istikrarlı bir yapıya sahip olmasıdır. Siyasi yöneticiler seçimlerle değişir, fakat memurlar genellikle görevlerinde sabit kalırlar. Bürokrasiler partizan politikalar dışında olmanın avantajına sahiptirler. Devlet memurları siyasetçiler gibi seçim bölgelerinin baskılarına maruz kalmazlar. Kararlarının politika dışı olması zaman zaman onları siyasilerden üstün konuma getirmektedir

- Başka bir güç kaynağı, bakanlık organizasyonu dışında özerk yapılı örgütlenme modelidir. Örgüt ideolojisi bürokrasiye hükümetin ne yapması, ya da ne yapmaması gerektiği konusunda gelişmiş fikirlere sahip olma imkanı vermektedir.

-Planlama ve bütçeyi hazırlama da önemli güç kaynağıdır. Bu gibi işlemler teknik bilgiyi gerektirmektedir. Bürokratlar uzman oldukları için politikacıları etkileyecek güce sahiptirler. Ayrıca danışma kurulları aracılığıyla da politikacıları etkilemektedirler.

---

⁹⁹ Çulpan, a.g.e.,ss.31-32

Bütün bunlar bürokratların gücünü artırmaktadır ve büyümesine sebep olmaktadır.

c) Bürokrasinin Siyasallaşması

Kamu bürokrasisinin günlük yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Güvenlik, eğitim, sağlık, ulaşım haberleşme gibi birçok temel hizmetler bürokratik örgütlerce gerçekleştirilmektedir. Bürokrasinin toplumsal hizmetlerde olduğu gibi ekonomik faaliyetlerde de yeri ve önemi büyüktür. Yukarıda belirttiğimiz gibi bürokrasi siyasetlerin uygulama aracıdır. Yani siyasal iktidara hizmet veren örgütsel yapıdır. Bürokratik sistemin siyasallaşması, siyasal iktidarların, politikacıların belli çıkar gruplarının veya kesimlerinin etkisinde kalarak onların lehine rant kollama faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için bürokratik mekanizmada liyakat sistemini bir kenara iterek, siyasi kayırmacılık yoluna başvurmasıyla başlamaktadır. Siyasal iktidarın kamu personeli atama ve değerlendirilmesinde yeterlilik esasını değil de, kayırmacılık sistemi uygulamaları, bürokratik sistemin siyasallaşmasına sebep olmaktadır. Bürokrasi ayırım gözetmeksizin her siyasal iktidara hizmet verebilmelidir. Rant kollayan toplumlarda siyasal iktidarların politikaları genellikle rant kollama faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu politikaların uygulamaya konulması için, siyasal iktidar, kendi taraflarını bürokratik mekanizma içine getirme gayreti içinde olmaktadır. Bu siyasallaşma bazen o kadar ileri boyuttadır ki,

yapmaya başlamaktadırlar. Rüşvet, suiistimal, zimmete para geçirme gibi yolsuzluklar ortaya çıkmaktadır.

Aşırı şekilde büyüyen ve siyasallaşan bürokrasi, ülkenin ekonomik sıkıntılarında da beslenerek bir yandan kendilerinin çıkar yollarını genişletirken, diğer yandan da kaynakların harap olmasına sebep olmaktadır. Gümrükten kaçak mal geçirme, vergi kaçaklarına göz yumma, kamu kuruluşlarının alım ihalelerinde çıkar sağlama, işleri yavaşlatma, bazı memuriyetlere ulaşmak için menfaat sağlama, teşvik tedbirlerini komisyon karşılığı yönlendirme gibi rant faaliyetlerini içeren olumsuzluklarda bürokrasi baş aktör haline gelmektedir. Ancak burada karşılıklı etkileşim süreci o kadar genişlemiştir ki, olayları sadece bir sebebe bağlamak mümkün değildir. Bürokrasideki bu yozlaşma rant kollama sürecindeki arz talep arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır.

d) Bürokrasinin Yozlaşması

Bürokratik yozlaşma, bürokrasi faaliyetleri üzerine etki için bireyler ya da gruplar tarafından kullanılan yasadışı her türlü oluşumlardır.¹⁰⁰ Hükümetlerin ekonomi politikalarının şekillenmesiyle ortaya çıkan bürokratik yozlaşma, bürokratların mal ve hizmet arz ederken görevlerini suiistimal etmeleriyle meydana gelmektedir. Bu tip yozlaşmalara dış ticarete, bilhassa ihracat, ithalat, yatırım ve üretim teşviklerinde rastlanmaktadır. Bunlar hükümetlerin ekonomi politikalarını ciddi şekilde tahrip etmektedir. Hükümetin ekonomi politikasını ciddi şekilde tahrip eden bürokratik yozlaşma çeşitlerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

-Hükümet tarafından gerçekleştirilen gümrük tarifeleri

---

¹⁰⁰ Nathaniel H. Lefti, "Bürokratik Yozlaşma ve Ekonomik Kalkınma", Çev. Fatih Saygılı, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A.Eker- C Aktan, Ankara: 1994 s. 135

sonucu yasal olarak ÷lkeye girişi ve çıkışı yasaklanmış bazı mallar rüşvet karşılığı gümrüklerden geçirilmektedir. Bu uygulama bazen o kadar yozlaştırılmaktadır ki, yasal olarak ÷lkeye getirilmesinde hiçbir sakınca olmayan malların gümrüklerden geçişi bile rüşvete tabi tutulmaktadır.

- ÷lkeler arasındaki toplu kaçakçılıklarda (uyuşturucu, silah, sigara v.b) kamu görevlilerinin etkinliği o kadar büyüktür ki, bunun boyutu birçok ÷lkede tahmin bile edilememektedir.

-Vergi kaçakçılığına göz yumulması, vergi tahakkuklarında kayırmacılık yapılması, kamu görevlilerinin görevlerini kötüye kullanmaları suretiyle ortaya çıkmaktadır.

- Kamu kuruluşları ile ilgili alım, satım ihalelerinde de çıkar karşılığı belli firmalar lehine tercih yapılabilmektedir.

-Özellikle az gelişmiş ÷lkelerde kamu kuruluşlarındaki işlerin bir yerlere takılmadan yapılabilmesi veya hızlandırılması rüşvetle gerçekleştirilmektedir. Bu durum kamu görevlilerinin kendisinden bekleneni daha hızlı yapması yada yapmaması için bir armağan, bir komisyon olarak gör÷lmektedir.

- Rüşvet alım potansiyeli yüksek veya belli kesimlere çıkar sağlamak için imkanları olan memuriyetlere atanmak için o memuriyetten elde edilebilecek gelirin çok üstünde harcama yapılabilmektedir. Bu durum toplum içinde israfa yönelik birçok harcamanın yapılmasına sebep olmaktadır.

-Belli bakanlıklarda yatırımcı kuruluşlar ve sanayiciler teşvik tedbirlerinden yararlanabilmek için açıktan komisyon verebilmektedir.

- Bürokratik yozlaşma belli toplumlarda o kadar ileri

boyutlara ulaşmıştır ki, bir kamu kurumu projelerini uygulayabilmek amacıyla hükümetten pay almak için rüşvet vermek zorunda kalmaktadır. Örneğin Türkiye’de belediyeler belli projeleri için ödenek sağlamak amacıyla, belediyenin kaynaklarından veya sağlayacağı ödeneğin bir kısmını rüşvet olarak bakanlık yetkililerine vererek bunu sağlayabilmektedir. Ekonomik gözlemcilerin birçoğu özellikle az gelişmiş ülkelerde bürokratik yozlaşmanın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu vurgulamıştır.¹⁰¹ Ekonominin rant kollama faaliyetlerine açık olması politik çıkar sağlamayı düşünen grupların, Politik karar alma sürecine daha çok müdahale etmelerini sağlar. Müdahalenin yoğun olması hükümetlerin kalkınma politikalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Hükümetlerin ekonomi politikalarını şekillendirirken, meydana gelen bürokratik yozlaşma bürokratların sorumluluğundaki mal ve hizmetlerin piyasaya sunulması sırasında görevlerini suiistimal etmeleriyle meydana gelmektedir. Bu tip yozlaşmanın en çarpıcı örneği yukarıda bahsettiğimiz şekilde ithalat, ihracat, yatırım ve teşviklerde ortaya çıkmaktadır.

İthalat, ihracat, yatırım ve teşvik düzenlemeleri ise rant kollama faaliyetlerinin en yoğun olduğu alanlardır. Yani rant kollama faaliyetlerinde çıkar ve baskı gruplarının çabaları bürokratların görevlerini suiistimal etmelerine ve bürokrasinin yozlaşmasına sebep olmaktadır.¹⁰²

Bürokratlar tarafından alınan rüşvetler, politikacılardan çok bürokratlar tarafından tahsil edilmektedir. Bu da hükümet politikalarının tamamıyla tahrip edilmesine sebep olmaktadır. Bu

---

¹⁰¹ Lefti, a.g.e., s.135

¹⁰² Lefti, a.g.e., s.136

sebeple fatura tamamen bürokratlara kesilmektedir. Oysa bu tür bir yozlaşma, politik karar alma sürecine etki edenler ve politikacılar tarafından ortaya çıkarılmaktadır. Politik karar alma sürecindeki bu karmaşık ilişkiler nedeniyle bürokratlar tarafından alınan rüşvetin belirlenmesi de zorlaşmaktadır.

Bürokratik yozlaşma ile rant kollama arasındaki ilişkiyi daha belirgin bir şekilde ortaya koyabilmek için özellikle az gelişmiş ülkelerde devlet memurları, entelektüeller, politikacılar ve işadamlarının davranışlarının kaynağını ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde iş yapan yatırımcılar, sermayedarlar, işadamları, bürokratların çıkardığı engellere ve yozlaşmaya eleştirel yaklaşımlar getirmektedirler; ancak bu ülkelerde tekel elde etmek, teşvik elde etmek için veya lisans elde etmek için bürokratları bizzat yozlaşmaya teşvik ettikleri açıktır. Aslında işadamları ve yatırımcılar az gelişmiş ülkelerde bürokrasinin yozlaşmışlığını hem teşvik etmekte, hem de bundan yararlanmaktadırlar. Her ne kadar işlerinin yapılması için sık sık rüşvet vermek durumunda kalsalar veya ahlaki değerlere dayanarak bürokratlara eleştiri getirirler de, sistemin özünde yapılan işlerden en karlı onlar çıkmaktadır ve bu durumdan memnundurlar.

Devlet memurlarının davranışlarının altında ise öncelikli olarak çıkar maksimizasyonu hareket etmeleri yatmaktadır. Ancak en önemlisi kamu kurumlarının ihtiyaçlarının çok olmasıdır. Yani bürokratların gereksiz müdahalelerin altında kamu kurumlarının ihtiyaçları yatmaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kamu kurumlarının ihtiyaçları arttıkça devletin ekonomiye müdahalesinde de artış olmaktadır. Politik baskılar, devletin kaynak sıkıntısı içerisinde olması, piyasalara aşırı müdahalelerin olmasına sebep

olmaktadır. Devletin kaynak sıkıntısı içerisinde olması bürokratların kişisel mali durumlarını etkilemektedir. Bu durum onları müdahaleye zorlamaktadır ve ekonomide yozlaşma gerçekleşmektedir.

Entelektüellerin, politikacıların bürokratik yozlaşmaya karşı davranışlarıyla söylemleri arasında zıtlıklar mevcuttur. Az gelişmiş ülkelerde entellektüellerin, politikacıların, işadamlarının ekonomik ve siyasal karar alma mekanizması içindeki rolleri çok büyük olmasına karşılık onların işleyen sistem içerisinde gerek ideolojik açıdan, gerekse maddi açıdan çıkarlarının olması, belli yeniliklerin yapılmasını önlemektedir. Az gelişmiş ülkelerde politikacıların entellektüellerin davranış tarzları birbirine benzemektedir. Her ne kadar bunların reformcu idealist yozlaşmayı tenkit edici yanı olsa da, sık sık devleti yüceltmeye çalışsalar da, rant elde etmek için yada işlerini yapmak için yozlaşmayı teşvik ederler ve burada kendilerini haklı görürler. Rüşvet veya bir çıkar elde etmek için yapmış oldukları faaliyetlere devlet içindeki sistemin ittiğini söylerler. Halbuki bozulan, yozlaşan sistemin baş aktörlerinden biri olduklarını görmezler.

Müteşebbislerde bürokratik yozlaşmayı tenkit etmektedirler ancak işlerini daha hızlı yapabilmek için rüşvet konusunda kendilerini haklı görmektedirler; ancak devlet tarafından tahsis edilecek yatırım ve teşvik lisansı veya dış ticaret lisansını elde etmek için rakipleriyle rekabete girerek, her ne pahasına olursa olsun bu lisansları elde etmek için rüşvetin miktarını artırdıklarından bahsetmezler. Yani müteşebbisler rant elde etmek için veya rantlarını azami düzeye çıkarmak için bürokratik yozlaşmayı bizzat teşvik etmektedirler. Rantı elde etmek için yapacakları harcama elde edecekleri ranttan fazla olsa dahi bunu yapmaktadırlar.¹⁰³

Bu davranış örneklerinde görüldüğü gibi bürokratik

---

¹⁰³ Lefti, a.g.e., s.139

yozaşmadan çıkar sağlayanlar kendi faaliyetlerinin sosyal fayda ve zararlarını hiç düşünmemektedirler. Bu tür olumsuzluktan kurtulmak için, süreç içinde yer alan bütün kesimlerin kalkınma - bürokrasi - etkinlik - dürüstlük mantığıyla hareket etmesi gerekmektedir.

Daha önceki bölümde ifade edildiği gibi rant kollama faaliyetleri ekonomik kalkınmaya engel olmaktadır. Karşılıklı etkileşim içinde ortaya çıkan rant kollama ve bürokratik yozaşma ekonomik kalkınmayı önlemektedir. Bürokratik yozaşma kalkınma politikalarını önlediği gibi, diğer hükümet politikalarını da önlemektedir. Terör ve anarşinin önlenememesi, pahalılığın önüne geçilememesi, sağlık hizmetlerinin gereği gibi verilememesi, eğitimdeki eksiklik ve kopukluklar, trafik kazalarındaki yüksek oran bürokratik yozaşmaya bağlanmaktadır. Bürokratik yozaşma kalkınma politikalarına yönelik engeller taşıyabileceği gibi, kamu için ihtiyaç duyulan vergi gelirlerinin elde edilmesinde hükümet politikalarını da engelleyebilir. Diğer yandan yozaşma özel çıkarıcılığı körükleyerek knikizme ve sosyal uyumsuzluğa sebep olabilir. Bundan dolayı toplumun ekonomik kalkınmasına yönelik fedakarlıkların ortadan kalkmasına yol açar. Devletin aşırı savurganlığı, müdahalesi ve başarısızlığı karşısında bireyler bıkebilir ki buda kemer sıkma politikalarını geçersiz hale getirir. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler daha da artar.¹⁰⁴

Bu düşüncelerin istisnası olarak bazı araştırmacılar bürokratik yolsuzlukların ekonomik kalkınmayı teşvik edici yönünün olduğunu savunmaktadır.¹⁰⁵ Böyle bir bürokratik yozaşma ekonomik işlemleri hızlandırdığı, yolsuzluğa bulaşan kamu görevlisine bir çeşit prim etkisi yaptığı için daha gayretli çalışmayı teşvik ettiği savunulmaktadır.

---

¹⁰⁴ Lefti, a.g.e., s.145

¹⁰⁵ Osterfeld, a.g.e., s.25

Hükümetin ekonomik faaliyetleri artırmada veya hızlandırmadaki isteksizliğini, yolsuzluğa başvuran müteşebbisler ortadan kaldıracaktır. Ayrıca yatırımların daima risk ve belirsizlik ortamında yer almasını, verilen rüşvetlerin işleri garantiye alması nedeniyle, belirsizlik azalıp yatırımlar artabilir.¹⁰⁶ Genellikle yolsuzlukla ekonomik kalkınma arasında negatif bir ilişkinin olduğu iktisatçılar tarafından kabul edilmektedir.

Sonuç olarak: bürokrat - politikacı - seçmen üçgeninde gelişen ilişkiler ağından rant kollama faaliyetleri sonucu, her kesim çıkar maksimizasyonu ile hareket etmekte, bürokratik sistem önce büyümekte, siyasallaşmakta ve yozlaşmaktadır.

- Bürokrasi politikaların uygulama aracı olması sebebiyle rant faaliyetlerini kolayca yürütebilmek için siyasallaştırılmaktadır.

- Rant kollama faaliyetleri bürokrasinin siyasallaşmasını zorlamaktadır. Siyasallaşan bürokrasi ise yozlaşmaktadır.

- Rant kollama faaliyetleri ile bürokratik yozlaşma arasında paralellik vardır.

- Bürokratik yozlaşma ile ekonomik kalkınma arasında pozitif etkileri olduğu savunulsa da negatif bir ilişki vardır.

-Yozlaşmanın temelinde çıkar elde etmeye çalışan kesimlerin rant kollama faaliyetleri olsa da, söylemler bürokratlar üzerine yoğunlaşmaktadır.

- Bürokratik yozlaşma ekonomik kalkınmayı önlediği gibi, hükümetlerin diğer politikalarını da uygulamasına engel olmaktadır.

- Bürokratik yozlaşmadan, toplumdaki bütün kesimlerin

---

¹⁰⁶ Lefti, a.g.e., s.141

kalkınma - bürokrasi - etkinlik - dürüstlük mantığıyla hareket edildiği müddetçe kurtulmak mümkündür.

3)-Politik Sistemin Yozlaşması ve Ekonomiye Hakim Olması

Devletin ekonomideki rolü ve fonksiyonlarının giderek artmasının sonucu, politik yozlaşma ortaya çıkmıştır. Devletin ekonomideki rolünün büyümesi, politikacı ve bürokratların güç ve yetkilerinin artmasıyla sonuçlanmıştır.

Bunun yanında çıkar ve baskı gruplarının devletten transfer elde edebilmek için rant kollama faaliyetlerini arttırmaları, politik sistemin yozlaşmasını doğurmuştur. Politik yozlaşmanın elbetteki tek sebebi rant kollama faaliyetleri değildir. Politik yozlaşmanın sebepleri olarak nepotizmi, hizmet kayırmacılığını, partizanlığı, lider diktasını, çoğunluk ilkesinin yanlış yorumunu, rüşveti ve bürokrasinin büyüme eğilimini gösterebiliriz. Bunların içinde politik yozlaşmanın en önemli sebebi, politikacıların çıkar ve baskı gruplarının etkileri sonucu belli kesimlerin çıkarlarını maksimize etmek amacıyla kamu harcamalarını arttırmalarıdır. Politikacılar yeniden seçilebilmek için ya da yeniden seçilmeyi garanti altına almak için, oylarını maksimum düzeye çıkarmaya çalışırlar. Bu kamu harcamalarını arttırarak, vergi oranlarını indirerek, belli kesimler lehine yasal düzenleme yaparak, belli çıkar gruplarına devlet bütçesinden transfer yaparak gerçekleştirilmeye çalışırlar. Seçim yatırımı olarak dış kaynaklı kredilerin düşük faizle dağıtılması buna en çarpıcı örnektir.

Artan kamu harcamalarının emisyon ve borçlanma ile karşılanması, kronik bütçe açıklarını ve kronik enflasyonu doğurmaktadır. Politik yozlaşma ile meydana gelen ekonomik sorunlar elbetteki enflasyon ve dış borçlarla sınırlı değildir. Seçimi kaybeden politikacı bu sefer suni olarak yarattıkları olumsuzlukları gidermek

için seçimin ardından vergileri arttırmaya, mal ve hizmetlere zam yapmaya başlar. Bu durum uzun vadede ekonomi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bugünkü demokratik ülkelerin çoğunda bütün ekonomik, sosyal, sınai, ticari ve ideolojik çıkar grupları devletten bazı düzenlemelerin yapılmasını veya engellenmesini istemektedir. Seçimle gelmiş veya tekrar seçilmeyi ümit eden siyasi liderler baskı ve çıkar gruplarından gelen, çoğu zaman birbiriyle çelişen isteklere karşı koyamamaktadır. Hatta bu taleplerin toplumsal maliyetlerine hiç bakmadan, dikkate almadan çıkar gruplarının taleplerini yerine getirmeye çalışmaktadır.¹⁰⁷

Siyasi iktidarlar seçimleri yeniden kazanıp iktidara gelebilmek için, ekonomiye yaptıkları müdahaleler nedeniyle piyasa mekanizmasının alanı daralmakta, piyasa mekanizmasının sorunları çözmedeki başarısı azalmaktadır. Bunun yerine devlet müdahalesi yaygınlaşmakta, ekonomik sorunların çözülmesi siyasi kararlarla sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu müdahale ortamında özel sektörün piyasa kurallarına göre hareket ettiği söylenemez. Aksine devlet şirket kararlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çağdaş demokrasilerde sanki devlet şirketlerin yönetim kurulunda yer almaktadır.

Devletin ekonomik yaşama müdahalesi arttıkça, iş çevreleri siyasi çevrelerle daha sıkı ilişkiler kurmakta, devleti ekonomiye daha çok müdahale etmeye zorlamaktadır. Çünkü çağdaş demokrasilerde zor kullanma tekeli devlete ait olduğu gibi, tekeller yaratma, yeni rantlar oluşturma, bunları birilerine tahsis etme, dış ticaret kısıtlamaları getirme hakkı devlete verilmiştir. Dolayısıyla devlet ekonomik alana her müdahale edişinde yeni rantlar, yeni tekeller yeni

---

¹⁰⁷ Savaş, a.g.e., s.26

lisanslar yaratmaktadır. Bu durum, ekonomik sorunların piyasada rekabet ortamında çözümlenmesinden daha ziyade, siyasi pazarlık yoluyla çözümlenmesine sebep olmaktadır. Yani piyasanın temel ilkesi olan müdahalelerin yerini siyasi pazarlık almaktadır.¹⁰⁸

Devletin varlığı ve ekonomiye müdahalesi, politik alanın diğer alanları etki altına alması, ekonomik kararların politik mülahazalarla alınmasına yol açmaktadır. Politik karar organları ekonomik ilkelere çok politik kaygıları dikkate almaktadır. Çünkü politik karar organları ekonomideki olumlu sonuçların kendi döneminde, olumsuz sonuçların ise iktidarda olmadıkları dönemde ortaya çıkmasını isterler. Başarının yolunun bundan geçtiğine inanırlar. Politik miyopluk olarak nitelendirilen bu anlayış uzun dönemde ekonomide köklü çözümleri içeren kararların alınmasını önlemektedir ve kısa dönemli ve popülizmi içeren politikaların uygulanmasına sebep olmaktadır.

Sonuç olarak şu yargıları sıralayabiliriz:

- Çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetleri sonucu, devletin ekonomiye müdahale etmesi, politik yozlaşma sürecini başlatmıştır.

- Siyasi iktidarın, iktidarda kalmak veya seçilebilmek için hizmet kayırmacılığı, nepotizm, partizanlık, rüşvet ve bürokrasiyi büyütme eğilimi, transferler, teşvikler gibi düzenlemeler de politik yozlaşmanın sebepleridir.

- Politik yozlaşma sonucu ekonomik kararların politik mülahazalarla alınması, politikacıların ekonomiye hakim olmasına sebep olmaktadır.

---

¹⁰⁸ Savaş, a.g.e., s.26

- Kısa vadeli popülizm politikaları piyasada müdahaleye dayalı sistemin ya da siyasi pazarlık yönteminin yer almasına sebep olmaktadır.

C. RANT KOLLAMA FAALİYETLERİNİN SOSYAL MALİYETİ

1) Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkması

a) Yolsuzluğun Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Yolsuzluk kavramının değişik şekillerde tanımı yapılmıştır. Bunların bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Kamu görevlilerinin yasalara göre yapılması gerekeni yapmamaları veya yapmamaları gerekeni yapmaları veya geciktirmeleri ve bu yolla çıkar sağlamaları yolsuzluk olarak tanımlanmıştır. Rüşvet, zimmete para geçirme, irtikap ve mevki suiistimali gibi suçlar bu türdendir. Günlük hayatta yolsuzluk, bir devlet memurunun devletten daha fazla gelir elde etmek için otoritesini kötüye kullanmasıdır.¹⁰⁹

Yolsuzluk, özel çıkarların, özel tercihlerin veya prestijlerin belli grup veya sınıfın çıkarları doğrultusunda, kamu gücünün kullanılmasıyla birlikte, istenmeyen zararlara yol açacak şekilde yüksek ahlaki değerlerden ve yasalardan kaçınmak için başvurulacak bütün yollardır.¹¹⁰ Ekonomik yolsuzluk, özel çıkar sağlamak amacıyla devlet dairelerinin kullanılması veya devlet daireleri için seçimin yasa dışı yollarla gerçekleştirilmesidir.¹¹¹ Yolsuzluğun tanımlanması esnasında hem devletin içindekiler hem de devletin dışındakiler birlikte ele alınacaksa;

¹⁰⁹ Jacıv von Klaveren, "Yolsuzluk Kavramı ", Çev.Aytaç Eker ,**Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A.Eker-Can Aktan, Ankara: 1994 s.3

¹¹⁰ Carl J. FREDRİCH; "Yolsuzluğun Tarihi", Çev: Ahmet Burçin Yeleli, **Politik Yozlaşma Ve Rant Kollama**, Ankara: 1994,s.7

¹¹¹ Cingi, a.g.e., s. 3

1-Devletin dışındaki kişilerin kendi çıkarlarına doğrudan etkileyecek şekilde, mevcut yasalardan ya da politikalarından kaçınmak suretiyle veya mevcut yasaların veya politikaların değiştirilmesi suretiyle kamu çalışanlarına bazı çıkarlar sağlamalarıdır.2-Devletin içindeki kişilerin kendi mevkilerini kullanarak, kendilerine ailelerine ve yakın dostlarına çıkar sağlamaları veya bazı yasa ve politikaları yürürlüğe koymaları veya yürürlükten kaldırmaları suretiyle çıkar sağlamalarıdır.¹¹²

Bu tanımlarda görüleceği gibi yolsuzluk olgusu hem ahlak dışı hem de yasa dışı bir olayı ifade etmektedir. Yolsuzluk oluş şekli bakımından sadece kamu görevlilerinin işlediği bir suç olmayıp toplumun bütün üyeleriyle ilgilidir.

Ekonomik yolsuzluğun tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Eski Yunan'dan Roma'ya oradan günümüz modern toplumlarına kadar yolsuzluktan bahsetmek mümkündür. Lord Acton "her türlü güç yozlaşmaya eğilimlidir ve mutlak güç mutlak yozlaşmaya yol açar" sözü ile yolsuzluğa devlet gücünü elinde bulunduranların sebep olduğunu ifade etmiştir.

Hemen hemen her ülkede gerek ahlaki, gerekse ekonomik ve sosyal bakımdan meydana getirdiği toplumsal maliyet sebebiyle yolsuzluk olgusu hep tartışılır olmuştur. Farklı boyutlarda olsa da gelişmiş, azgelişmiş, kapitalist, komünist, monarşik ve demokratik toplumların hepsinde değişik ölçülerde yolsuzluklar mevcuttur.

Klasik yolsuzluk kavramı Machiavelli, Montesguo ve Rousseau'nun politik düşüncelerinin temelini oluşturmuştur. Rousseau yolsuzluk olarak kabul ettiği olaylarla sonuna kadar mücadele etmiştir; ancak daha çok ahlaki yozlaşma üzerinde durmuştur. Roma döneminde yolsuzluklarla mücadele için özel mahkemeler kurulmuştur.

---

¹¹² Osterfeld, a.g. e., s.26

Yetki kullanılan her yerde ve her zaman yolsuzluklar mevcut olmuştur.¹¹³

Burada araştırılmaya çalışılan konu, rant kollayan modern toplumlarda, rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkardığı yolsuzluk olgusudur. Yolsuzluk kavram olarak rüşvet, iltimas, irtikap, ihtilas, kaçakçılık, görev ve yetki suiistimali, ahlak dışı sayılabilecek haksız rekabet yaratarak, haksız kazanca yol açan tüm işlem ve eylemleri içermektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde yolsuzluklar idari siyasi, örgütlü, örgütsüz, kamu-özel sektör gibi ayrımlarla incelenebilse de, temelde haksız rekabetten doğan haksız kazancı içermesi yönüyle birbirinden farksızdır. Örneğin, süte su katarak hileli malı tüketicisine satan ve rakipleri karşısında rekabet hakkını ihlal ederek haksız kazanç sağlayan kişinin eylemi ile, devlet adına çalışan kamu görevlisinin rüşvet alması arasında fark yoktur. Her iki durumda da haksız rekabetten doğan haksız kazanç söz konusudur. Birinci durumda aldatılan tüketici veya bir firma, ikinci durumda ise aldatılan devlettir. Dolayısıyla birinci durumdaki işlemi yolsuzluk kabul etmeyip sadece kamu görevlisinin suçunu yolsuzluk kabul etmek, yolsuzluk kavramının alanını daraltmak olur.¹¹⁴

b) Yolsuzluk Teknikleri

Yolsuzluğun daha doğrusu ekonomik yolsuzluğun değişik teknikleri mevcuttur. Resmi faaliyetleri etkilemek için, rüşvet en açık yolsuzluk tekniğidir. Bu amaçla nakit ya da başka bir değer olarak yapılan ödemeler rüşvet sayılır. Bazen iş ve meslek ilişkileri rüşveti gizleyebilir. Örneğin bir kuruluş tahvillerini ya da teminatlarını politik liderden temin ettiği zaman "patronaj"en iyi teminatı sağladığı için rüşvet olduğu varsayılmaz; ancak böyle bir ilişki sonucu elde edilen herhangi bir yarar rüşvet olarak ele geçer. Rüşvet ister güçlerini

---

¹¹³ Friedrich, a.g.e., s.8-13

¹¹⁴ Cingi, a.g.e., s.3-4

kullanan kanun yapıcıları yöneticiler, yargıçlar, diğer devlet memurları, parti liderleri isterse temsilcilik mesleğinde bulunan özel bireylerle ilişkili olarak kullanılсын, esas olarak aynıdır.¹¹⁵

"Devlet Rüşvetçiliği" terimi, kamu mallarının ve kamu harcamalarının, güç meydana getirmek ya da ilişkileri kontrol etmek amacıyla istismarı veya suistimalidir. Devlet rüşvetçiliği yetkilerin kontrol edilmesiyle politik teşkilatın adaylarını ve bir dereceye kadar politikaların kontrolünü içerir.

Yolsuzluğun başka bir önemli biçimi kanunları yapma ve idare etme gücündeki politik ayırımdır. Buradaki düşünce nakit veya başka bir değer ödenmesinden ziyade politik tavidir. Mesela yüklü vergi borcu bulunan üç beş kişiyi kayırmak amacıyla genel kapsamlı bir vergi affı çıkarmak bu türden bir yolsuzluktur.

Hizmet kayırmacılığı başka bir yolsuzluk tekniğidir. Normal olarak ölçüleri konmuş ve standartları belirlenmiş hizmetleri değişik gruplar için değişik şekilde uygulama anlayışıdır. Dışarıdan bir birey tarafından rüşvet yoluyla temin edilecek olan idari avantajı kendisi için garantiye alır. Belki de paravan şirketle işlerini yürütür.

Bu yolsuzluk tekniklerinin yanında yardımcı tekniklerde mevcuttur. Bu teknikler değişik ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir

- Çift kayıt tutan, sahte faturalarla bir işi yapmış gibi göstererek başka mal ve hizmetlerin faturalanması bir yolsuzluk tekniğidir. Örneğin Türkiye'de nüfus tespitinde bölgelere gönderilen yüksek miktardaki ödeneklerin benzin veya kırtasiye şeklinde fatura edilerek başka alanda harcaması çarpıcı bir örnektir.

---

¹¹⁵ V.O. Jr. Key, "Politikada Yolsuzluğun Teknikleri " Çev: Zeynep Arıkan , **Politik yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A Eker-C.Aktan, Ankara: 1994 s.15.

kullanan kanun yapıcılar, yöneticiler, yargıçlar, diğer devlet memurları, parti liderleri isterse temsilcilik mesleğinde bulunan özel bireylerle ilişkili olarak kullanılabilir, esas olarak aynıdır.¹¹⁵

"Devlet Rüşvetçiliği" terimi, kamu mallarının ve kamu harcamalarının, güç meydana getirmek ya da ilişkileri kontrol etmek amacıyla istismarı veya suistimalidir. Devlet rüşvetçiliği yetkilerin kontrol edilmesiyle politik teşkilatın adaylarını ve bir dereceye kadar politikaların kontrolünü içerir.

Yolsuzluğun başka bir önemli biçimi kanunları yapma ve idare etme gücündeki politik ayrımdır. Buradaki düşünce nakit veya başka bir değer ödenmesinden ziyade politik tavidir. Mesela yüklü vergi borcu bulunan üç beş kişiyi kayırmak amacıyla genel kapsamlı bir vergi affı çıkarmak bu türden bir yolsuzluktur.

Hizmet kayırmacılığı başka bir yolsuzluk tekniğidir. Normal olarak ölçüleri konmuş ve standartları belirlenmiş hizmetleri değişik gruplar için değişik şekilde uygulama anlayışıdır. Dışarıdan bir birey tarafından rüşvet yoluyla temin edilecek olan idari avantajı kendisi için garantiye alır. Belki de paravan şirketle işlerini yürütür.

Bu yolsuzluk tekniklerinin yanında yardımcı tekniklerde mevcuttur. Bu teknikler değişik ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir

- Çift kayıt tutan, sahte faturalarla bir işi yapmış gibi göstererek başka mal ve hizmetlerin faturalanması bir yolsuzluk tekniğidir. Örneğin Türkiye'de nüfus tespitinde bölgelere gönderilen yüksek miktardaki ödeneklerin benzin veya kırtasiye şeklinde fatura edilerek başka alanda harcaması çarpıcı bir örnektir.

---

¹¹⁵ V.O. Jr. Key, "Politikada Yolsuzluğun Teknikleri " Çev: Zeynep Arıkan , **Politik yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A Eker-C.Aktan, Ankara: 1994 s.15.

-Paravan kuruluşların oluşturulması, paravan şirketin kurulması da önemli yolsuzluk tekniklerinden biridir. Özellikle ihracattaki teşviklerden yararlanmak için veya yasadışı yollardan elde edilen paranın piyasaya sürülmesi için paravan şirketler oluşturulmaktadır.

Çeşitli kamuflej veya karşı propaganda teknikleriyle veya zenginden alıp fakire dağıtanın iyi yönleri (Robin Hood gibi) vurgulanır. kamuoyu sanki bu yolsuzluklarla ilgilenmiyormuş gibi gösterilmeye çalışılır.

Yolsuzlukta kullanılan teknikler farklı yerlerde ve farklı zamanlarda ortaya çıksa da aynıdır. Yolsuzluk tekniklerini kullanan insan veya sınıflar zamanla değişir ancak yöntemler aynıdır. Örneğin bir şehrin caddesine rayların döşenmesi bir zaman politikada baş yolsuzluk olabilir, bir müddet sonra bu durum su şebekesinin veya gaz şebekesinin yapımında görülebilir. Hatta son zamanlarda Türkiye'nin gündeminde olduğu gibi meclis binasının yeniden düzenlenmesinde görülebilir.¹¹⁶

c)-Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma

Bazı yazarlar yolsuzlukla ekonomik kalkınma arasında olumlu ilişki kurmuşlardır.¹¹⁷ Örneğin bir caddede mal satarak milli ekonomiye katkıda bulunan işportacılar gibi, rüşvet yoluyla yavaş yürüyen işlerin hızlandırılması ve böylece emek ve zamandan tasarruf edilmesi gibi olumlu sonuçlar olsa bile, yolsuzluklar genelde toplumun vicdanında derin yaralar açmaktadır. Yolsuzluğun birçok ekonomik dengeyi tahrip ettiği bilinen bir gerçektir.¹¹⁸ Paola Mauro, yaptığı bir çalışmada yatırım yolsuzluk ilişkisini araştırmıştır. Mauronun

---

¹¹⁶ Key, a.g.e., s. 18-22

¹¹⁷ Osterfeld, a.g.e., s. 25

¹¹⁸ Oskar Kurer, "Kollama Yolsuzluk ve Dağılımı", Çev. Metin Meriç. **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz: A.Eker, C. Akatan, Ankara 1994, s. 45

çalışmalarından elde edilen bulgulara göre 1980 yılı gayri safi yurt içi hasılasına oranlandığı zaman yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde hem toplam, hem de özel yatırımların daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. ¹¹⁸

Yolsuzluk çağdaş toplumların evrensel hastalığıdır. Yolsuzluğun haksız rekabet şartları altında haksız kazançlara yol açan yönü toplumda kolay para kazanmak isteyenleri kendine cezbederek, bulaşıcı hal alır. Bu hastalığın kronikleşmesi de yoksulluk-yolsuzluk-yozlaşma kısır döngüsünün kırılmamasından doğar. Yolsuzluklar yoksulluk koşullarında kolaylıkla gelişebilmekte,

geliştikçe bilinen yoksullaştırıcı etkisiyle tüm sistemin (sosyal, ekonomik, siyasal vb.) yozlaşması sonucunu veren kısır döngülerin oluşmasına neden olmaktadır. ¹¹⁹

Ekonomik ve siyasal rekabetin yolsuzlukları azaltıcı etkisinin süreklilik kazanabilmesi için, köşe dönmeçiliği, haksız kazanç yollarını kınayan, buna karşılık dürüst ve erdemi ön plana çıkaran ahlak anlayışının toplum tarafından benimsenmesi önemlidir. Son yıllarda değişik ülkelerdeki temiz toplum özlemlerini dile getiren eylemlerin çoğalması bu tür bir ahlak anlayışının gelmesi için önemli bir aşamadır.

Çünkü bu tür bir ahlak anlayışının yerleşmesi için yaygın eğitimin önemi büyüktür.

d) Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Yolsuzluk

Rant kollama faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde rüşvet ve yolsuzluklarda yoğun olarak yaşanmaktadır. Rant

---

¹¹⁸ Cingi, a.g.e., s.5

¹¹⁹ Cingi, a.g.e., s.12

kollama faaliyetlerinde olduğu gibi yolsuzluklar da gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde farklı şekillerde ve boyutta ortaya çıkmaktadır.

Rüşvet ve yolsuzluklar azgelişmiş ülkelerde daha yoğun ve yaygın biçimde görülmektedir. Bunun nedeni olarak büyük ölçekli kamu müdahaleleri, hükümet oluşturulurken ganimet sistemine başvurma ihtiyacı, yeni oluşmakta olan yerli burjuvazi ve çok uluslu şirketlerin rekabeti gösterilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluklar devletin yaptırımcı gücünden yararlanılarak, kaynakların büyük ölçeklerde özel mülkiyete devri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu ülkelerde seçkin sınıf ile devlet bürokrasisi ve siyasetçiler arasında çok yakın bir ilişki vardır.

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle özelleştirme işlemleri sırasında rant kollama faaliyetleri sonucu büyük yolsuzluklar yaşanmaktadır. Özelleştirmede amaç devlet açıklarını kapatma ve zararda olan devlet teşekküllerinin zarardan kurtarılması olmasına rağmen, bu ülkelerde özelleştirme tam anlamıyla rant kollama faaliyetlerine dönüşmektedir. Örneğin, Meksika'da işadamları, teşekkülleri ucuza kapatmak için devlet görevlilerine baskı yapmış, bunun yanında satın aldıkları sektörde tekel konumuna gelmek için bir kısmını kapatmışlardır. Bu sebeple özelleştirme istenilen sonuçları doğurmamıştır.¹²⁰ Aynı şekilde gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin birçoğunda özelleştirme faaliyetleri tümüyle rant kollama faaliyetine dönüşmüştür. Yıllarca kamuoyunu meşgul eden büyük yolsuzluklar olmuştur.

Gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde rüşvet ve yolsuzluk bürokrasinin ve siyasal yaşamın içine yerleşmiştir. Bu ülkelerde siyasal yapı tam olarak kurumlaşmadığı için ve kurumlaşırken belli

---

¹²⁰ Çaha, a.g.e., s.124

kesimlerin kontrolünde kurumlaştığı için, devlet ile toplum arasında büyük kopukluklar mevcuttur. Dolayısıyla güçlü olan sosyal gruplara rahat bir şekilde yolsuzluklar yapma imkanı doğmuştur. Bunun yanı sıra devletin planlı kalkınma adı altında ekonomik yaşamı kontrol altında tutması, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri, yolsuzlukların ve rant kollama faaliyetlerinin yoğun yaşandığı ülke konumuna sokmuştur.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde siyasal gücü ellerinde tutanlar ile ekonomik gücü elinde tutanlar arasında önemli bir ilişki vardır. Hatta Türkiye örneğinde olduğu gibi ekonomik gücü elinde tutanlar bizzat siyasi gücü elinde tutanlar tarafından devlet teşvikleriyle, yardımlarıyla oluşturulmuştur. Ekonomik güç artık palazlanıp belli bir seviyeye gelince artık kontrol edilemez hale gelmiştir ve siyasal güce etki etmektedir. Bu ülkelerde sürekli ekonomik gücü elinde tutanlar lehine yasalar çıkarılırken toplumun diğer kesimleri önemli sıkıntılar içindedir. Bu toplumdaki kesimler arasında uçurumlar meydana getirmektedir. Bu durum devlete olan güveni önemli ölçüde zedelemektedir ve vatandaşların ahlaki değerleri hiçe saymalarına sebep olmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde Latin Amerika ülkelerindeki gibi rejim sorunu bulunması ve sık sık askeri müdahalelerin olması, ülkelerde yargının işlememesi veya yavaş işlemesi, denetimin çok zayıf olması, yolsuzluk ve rüşveti had safhaya çıkarmıştır. Bu ülkelerde devlet kaynaklarının yetersiz olması, mevcut kaynakların rant kollama faaliyetleri sonucu hükümete yakın kişilere, işadamlarına ve devlet görevlilerine gitmesi, toplumun diğer kesimlerinin gelirlerini minimuma indirmekte, toplumda yozlaşmışlık yaşanmaktadır. Yapılan araştırmalarda Latin Amerikan ülkelerinin genelinde rüşvetin hakim olduğu ortaya çıkmıştır. Vergi toplayanlar, mükelleflerden rüşvet olarak vergi gelirlerini minimum seviyeye çekmekte, kolluk kuvvetleri

yasadışı kaçakçılık olaylarına bulaşmakta, uyuşturucu trafiğini elinde tutmakta, sağlık personeli sadece kendilerine ödeme yapan hastalara bakmakta, ehliyetler, okul diplomaları belli bir ücret karşılığı dağıtılabilmektedir.¹²¹

Sonuç olarak rüşvet her türlü yolsuzluk her tür kapıyı açan sihirli anahtar konumuna gelmiştir. Rüşvetin nasıl ortaya çıktığına dair veya rüşvet mekanizmasının nasıl zorunlu olarak işler hale geldiği yapılan araştırmalarda Gana örneğinde çarpıcı şekilde görülmektedir. Gana'da bir işadamı fabrika kurmak için gerekli teçhizatı getirebilmek amacıyla önce ithalat lisansı almak zorundadır. Bu lisansı alabilmesi için kişinin yeli olup olmadığı araştırılmak zorundadır. Bunun için oluşturulmuş özel birimler mevcuttur. Bunu yanında daha önce fabrika kurup kurmadığı, sermayesini nereden temin ettiği araştırılır. Bunların tespiti için çok sayıda kurumun devreye girmesi zorunludur. Karar olumlu ise bu sefer lisans almak için birçok kurum devreye girer. Lisans alıp teçhizat getirildikten sonra bu teçhizatı ilgili yere ulaştırmak için izin belgesi almak zorunludur. Malzemeler fabrikanın kurulacağı yere ulaştırılınca bu sefer yerel yöneticilerden inşaat izni gibi izinler almak gereklidir. Bütün bu safhaları geçmek için bir sürü kanun mevzuat ve memurlarla muhatap olunur. Bu durum ister istemez rüşvet olayını harekete geçirmektedir. Yani yolsuzluk üretimin her aşamasında yaşanmaktadır.

122

Türkiye örneğinde olduğu gibi sanayiye geliştirmek için döviz rezervi sağlamak amacıyla ihracata dayalı iş ve işlemlerde kolaylıklar sağlanmaya çalışılır. 80 sonrası Türkiye'de yaşandığı gibi bu kolaylıklar ve teşvikler aynı zamanda rant kollayanları harekete geçirmiştir. Yasalardaki boşluklardan yararlanılarak rant kollama

¹²¹ Çaha, a.g.e., s.126

¹²² Tullock, a.g.e., s. 26-30

faaliyetleri artmıştır. Türkiye’de 1980 sonrası dönemde hem yatırımcıları hem ihracatı teşvik etmek amacıyla birçok yasa çıkarılmıştır. Özellikle ihracatla ilgili yasaların çok ve dağınık olması, eksiklik ve boşlukların olması, devletin denetim mekanizmasının iyi işlememesi, yolsuzlukları hayali ihracatı ortaya çıkarmıştır. Kalitesiz mallar yüksek değerlerde gösterilerek veya hiç mal olmadan evrak üzerinde ihracat yapılmış gibi gösterilerek devletten transfer sağlanmıştır.¹²³

Dünya Bankası 1981 yılında gerçekleşen ihracatın % 14’ünün hayali olduğunu İMF ise 84 - 87 arasında yapılan ihracatın % 26’sının hayali olduğunu ileri sürmüştür. Anne Kruger tarafından 1974 de yapılan bir araştırmada Türkiye’de sadece ithalat lisansında kaynaklanan rant ve israfın miktarının GSMH’nın %15’ini oluşturduğunu ileri sürmüştür. 1970’li yıllardan bu yana Türkiye’de kamuoyuna yansıyan yolsuzluk olayları düşünüldüğünde, rant kollama faaliyetleri sonucu ortaya çıkan miktarın bu oranın çok daha üzerinde olduğu söylenebilir¹²⁴.

Gelişmiş ülkelerde de yolsuzluk ve rüşvet olayı yaşanmaktadır. Ancak bu ülkelerde daha çok rüşvet ve yolsuzluk mahkeme üyelerini veya siyasetçileri etkileyerek gerçekleşmektedir. Çünkü özellikle ABD’de bürokratlardan daha çok mahkeme kararları özel teşebbüsü ilgilendirmektedir. Ayrıca yargıç kararları yasa olarak kabul edildiğinden yargıçları etkileme rant kollayanların esas faaliyetini oluşturmaktadır. Hatta ABD’de çıkar ve baskı grupları güçlü oldukları bölgelerde hakim ve yargıçları seçimle işbaşına

---

¹²³ C.Can Aktan, "Teşvik Kolamacılık", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, ss.41-55

¹²⁴ A. Krueger, "The Political Economy of the Rent Seeking Society: **American Economic Review**, s. 291.

getirme yoluna gitmektedirler.¹²⁵

Buna karşılık Avrupa ülkelerinde çıkar ve baskı grupları bürokratlardan daha çok politikacılara rüşvet vermektedirler. Bunun sebebi ise bu ülkelerde bürokratik mekanizma geniş alana yayılmış ve birinci ilişkiler ortadan kalkmıştır.

Sonuç olarak şu yargıları sıralayabiliriz:

- Rant kollama faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde rüşvet ve yolsuzluklar yoğun olarak yaşanmaktadır.

- Rantların kaynağını, devlet elinde tutulduğu için devletin ekonomiye müdahalesinin olduğu toplumda yolsuzluklar daha fazladır.

- Yolsuzluk ve rüşvet hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkede mevcuttur. Ancak gelişmekte olan ülkelerde rüşvet ve yolsuzluk daha fazla yaşanmaktadır.

- Azgelişmiş ülkelerde kamunun tüm kesimler üzerinde denetimin kuramaması, istikrarsız bir siyasal yaşamın olması, hukuk sisteminin tam yerleşmemiş olması, rant kollama faaliyetlerini dolayısıyla yolsuzluğu arttırmaktadır.

- Rüşvet yolsuzluğun bir aracıdır.

- Yolsuzlukla kalkınma arasında negatif bir ilişki mevcuttur.

- Yolsuzluk yapmak için kullanılan teknikler farklı zamanda farklı yerde olsa da pratikte aynıdır.

---

¹²⁵Tullock,, s.33.

-Yolsuzluklar çıkar gruplarının, kişilerin, rant faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Yolsuzlukların hakim olduğu toplumda devlete olan güven azalır.

- Yolsuzluklar kroniktir ve kısır döngü yaratır.

2) Devlete Olan Güvenin Azalması

Rant kollama faaliyetleri sonucunda devletin kaynakları kullanılarak, çalışmadan emek sarf etmeden kazanan kesimler ortaya çıkmaktadır. Rant kollama sürecinde yer alan aktörlerden, politikacıların, bürokratların rüşvet ve yolsuzluklarının ortaya çıkması toplumdaki kesimler arasındaki mesafeyi iyice açmaktadır. Bu yolsuzluk olaylarının skandaller halinde süreklilik kazanması ve bunların mahkemede yargılanmaması veya yargıdan güçlü gruplar lehine kararların alınması, adalet kurumlarına olan güven ve itimadı azalttığı gibi toplumda devlet mekanizmasına olan güveni de sarsmaktadır.

Toplumda devlete karşı meydana gelen bu güvensizliğin bazı devlet karşıtı ideolojik gruplar tarafından kullanılması toplumda karmaşa ortamı yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda siyasal yapıda istikrarsızlık vardır. İktidardaki partiler sık sık değiştiği gibi arada askeri müdahaleler olmakta ve programları birbirine zıt olan partiler koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalmaktadır. Bu kurumsallaşmamış yapı içerisinde hükümetlerin her birinin aldığı kararlar farklı olmaktadır. Hükümetlerin ömrü kısa olduğu için uzun vadeli programların uygulanması imkansız hale gelmektedir. Bu istikrarsız ortamda rant kollama faaliyetlerinin yolsuzluklara sebep olması, devlet kurumlarına olan güveni azalttığı gibi, piyasalara olan güvende sarsılmaktadır. Bu durum işadamlarının, yabancı sermayenin o ülkelere yatırım yapmalarına ve geleceğe güvenle bakmalarını önlemektedir. Bu karmaşa ortamında firmalar ve

işadamları gerçekten yatırım yapmak, üretim yapmak yerine kaynaklarını rant kollama faaliyetleri çalışmalarına kaydırarak, devletten transfer elde etmeye çalışırlar. Yani devlete piyasalara olan güvenin azalması, ekonomik açıdan da olumsuzluklara sebep olmakta, üretim yerine üretmeden rant elde etmeye teşvik etmektedir.

Rant kollama faaliyetleri sonucu ülkede adaletsiz gelir dağılımı olmaktadır. Toplumda belli sınıflar ve kesimler lehine rant kollama faaliyetlerinin devam etmesi fakir kesimde zaman içerisinde devlete karşı bir infial meydana getirmektedir. Çünkü devlet toplumdaki gruplardan bazılarını diğer kesimler aleyhine korumaktadır ve onlara transfer sağlamaktadır. Bu durum devlete olan güveni azalttığı için devlet olmanın gerektirdiği işlevlerin yerine getirilmesi zorlaşmaktadır.

Devletin ise üç temel işlevi vardır. Bunların birincisi, yasama, ikincisi yürütme, üçüncüsü yargıdır. Devlet bu üç temel işlevini yerine getiremediğinden toplumda yozlaşma baş göstermiş demektir.

Devletin birinci işlevi olan yasama meclis tarafından yerine getirilmektedir. Oysa ki rant kollama faaliyetlerinin bizzat meclis tarafından yapılması, belli çıkar grupları ve belli sınıflar lehine sürekli yasal düzenlemeler hızlıca yapılırken geniş halk kitlelerini ilgilendiren yasaların çıkarılması devletin temel kurumu olan meclisin saygınlığını azaltmaktadır. Meclis genellikle tekellere ilişkin, lisanslara ilişkin ve teşviklere yönelik veya belli çıkar gruplarının fayda sağlayacağı yasaları hızla çıkarmaktadır. Bunun yanında parlamenterlerin hizmet kayırmacılığı yapmaları, partizanca çalışmaların peşinde olmaları, bunun yanında kişisel çıkarlarını maksimize etmek için çalışmaları, meclise dolayısıyla devlete olan güveni azaltmıştır. Bu durum o kadar

belirginleşmiştir ki, birçok ülkede meclisin saygınlığını tekrar nasıl sağlarız tartışmaları meclislerde yapılır hale gelmiştir.

Devletin ikinci işlevi yürütmedir. Rant kollama faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde bürokrasi büyüme eğilimi göstermiştir. Birincil ilişkilerin hakim olduğu bu toplumlarda bürokrasiye yani yürütmeye yönetmelik yapma hakkı verilmiştir. Bu durum yürütme organlarına geniş bir manevra alanı sağlamaktadır. Bürokratlar, bakanlıklarda bu yetkiye dayanarak birçok alana müdahale etmekte her seferinde yeni değişiklikler yapmakta, hatta bir veya birkaç kişi için düzenlemeler bile yapılmaktadır. Bunun yanında politik yozlaşma sonucu politikacılar yürütmeye sürekli müdahale etmektedir. Bu durum bazen bürokratları etkisiz hale getirmektedir.

Bürokrasinin siyasallaşması sonucu bürokrasi yozlaşmaktadır. Yozlaşan bürokrasi yürütme aracı olarak her türlü yolsuzluğa ve rüşvete açık hale gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde siyasetçiler aracılığıyla yürütülen bu faaliyetler, azgelişmiş ülkelerde ise bürokratlar aracılığıyla yürütülmektedir. Yürütme organlarındaki bu yozlaşma devlete olan güveni azaltmaktadır.

Devletin üçüncü işlevi ise yargıdır. Yargının rant kollama faaliyetleri sonucu işlememesi veya geç işlemesi vatandaşlar arasında haklarını aramak için alternatif oluşuma yol açmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde mafyanın alacak tahsilinde kullanılması adalet organlarına olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır.

Yasama yürütme ve yargı organlarına karşı bu güvensizlik bireyler arasında kınıkizme yol açmaktadır. Vatandaşlar devlete karşı “gölge etme başka ihsan istemez” anlayışı içerisine girmektedir. Bunun yanında hükümetlerin uygulamaya çalıştığı tasarruf politikaları ve kemer sıkma politikaları bu güvensizlik yüzünden uygulanamaz hale gelmektedir. Dünyada ırk ayrımının olduğu ülkelerde devlet tarafından

yapılan düzenlemeler bir kesim tarafından devlete güveni azalttığı gibi çatışmalara da yol açmaktadır.

ABD’de rant kollama faaliyetleri güney eyaletlerde daha fazladır. Güney eyaletlerde ırk ayrımının devam etmesi beyazlar lehine yasaların oluşturulması, zenciler aleyhine gelir dağılımını bozmaktadır. Zenciler beyazların meslek kollama davranışlarına maruz bırakıldıkları için, düşük mesleklerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da eyaletlerde siyahları istikrarsız unsur haline getirmekte ve zenciler arasında devlete ve kurallara karşı güven azalmakta dolayısıyla suç olayları artmaktadır.¹²⁶

Bunun yanında Güney Afrika’da aynı durum söz konusudur. Güney Afrika’da ırk ayrımcılığının her ne kadar ideolojik yönü olsa da beyazlar lehine rant kollama faaliyetleri ırkçılığı körüklemektedir. Ülkede çıkarılan yasalar tamamen beyazlar lehine çıkarılmaktadır. Siyahların belli mesleklere girmesi beyazların meslek kollama faaliyetleri sonucu önlenmektedir. Yani devlet beyazlar için imtiyaz kaynağı olmaktadır. Bu durum Güney Afrika’da devlete karşı güveni ortadan kaldırdığı gibi karşı hareketleri körüklemektedir. Güney Afrika’da en önemli rant kollama faaliyetleri toprağın mülkiyetinde gerçekleşmektedir. Bu ülke nüfusunun %10 beyazlar oluşturmasına karşılık %80 oranda toprağa sahiptirler. Bu durum devlet mekanizması aracılığıyla sağlanmıştır ve istikrarsızlığın temel sebebini oluşturmaktadır. Bu endüstriyel alanda da aynıdır. Belli iş kolları beyazlara tahsis edilmiştir. Bu durum toplumdaki gelir dağılımını bozmuş sosyal çöküntülere sebep olmuştur.¹²⁷

---

¹²⁶ Olson, a.g.e., ss. 158-164

¹²⁷ Olson, a.g.e., s. 160

Aynı durum Hindistan 'da mevcuttur. Hindistan'daki sistem belli rant kollama faaliyetlerine sebep olmuştur. Bu durum gelir dağılımını çok farklı ve dengesiz bir duruma sokmuştur. Hindistan'da devlet aracılığıyla yapılan rant faaliyetleri sonucu belli bir kesim Avrupa standartlarında yaşarken halkın çoğunluğu sefalet içinde yaşamaktadır.

Sonuç olarak şu yargıları sıralayabiliriz:

- Devletin ekonomik kaynaklara yoğun biçimde müdahalesi, rant kollama faaliyetlerini arttırmaktadır.

- Rant kollama faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde devlet mekanizmaları işlemez hale gelmekte ve yolsuzluklar artmaktadır.

- Rant kollama faaliyetleri sonucu yolsuzlukların artması siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları doğurmaktadır.

- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, toplum içinde devlete ve devlet mekanizmalarına olan güveni zedelemekte ve azaltmaktadır.

- Rant kollama faaliyetleri devlet mekanizması içinde oluştuğu için rant kollama faaliyetini minimum düzeye çekmek, devleti etkili, istikrarlı, tarafsız, güçlü bir kurum haline getirmekle mümkündür.

-Bazı ülkelerde belli bir ırk lehine devletin düzenlemede bulunması ırkçılığı ve çatışmayı körüklemektedir.

-Devlete olan güvenin azalması hükümet politikalarının uygulan sonuçsuz kılacaktır.

D) RANT KOLLAMANIN AHLAKİ MALİYETİ

1) Ahlaki Değer Yargılarının Değişmesi

Ahlak kuralları belirli kişi, grup ya da toplum için geçerli olan değer yargılarıdır. Bu değer yargıları genel geçerliliği olan kurallar olmayıp, her ülke için farklı özellikler yani kendi özelliklerini taşımaktadır.¹²⁸

Ahlak kuralları bazen yapılması gereken görevleri belirtir ve mükelleflerinden sorumluluk bekler. Ödevi ahlaki olarak görebileceğimiz bu anlayış içinde vergi ahlakı, meslek ahlakı, iş ahlakı, tüketici ahlakı, işveren işçi ahlakı, yönetici ahlakı gibi geniş ahlak kavramlarından bahsetmek mümkündür.¹²⁹ Rant kollama faaliyetlerinin toplumda yaygınlaşması, toplumda ahlaki değer yargılarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Değişik kesimlerde toplumsal ödev olarak görülen beklenen değer yargıları, bazı kesimlerde değişmiştir.

Ahlak kavramının önemini, rant kollama faaliyetlerinin, politikacıların, bürokratların seçmenlerin davranış şekillerini ve değer yargılarını nasıl değiştirdiğini izleyerek görebiliriz. Davranış tarzlarının, değer yargılarının bozulması, kanuni engellerden kurtulmasını bilen bir kişinin yolsuzluğa başvurmasının sebebini de ortadan kaldırmaktadır. Bir çeşit karşılıksız transfer olarak görülebilecek yolsuzluğun neden olduğu yozlaşma zaman içerisinde toplumun tümüne yayılma özelliği göstermektedir. Ekonomik

¹²⁸ Adnan Çimen, "Politik Yozlaşma ve Anayasal İktisadın Çözüm Önerileri", (Yayınlanmamış Tez Çalışması, Kocatepe Üniversitesi), Afyon 1995, s.87

¹²⁹ Coşkun Can Aktan, **Temiz Toplum Temiz Siyaset**, s.6

yozaşma, politik yozaşma gibi istenmeyen sonuçlar bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Rüşvet başta olmak üzere zimmet, adam kayırmacılık, nepotizm, eş dost kayırmacılığı, siyasal kayırmacılık, partizanlık gibi bir yığın bozulmada ahlaki bozulmayla birlikte gelişmektedir.¹³⁰ Ahlaki kuralların dejenere olmasının sonuçları yanında asıl önemli olan değer yargılarındaki aşınma ekonomik olaylara bakış açısıdır. Topluma hakim olan tüketim anlayışı, büyüme, kalkınma refah ve mutluluğun nasıl algılandığı, kendileri refah içinde yaşarken veya yüklü miktarda vergi kaçırırken, anayasal olarak tasada kıvançta bir olmanın nasıl algılandığı önemlidir. Halk arasındaki deyimle “devletin malı deniz yemeyen domuz” anlayışıyla devletten sürekli transfer sağlayarak açık finansmanla ulusun geleceğini ipotek altına almanın bir ahlak anlayışı olarak nasıl algılandığı önemlidir.

Liberal toplumların ilk dönemlerinde ferdin kendi geçimini sağlarken göz önünde tuttuğu, çok çalışıp çok kazanmak, tasarruf edip para biriktirmek, borçlanma, faiz ödemekten kaçınmak, başkalarının bu arada devletin malına mülküne saygılı davranmak gibi ilkeler, seçmen, politikacı ve bürokratları bağlayan temel ilkelerdir. Bu temel ilkeler kişilerin devlet hazinesini kişisel çıkarlar için kullanılabileceğini keşfetmesiyle ortadan kalkmaya başlamıştır. İnsanların kendi yaşamlarına yön verirken sahip olduğu ahlaki kurallar ile, toplum adına hizmet ederken sahip olduğu ahlaki kurallar birbirine zıt hale gelmiştir. Gelecek nesillerin refahı için canlarını verecek kadar fedakar ahlaki anlayış dan, gelecek nesillerin hayatlarını

---

¹³⁰ Çimen, a.g.e., s 87

ipotek altına almanın ahlak dışı sayılmadığı bir toplum düzenine geçilmiştir.¹³¹

Rant kollamanın maliyeti için hırsızlık örnek olarak kullanılmıştır. Rant kollayan toplumlarda bir nevi hırsızlık ahlaki değer gruplarında hoş karşılanabilir şekle bürünmüştür.

Politikacının seçimi kazanmak için her şeyi göz önüne aldığı, seçmenin elindeki oyu siyasi iktidardan bir şeyler koparmak amacıyla kullandığı, bürokratların çıkarını maksimum hale getirmek için çalıştığı ve bu üç kesimde çıkarını maksimum düzeye getirmek için aynı felsefeyi kullandıkları bir ortamda ahlaki değer yargılarının ortadan kalktığından söz edilebilir.

Çünkü makyavelist felsefeye göre amaca ulaşmak için her araç meşrudur. Rant kollayan toplumlarda çıkar ve baskı grupları, bireyler bu ilkeye göre hareket etmektedir ve devletten transfer elde etmek için yasal veya yasal olmayan bütün yolları kullanmaktadır. Bu durum toplumun önemli bir kesiminde köşe dönmeçilik anlayışını yerleştirmiştir.

Ortaya çıkan bu ahlaki yozlaşmada iktisadi anlayışların payı vardır. Önemli olan seçmen, politikacı, bürokrat, çıkar grupları arasındaki ilişkilerdir. Bu ilişkiyi yozlaştıran asıl sebep ise çıkar maksimizasyonu ile hareket etme ve ahlaki kurallardan uzaklaşmadır. Bir diğer sebep devlet malını yağmalayan politikacı veya bürokratlara verilen cezanın olmaması veya çok düşük seviyede olmasıdır. Bütün yapılanlar hükümet politikalarının gereği olarak görülmekte, ulusal kaynakları yok eden, ekonomik dengeyi altüst eden, gelecek nesillerin refahını ipotek altına alan bir hükümet sadece seçimi kaybetme ile cezalandırılmaktadır. Sadece bu yaptırımın olması

---

¹³¹ Savaş, a.g.e., s. 2

politikacıların mevcut değer yargılarından ve ahlaki kurallardan uzaklaşmasını kolaylaştırmaktadır.¹³² Demokrasiyi yeniden halk egemenliğine dönüştürmek için ahlaki kuralların politikaya yön vererek, ekonomiye yön vererek güçlendirilmesi gerekir.

Rant kollama faaliyetlerinin, ahlaki değer yargılarındaki bu şekilde değişime sebep olmasının yanında ahlaki açıdan maliyetleri vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

2) Tüketim ve İsrar Toplumunun Doğması

Çağdaş toplumların en önemli özelliklerinden biri ahlaki değerlere uygun yaşayarak mutluluğa ulaşmak isteyenlerin yanında, yeterince tüketimde bulunmayı, mutluluğun başka bir kaynağı hatta en önemli kaynağı olarak görülmesi anlayışının yaygınlığıdır. Bu serbest piyasa ekonomisinin bireylerin faydasını sadece tüketimle ölçen anlayışının yanında, kapitalizme yöneltilen bir eleştiridir. Bir çok reklam ve özentiyile beslenen tüketimde bulunma isteği sonuç olarak kişileri tüketim çılgınlığına itmekte ve onları tek boyutlu insan yapmaktadır. Sistem içerisinde bireyler daha fazla tüketim yapabilmek için hiçbir ahlaki gaye gözetmeden rant faaliyetlerine girişmekte ve böylece tüketim toplumları israfçı toplumlara dönüşmektedir.¹³³

Sosyal olguyu içermeyen büyüme tipleri, milli hasılayı çoğaltmayı başlıca hedef haline getirince, doğayı, insanı ve yaşamın niteliğini bozacak tarzlarda tahrip edici ve yıkıcı mahiyet almıştır. Milli hasılayı büyütme tutkusuna kapılmak çağdaş dünyanın yaşadığı en büyük ekonomik komedyadır. Çünkü bu tür yaklaşımlar ekonomik

---

¹³² Savaş, a.g.e., s.29

¹³³ Atilla Yayla, **Özgürlük Yolu Haykin Sosyal Teorisi** , Ankara,1992 s. 148

kalkınma ve gelişmeye giden sağlıklı yolları tıkamaktadır. Bu çarpık büyüme anlayışı insanın değerini yaşamın ve doğanın değerini sadece piyasadaki değerine göre hesaplayan anlayıştır.¹³⁴

Rant kollama faaliyetleriyle birlikte meydana gelen ekonomik anlamdaki bu bozulma, hem ulusal hem de uluslararası gelir adaletsizliğine yol açmaktadır. Maddi refahın zirvesinde olup ta mutlu olamayan insanlarla, karnını doyurmak için bir parça ekmek dilenen insanlar aynı sokakta yaşamaktadır.

3)Politikada Yalanın Yaygınlaşması Gizlilik ve Örtbasın Artması

Rant kollama faaliyetlerinin sebep olduğu ahlaki çöküntülerden biri de, politikada yalanın yaygınlaşması gizliliğin artmasıdır. Çıkarlarını maksimize etmeye çalışan politikacılar çıkar grupları, rant kollayan sermayedarlar, amaçlarına ulaşmak için makyelist anlayışla hareket edince amaçlarını gerçekleştirmek için vatandaşa karşı yalan söylemektedirler. Bu durum özellikle politikacılarda yaygındır. Ancak politikacıların yanında devletten transfer elde etmeye çalışan çıkar grupları da iletişim araçlarını kullanarak vatandaşları yanlış yönlendirmekte, ilgiyi başka alanlara yöneltmekte veya çok önemli skandal sayılacak bir konu üzerine giderek vatandaşların ilgisizliğinden istifade ederek örtbas edilmektedir. Politikacılar seçimden önce seçilebilmeyi garanti altına almak için aşırı vaatte bulunmayı, yalan söylemeyi, bir araç olarak görmektedirler. Seçim sonunda ise iktidara gelenler avantajlı durumdadırlar.

Politikada yalanın yayılmasının temelinde çıkarları maksimum düzeye çıkarma gayreti olsa da, bunun yanında başka

---

¹³⁴ Beşir Hamitoğulları," Karma Ekonomi, Planlama ve Büyüme" A.Ü. SBF Dergisi, Ocak, Aralık 1982, No:1 s.182.

sebeplerde vardır. Bunlardan en önemlisi doğru bilgiyi elde etmenin her zaman kolay olmadığı toplumda yalan söylemek kolaylaşmaktadır. Bu konuda ileri sürülen temel ilkeler şunlardır ;

1) Vatandaşlar eksik bilgiye sahiptir.

2) Vatandaşa eksik bilgiye sahip olduğunu bilmemektedir.

3) Daha fazla bilgiyi elde etmek için yapılacak harcamalar elde edilecek kazançtan daha fazladır. ¹³⁵

Bu bilgisizlik ortamında belli çıkarı elde etmek için yanlış bilginin yayılması yalan söylemenin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Yalan söylemeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan ikinci olumsuzluk ise çıkarları maksimum düzeyde tutmak için bazı doğru bilgileri kendine saklama, gizlilik. Bunun yanında hilekar politikacılar, çıkar ve baskı grupları çıkarlarını maksimum düzeyde tutmak için veya elde ettikleri transferleri haklı göstermek için vatandaşlara doğru, fakat taraflı bilgi sunmaktadırlar. Bazı güçlü organizasyonların toplumda araştırmalar yaptırarak sonuçlarını tek taraflı olarak kamuoyuna sunma gayretleri buna örnektir. Bazı sanayici örgütlerinin ve derneklerinin, belli bölgenin kalkınması için sürekli olarak yatırım teşviklerini, bu konuya devletin el atmasını tek taraflı olarak işlemesi veya gümrük düzenlemesiyle veya hükümetin aldığı ekonomik kararlara karşı doğru fakat tek taraflı olarak bilgi sunmaları örnek gösterilebilir. Bunun yanında yalan söylemenin bir uzantısı da çok fazla bir bilginin kamuoyuna yüklenmesidir.

Yalan söyleme, rant kollayan toplumlarda sadece politika alanında gerçekleşmemektedir. Bunun yanında hükümet politikalarını

---

¹³⁵ Robert E. Goodin, "Politikada Yalan" , Çev. Aytaç Eker, Yozlaşma ve Rant Kollama, Yayına Haz. Aytaç Eker, Can Aktan, Ankara: 1994 s. 49

etkilemek için veya belli gruplar lehine çıkarılacak yasaları kolayca çıkarabilmek için, belli çıkar grupları tarafından tamamen yalana dayalı suni gündemler yaratılması da ahlaki bozukluklara sebep olmaktadır. Yani yalana dayalı şantaj olayları artmaktadır. Rant kollama faaliyetlerinde transfer kollamalarda hükümetin bir bakanının veya bir bürokratın ayağını kaydırmak için yalana dayalı tekniğinin kullanılması toplumda sık sık kullanılan yöntemlerdendir.

Yalanın ortaya çıkması maliyeti arttırabilir. Bunun için politikacılar açısından yalan uydurmada, yalan söylemede veya yalanın ortaya çıkması durumunda güvenilirliğin korunması için ayrı bir strateji izlenmektedir. Yani toplumda yalan söylemeye dayalı bu davranış tazi bir strateji olarak görülmektedir.¹³⁶

Vatandaşlar uzun vadede deneyim yoluyla mutlaka toplumdaki bu yalanları öğrenecektir. Toplumda yalanın uzun süre devam etmesi mümkün değildir. Yalanlar ortaya çıktığı için bu yalanları ortaya atan görev başında olmayabilir; ancak bu ahlaki çöküntü toplum üzerinde ve vatandaşların birbirine olan ve devlete olan güvenini ortadan kaldırır. Bunun yanında bazı büyük yalanlar erken fark edilmezse toplumu kolaylıkla geri dönülmez yollara sürükleyebilir.

Rant kollayan toplumda yalanın bir strateji haline gelmesi, yalanların ortaya çıkarılmasını zorlaştırdığı gibi bir yalanın tesirsiz hale getirilmesi ancak başka bir yalanla olmaktadır. Bir yalanı yalanlamanın en iyi yolu başka bir yalandır. Özellikle aynı sistem içerisinde çıkarını arttırmaya çalışan rakip çıkar grupları birbirlerini bu yöntemle bertaraf etmeye çalışmaktadır. Çünkü her iki tarafında davranış tarzlarında yalan vardır.¹³⁷

---

¹³⁶ Goodin, a.g.e., s. 5

¹³⁷ Goodin, a.g.e., s.50

Rant kollayıcı toplumda yalanın yaygınlaşması ya da gizliliğin artması önemli bir ahlaki çöküntüdür. Yalan söyleme ile gizlilik arasında ilişki mevcuttur; ancak gizlilik yalansız da mümkündür. Politikacılar arasında sır saklayan politikacı, yalan yayan politikacıya göre daha az risktedir. Ancak toplumda gizlilik ve örtbastın uygulanması belli çıkar kesimlerini güçlü kılarken belli kesimlere karşı ellerinde sürekli koz bulundurma olanağı sağlamaktadır.¹³⁸

---

¹³⁸ K.G. Robertson," Demokrasi ve Gizlilik" ,Çev. Musa Ceylan,Politik Yozlaşma ve Rant Kollama, Yayına Haz. Prof.Dr. Aytaç Eker, Doç Dr. Coşkun Aktan) , Ankara: 1994.s.59

SONUÇ

Bu çalışmada çağdaş liberal iktisatçılardan politikanın ekonomik analizini yapan kamu tercihi teorisyenlerinin çalışmaları doğrultusunda rant kollama faaliyetlerinin iktisadi analizini yapan rant kollama teorisi tarihsel gelişimi bu faaliyetlerin türleri refah maliyeti ve toplumsal maliyeti incelenmiştir. Bu çalışmada rant kollama faaliyetlerinin toplumsal açıdan meydana getirdiği bütün olumsuzluklar vurgulanmaya çalışılmıştır. Çünkü kavramın temelde ifade ettiği şey çıkar ve baskı guruplarının devlet mekanizmasını kullanarak devletten toplumun diğer kesimleri aleyhine çıkar elde etmeleridir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde rant ve rant kollama ile ilgili temel kavramlar rant kollama teorisinin tarihsel gelişimi rant kollamanın türleri bu faaliyetlerde devletin ve çıkar ve baskı guruplarının rolü refah maliyeti inceleme konusu yapılmış. Buna ek olarak teorik bir yaklaşım olarak mülkiyet hakları açısından rant kollama faaliyetlerine değışilmiştir. İkinci bölümde ise birinci bölümdeki yaklaşımlardan hareketle toplumda rant kollama faaliyetlerinden kaynaklanan maliyetler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu iki bölümde yapılan araştırmalar ışığında rant kollama faaliyetleriyle ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Rant kollama kavramının iktisat literatüründe kullanılmaya başlanması 1970 lı yıllara denk gelmektedir. Ancak bazı kişi ve çıkar guruplarının devlet mekanizmasını kullanıp transfer elde etmeleri Adam Smith'den bu yana birçok iktisatçının dikkatini çekmiştir. Modern anlamda ilk olarak Kamu Tercihi teorisyenleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Rant kollama faaliyetlerinin ortaya çıkmasında devlet tam ve etkin bir rol almaktadır. Devlet ekonomik yaşamda yoğun olarak yer alıyorsa çıkar guruplarının devleti kullanarak transfer elde etme gayretleri de artmaktadır. Devlet tekeller

oluşturarak teşvikler çıkararak kredi vererek özel statülü yasalar oluşturarak kotalar ve lisanslar oluşturarak elindeki bu kaynakları belli kesimlerin çalışmaları sonucu bu kesimlere transfer etmektedir. Yani devlet rant yaratma, rant dağıtma, rant kollama aşamalarında tam ve etkin rol almaktadır. Devletin ekonomik açıdan verimli olmayan yasal ve yasadışı harcama alanı yaratması, ekonomideki bazı sektörlerle ya da genel olarak toplumun tümüne ek maliyet getirmektedir. Çünkü devletin rant kollama faaliyetleri ile belli kesimlere aktardığı kaynaklar sonuçta vergi, zam veya benzeri yollarla tüm topluma yüklenmektedir. Bazı kesimler daha da zenginleşmekte fakir kesimler ise daha da fakirleşmektedir.

Devletin ekonomik yaşam içindeki konumuyla rant kollama faaliyetleri arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Devletin ekonomik alana müdahale ettiği toplumlarda rant kollama faaliyetleri daha fazla görülmektedir. Buna karşılık devletin ekonomik yaşam içinde fazla yer almadığı asli görevleri olan adalet, savunma, güvenlik, gibi alanlarda etkin olduğu toplumlarda rant kollama faaliyetleri daha zayıf bir şekilde görülmektedir.

Siyasal yapının örgütlenme tarzı ile rant kollama faaliyetleri arasında ilişki vardır. Siyasal yapısı zayıf olan ya da devletin çıkar ve baskı gurupları karşısında güçsüz olduğu toplumlarda rant kollama faaliyetleri daha fazla görülmektedir. Özellikle istikrarsız yapının hakim olduğu gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde gerçek kişilerin , çıkar ve baskı guruplarının rant kollama faaliyetleri yaygındır. Bunun yanında gelişmiş ülkelerde çıkar ve baskı gurupları birtakım yasal ve yasadışı yollara başvurarak rant kollama faaliyetleri yapmaktadır. Özellikle kamu görevlileri aracılığıyla gerçekleştirilen rant kollama yöntemlerinden biri olan rüşvet değişik düzeyde her ülkede mevcuttur.

Ekonomik amaçlı çıkar ve baskı gurupları sistem ve toplum üzerinde olumsuzluklar yaratmaktadır. Bu guruplar değişik yöntemler kullanarak yasal süreci etkileyerek kaynakların israf edilmesine ve üretim dışı alanlara kaydırılmasına sebep olmaktadır. Çıkar ve baskı guruplarının bu faaliyetleri sonucu gelir dağılımı bozulmakta ekonomik kaynaklar israf edilmekte devlete olan güven azalmakta ve işleyen demokrasi

süreci tehlikeye girmektedir. Bazı çıkar gurupları danda zengin olurken, bazıları da devletin yanlış politikaları karşısında mağdur olmaktadır. Yani rant kollamanın bedeli çok ağır ödenmektedir. Bu durum bazı ülkelerde o kadar ciddi boyuttadır ki siyasal iktidarın meşruluğunun sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

Mülkiyet hakkı sahiplerinin geliri rant olarak tanımlanmıştır ve mülkiyet haklarının yeniden tahsisi devlete aittir. Rant kollama faaliyetleri ise mülkiyet haklarının devlet tarafından kontrol edilmesi sonucu ortaya çıkan mücadele ile oluşan verimsiz israfa yönelik faaliyetlerdir. Bunun öncesi ise ancak mülkiyet haklarının anayasa ile koruma altına alınması mümkün olabilir.

Rant kollama faaliyetleri tüm toplumu ilgilendiren ekonomik,sosyal siyasi ve ahlaki maliyetlere sebep olmaktadır. Bunların başında rant kollama faaliyetleri ekonomik yozlaşmayı doğurmakta ekonomik yozlaşma ise ekonomik istikrarı önemli ölçüde bozmaktadır. Toplumdaki değişik çıkar gurupları arasındaki rant kollama mücadelesi ulusal kaynakların yağmalanması kavgasına dönüşmüştür. Bu kavga sonucunda ekonomik büyüme tamamen durmakta,toplumun büyük kesimi fakirleşmekte, kaynaklar israf edildikçe ekonomik dengeler bozuldukça ekonomide istikrarsızlık baş göstermektedir.

Rant kollama faaliyetlerinin hükümet politikaları üzerinde olumsuzluklar yaratarak, yasadışı ilişkilerin piyasayı kontrol altına alması sonucu ekonomik büyüme, ilerleme ve kalkınma yavaşlamaktadır. Kaynakların israf edilmesi sonucu devlet büyüme kalkınma ve ilerlemeyi sağlayacak alanlara yatırım yapamamaktadır. Yatırım yapılamayan alanların başında araştırma ve incelemenin yapılması gereken eğitim sektörü gelmektedir.

Rant kollama faaliyetleri sonucu gelir dağılımında dengesizlikler meydana gelmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde daha çarpıcı bir şekilde görülmektedir. Zengini daha zengin fakiri daha fakir yapan politikalar rant kollama faaliyetleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde halkın büyük bir kısmı asgari

yaşam standardını yakaladığı için bu durum çarpıcı şekilde görülmez ancak aynı durum gelişmiş ülkelerde de mevcuttur.

Rant kollama faaliyetleri sonucu ekonomik faaliyetlerin önem sırası değişmektedir. Üretime yönlendirilmesi gereken kaynaklar verimli olmayan alanlara yönlendirilerek verimsiz alanlara kaydırılmaktadır.

Devlet mekanizmasının rant kollamanın bir aracı olarak görülmesi devletin ekonomik olarak hükmettiği alanın sürekli genişlemesine sebep olmaktadır: devlet sıradan politikadan ekonominin her alanına müdahale etmeye başlamaktadır. Bunun sonucunda devlet büyümekte ve hantallaşmaktadır. Bunun yanında Bürokrasilerin politikaların uygulama aracı olması sebebiyle bürokrat- politikacı- seçmen üçgeninde gelişen ilişkiler ağında rant kollama faaliyetleri sonucu her kesim çıkar maksimizasyonu ile hareket etmekte, bürokrasi önce büyümekte siyasallaşmakta ve yozlaşmaktadır.

Çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetleri sonucu devletin ekonomiye müdahalesi politik yozlaşma sürecini başlatmıştır. Siyasi iktidarın iktidarda kalmak veya yeniden seçilmek için hizmet kayırmacılığı, nepotizm, partizanlık, rüşveti ve bürokrasiyi büyütme eğilimi, transferler, teşvikler gibi düzenlemeler politik yozlaşmanın sonucudur. Politik yozlaşma sonucu ekonomik kararların bu mülahazalarla alınmış olması yozlaşan politikanın ekonomiye hakim olmasına sebep olmuştur.

Rant kollama faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde rüşvet ve yolsuzluklar yoğun olarak yaşanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kamunun tüm kesimler üzerinde denetim kuramamış olması istikrarsız bir siyasal yaşamın olması, hukuk sisteminin tam yerleşmemiş olması, rant kollama faaliyetlerini dolayısıyla yolsuzluğu artırmaktadır. Rüşvet ise yolsuzluğun bir aracıdır. Yolsuzluklar çıkar gruplarının rant faaliyetlerinin sonucu ortaya çıkar. Yolsuzlukların hakim olduğu toplumda devlete olan güven azalır.

Rant kollama faaliyetlerinin diğer bir toplumsal maliyeti ise ahlaki açıdan değerlendirilmektedir. İsrاف ve tüketim toplumunun doğmasında ticari ahlakın bozulmasında politikada yalanın ve gizliliğin artmasında rant kollama faaliyetlerinin önemli bir yeri vardır.

Rant Kollama faaliyetlerinde devlet kilit konumda olduğu için rant kollama faaliyetlerinin ortadan kaldırılması veya azaltılması için devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi zorunludur. Rant kollama faaliyetlerinin asgari düzeye çekilmesi için, serbest pazar ilkelerinin uygulanması, tarifelerin serbest bırakılması teşvik ve destekleme sisteminin kaldırılması, tekellerin ve imtiyazların kaldırılması, gümrük düzenlemelerinin minimuma indirilmesi, özelleştirmenin sağlanması, devletin küçültülmesi gereklidir. Bu durumda rant kollama faaliyetleri azaltılacak ve ortadan kalkacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKTAN, Coşkun Can ; *“Anayasal İktisadın Felsefi ve Teorik Temelleri”* **Ekonomik Anayasa Sempozyumu**, Ankara: Takav matbaası, Mayıs 1992.
- AKTAN, Coşkun Can ; **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Ankara: Takav Matbaası, 1994.
- AKTAN, Coşkun Canc ; *“Teşvik Kollamacılık”* **Banka ve Ekonomik Yorumlar** Kasım 1994.
- AKTAN, Coşkun Can ; *“Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi: Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat”*, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl.28 Sayı:11,1991
- AKTAN, Coşkun Can ; *“Siyasal Yozlaşmaların Önlenmesine Yönelik Çözüm Önerileri”* **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir:Doğuş Matbaası, 1974.
- AKTAN, Coşkun Can ; *“Temiz Toplum Temiz Siyaset”***Banka ve Ekonomik Yorumlar**, 1992
- AKTAN Coşkun Can ; **Politik Yozlaşma ve Keleptokrasi**, İstanbul: Alfa Yayıncılık, İstanbul
- AKTAN Coşkun Can ; *“Teşvik Kollamacılık”*, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Aralık, 1994
- ALTAY Asuman ; *“Rant ve Rant Kollama Faaliyetleri”*, **D.E.Ü İİBF Dergisi**, 1993.
- ACKERMAN Susan Rose; *“Baskı Grubu Faaliyetleri ve Yasama Yolsuzluk, Seçim Kampanyası Katkıları ve Lobicilik”*Çev.Hakan Ay, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. C.Can Aktan-Aytaç Eker),Ankara: Takav Matbaası, 1994.

- BENSON, Bruce L ; “ *Rent Seeking From Property Right Perspective*” **Southern Ekonomik Journal**, 1984.
- BENSON, Bruce L ;”*Mülkiyet Hakları Açısından Rant Kollama* ”Çev. Haluk Egeli, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Hazırlayanlar: A. Eker - C. Aktan Ankara: Takav Matbaası, 1994
- BHAGWATİ, J.N ; “*Doğrudan Verimli Olmayan Kâr Sağlama Faaliyetleri*”Çev: Asuman Altay, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**,Yayıma Haz. Aytaç Eker- Can Aktan,Ankara, 1994.
- BHAGWATİJ.N ;”*Directly, Unproductive Profit Seeking (DUP) Activities*” **Journal of Political Economy**, Vol.90 No:5,1982.
- Brock, Gillian A- Stephen P. Magee ;”*The invisible Foot and The Wast of Nations*” **Neoclassical Political Economy**, Printed In United State, April 1983
- BUKHANAN, James ;“*Rent Seeking and Profit Seeking*” **Toward a Teory of the Rent-Seeking Society**, Texas A.M.Unv. Press, 1980.
- BUCHANAN, James ;”*Politikinin Ekonomik Analizi*” Çev Coşkun Can Aktan, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl.27 Sayı 3. 1990
- BUCHANAN, James ;”*Rant Kollama ve Kâr Kollama*” Çev:Aytaç Eker, **Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat**, Yayına Haz.Aytaç Eker - Can Aktan, İzmir: 1991.

- BUNCHANAN, James ;” *The Colculusv Of Condent Logial Foundation Of Constituoral Democracy*”
Michigan:The University of Michigan Press.1965.
- BUCHANAN, James ; **Lilerty Market and State**, Printed By Oxford Univesty Press in Great Britain, 1986.
- BUCHANAN,James ;”*Rant Kollayan Toplumlarda Yopilabilecek Yenilik Hareketleri*”Çev.Aytaç EKER,**Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Hazırlayanlar:Aytaç Eker-C.Aktan, Takav Matbaası,İzmir:1994, s.275
- BUCHANAN,James ;”*Leviathanla Mücadelede Vergi Anayasasına Doğru*”Çeviren:Kemal Çelebi, **Kamu Tercih Ve Anayasal İktisat**, İzmir: Aklıselim Matbaası, 1991
- CİNGİ, Selçuk ;”*Yolsuzluk olgusu ve Ekonomik Analizi*”
HcettepeÜ. İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt.12, 1994
- CULPAN, Refik ; “*Bürokratik Sistemin Yozlaşması*” **Amme idaresi Dergisi Cilt.13, Sayı.2,1980.**
- ÇAHA, Havva ; “*Rant Kollama Teorisi ve Modelleri*”
(Yayınlanmamış Tez Çalışması, Kırıkkale Üniversitesi), Kırıkkale:1996
- ÇİMEN, Adnan ;” *Ekonomik Yozlaşma ve Anayasal İktisadın Çözüm Önerileri*”, (Yayınlanmamış Tez Çalışması, Kocatepe Üniv).Afyon:1997
- DOWNS, Antony ; “*Demokrasinin Ekonomik Teorisi*” Çev: Beyhan Ataç, **Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi C.18,S.1, 1982.**

- EKER, Aytaç ;"*Siyasi Yozlaşmanın Önlenmesinde Bütçe Denetiminin Etkinleştirilmesi*" **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**; İzmir: Doğu Matbaası, 1994
- ERYILMAZ, Bilal ;"*Bürokrasi ve Yönetimde Açıklık*" **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir: Doğu Matbaası, 1994
- FREDRİCH Carl ;"*Yolsuzluğun Tarihi*" Çev. Ahmet Burçin YELELİ, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz. A. Eker- C. Aktan), Takav Matbaası, Ankara, 1994
- GOODİN. E, Robert ;"*Politikadan Yalan*" Çev. Aytaç Eker, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A. Eker- C. Aktan, Ankara: 1994
- HAMİTOĞULLARI Beşir; "*Karma Ekonomi, Planlama ve Büyüme*" **A.Ü SBF Dergisi**, Aralık, 1982
- HEPER Metin ;"*Ekonomik ve Sosyal Gelişme Sürecinde Bürokrasi; Bir Tipoloji ve Bazı Düşünceler*" **Amre İdarsi Dergisi** Cilt. 13, 1980.
- HEPER Metin ; "*The State and Interest Group With Special Referans to Turkey*" **The Post :1980 Turkish Experiece.**
- KALAYCIOĞLU, Ersin ; "*Türk Siyasal Sisteminin Değişimi, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma*" **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir: Doğu Matbaası, 1994
- KATZ, Eliakim ; "*Bütçe Tahsislerine Yönelik Rant Kollama Faaliyetleri (Yirmi ülkeye ilişkin veriler)*" Çev; Mustafa Sakal, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Haz. Can AKTAN İzmir: 1994.
- Jacop Rosenberg

- KRUEGER, A.O. ;"The Political Economy Of The Rent Seeking Society" **American Economic Review**, 64(3), 1974
- KLEVEREN, Jacib Van ;"Yolsuzluk Kavramı" Çev. Aytaç Eker **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** (Yayına Haz. Can Aktan-A.Eker, Ankara:1994.
- KURER Oskar ;"Kollama Yolsuzluk ve Kaynakların Dağılımı" Çev:Metin Meriç, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz. A.Eker-C. Aktan, Ankara, 1994
- KEY V.O.Jr ;"Politikada Yolsuzluk Teknikleri" Çev:Zeynep Arıkan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz.C.Aktan-A.Eker, Ankara,1994
- LEAN, İan MC ;"Lobicilik; Çıkar Gruplarının Rolü" Çev. Fatih Saygılı, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz:Can Aktan-A.Eker Ankara: Takav Matbaası, 1994
- LEFTİ, H Nathaniel ;"Bürokratik Yozlaşma ve Ekonomik Kalkınma" Çev:Fatih Saygılı, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz. A.Eker-CanAktan, Ankara,1994.
- MAZGİT, İsmail ;"Kapitalizmde Yeniden Yapılanma, Müdahalecilik Libralizm Döngüsü" **DEÜ İİBF Dergisi**, 1993 C.8.
- OĞUZ, Orhan ;**İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler**, İstanbul:1992
- OLGUNCA, Asuman ;"Kamu Tercih Teorisi" **Maliye Yazıları**, Sayı.31, Temmuz, 1991
- OLSON, M ;**The Rise and Declines Of Notion**, New Haven Yale University Press, 1982

- OSTERFELD,David ;"*Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma*" **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz.A.Eker, C.Aktan, Ankara:Takav Matbaası, 1994
- ORTAYLI, İlber ;"*Şeffaflık ve Sistemin Tıkanması Üzerine Görüşler*" **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir:Doğuş Matbaası, 1994
- POSNER R.A ;"*The Social Cost Of Monopoly and Regulation*" **Journal Of Political Economy**, 83(4), 1975.
- ROBERTSON,K.G ;"*Demokrasi ve Gizlilik*" Çev.Musa Ceylan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Aytaç Eler-Can Aktan,Ankara: 1994
- SAVAŞ, Vural ; **Anayasal İktisat**, 1989.
- SAVAŞ, Vural ;"*Politik Yozlaşma Ortamında Refah devletinden Minimal Devlete*" **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir: Doğuş Matbaası,1994
- SAVAŞ, Vural ;"*İktidar ve Ekonomi:1982 Anayasasının Eleştirisi*" **Maliye Yazıları Dergisi**,Ocak-Şubat, 1990
- SEYYİDOĞLU Halil ;**Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul:1993.
- TULLOCK Gordon ;"*Rant Kollama*" Çev. C.Can Aktan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Yayına Haz. A.Eker, C.Aktan, Ankara: 1994.
- TULLOCK,Gordon ;"*The Welfare Costs of Tariffs Monopolies and Theft*" **Western Economic Journal**, 5(June),1967
- TULLOCK,Gordon ;"*More On The Welfare Costs Of Transfers*" **Kyklos**, 27(April), 1974.

- TULLOCK Gordon ; "*Rent Seeking Os A Negative -Sum Game*"
**Toward a Theory Of The Rent Seeking
Society**,(16-36),1980
- TULLOCK Gordon ; "*Tarifelerin Tekellerin Hırsızlığın Refah
Maliyetleri*" Çev:Remzi,DEVİRİM;**Politik
Yozlaşma ve Rant Kollama** Yayına Haz.
C.Aktan-A.Eker,Ankara:1994
- TÜRK, İsmail ; **Maliye Politikası**, Ankara: 1989
- TOLLİSON, R.D ; "*Rent Seeking;A Survey*",**Kylos**,35(4), 1982
- WELLİSZ, Stanislaw ; "*Gelişmekte Olan Ülkelerde Korumacılık ve
Rant Kollama*" ,Çev;Mehmet Tosuner,
Politik Yozlaşma ve Rant Kollama,Yayına
Haz.A.Eker-Can Aktan,Ankara: 1994.
- YAYLA, Atilla ;**Özgürlük Yolu ve Hayek'in Sosyal Teorisi**,
Ankara: 1992